

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

**ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ**

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 2 (49) 2022

**Одеса
«Астропринт»
2022**

УДК 811.11:13(067)

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Головний редактор

І. М. Колегаєва, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Заступник головного редактора

Я. В. Бистров, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

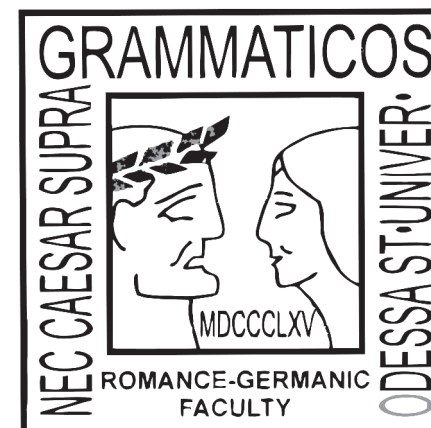
Редакційна колегія:

О. А. Бабелюк, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри технічного перекладу Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності; доктор габлітований Академії Полонійної в м. Ченстохова (Республіка Польща); **Н. О. Бігунова**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Л. М. Голубенко**, канд. філол. наук, проф., декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Т. І. Домброван**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри англійської філології та перекладу Одеського національного політехнічного університету; **О. Ю. Карпенко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **І. К. Кобякова**, канд. філол. наук, проф., завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету; **Н. О. Кравченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **Ж. В. Краснобаєва-Чорна**, д-р філол. наук, проф. кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса; **Ш. Крамер**, проф. Інституту германістики Віденського університету (Австрія); **О. П. Матузкова**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **А. П. Мартинюк**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; **Н. В. Петлюченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової; **Г. І. Приходько**, д-р філол. наук, проф., проф. кафедри англійської філології Запорізького національного університету; **О. О. Приходченко**, канд. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету; **Г. М. Сиваченко**, д-р філол. наук, проф., завідувач сектору компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України; **В. І. Силантьєва**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; **К. Скрібнер**, проф., Університет штату Орегон (США); **В. М. Смаглій**, д-р філол. наук, проф., завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету; **Г. А. Степанова**, д-р філол. наук, проф. кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля; **Ю. О. Томчаковська**, канд. філол. наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»; **С. О. Швачко**, д-р філол. наук, проф. кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії наук вищої школи України

Відповідальний секретар — **Є. В. Дубровська-Томченко**, асистент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Технічний секретар — **С. В. Єрмоєнко**, канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

КОНОТАТИВНІ ВЛАСНІ НАЗВИ-АФЕКТОНИМИ В МОВЛЕННІ ФРАНКОФОНІВ

Ірина Божко

кандидатка філологічних наук, старша викладачка,
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–2608–093X

Артем Калініченко

студент, Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–7078–2488

Ілля Сахно

студент, Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка
ORCID 0000–0002–1765–7653

Статтю присвячено конотативним власним назвам-афектонімам, які становлять собою власні імена людей / персонажів художньої дійсності, що вживаються у переносному значенні як синоніми до найменування адресата мовлення (рідше третьої особи). Дослідження реалізовано на матеріалі анкетування та аналізу текстів соціальних мереж. Метою дослідження є проаналізувати семантику конотативних власних назв, які вживаються в ролі афектонімів, продемонструвати їхню (не)залежність від культурних вподобань поколінь, з'ясувати мотивацію такого найменування. У ході дослідження з'ясовано, що власні назви-афектоніми незалежно від походження первинного позначуваного (реальна власна назва чи поетонім) становлять собою метафори: переважно позитивні риси первинного позначуваного переносяться на адресата мовлення. Попри те що певна частина власних назв-афектонімів лишається незмінною з плином часу (зазвичай йдеться про загальновідомі конотоніми типу *Roméo, Juliette, Don Juan*), це досить динамічна група назв, яка відображає інтереси та культурні запити широких верств суспільства. Утім, зберігаються загальні моделі метафоричного перенесення, семантика таких назв, які покликані відсилати до ідей сили, краси, інтелекту, влади, романтичного ореолу фіктивних чи реальних персоналій. Так, замість *mon Alain Delon* вживають *mon petit Timothée Chalamet*, замість *Einstein* — *mon Steve Jobs* — як в схвальному, так і в іронічному значенні. Рідше афектоніми такого роду утворюються через метонімію — за сферою інтересів адресанта мовлення. Подекуди роль відіграє фонічна структура вживаного афектива. Через редуплікацію або вживання демінутивних суфіксів у найменуванні створюється пестливо-зменшувальний ефект. У контексті вживання власних назв-афектонімів

відзначаємо наявність мовної гри, яка проявляється як у модифікації первинної власної назви, так і в обіграванні логічних зв'язків між поняттями.

Ключові слова: афектив, афектонім, власна назва, конотонім, метафора, мовна гра, соціолінгвістика.

CONNOTATIVE PROPER NAMES AS AFFECTONYMS IN THE SPEECH OF FRANCOPHONES

Iryna Bozhko

PhD in Philology, senior lecturer,
Sumy Makarenko State Pedagogical University

Artem Kalinichenko

student, Sumy Makarenko State Pedagogical University

Illia Sakhno

student, Sumy Makarenko State Pedagogical University

The article is devoted to connotative proper names-affectonyms, which are proper names of people / characters of artistic reality, used in a figurative sense as synonyms for the name of the addressee of the speech (rarely the third person). The research was implemented on the basis of questionnaires and analysis of social media texts. The purpose of the research is to analyze the semantics of connotative proper names used as affectonyms, to demonstrate their (in)dependence on the cultural preferences of generations, to find out the motivation of such naming. In the course of the study, it was found that proper names-affectonyms, regardless of the origin of the primary signified (a real proper name or a literary proper name), are metaphors: mostly positive features of the primary signified are transferred to the addressee of speech. Despite the fact that a certain part of proper names-affectonyms remains unchanged over time (usually we are talking about well-known connotative proper names such as *Roméo, Juliette, Don Juan*), this is a rather dynamic group of names that reflects the interests and cultural demands of society. However, there are general models of metaphorical transfer, the semantics of such names, which are meant to refer to the ideas of strength, beauty, intelligence, power, and the romanticism of fictitious or real personalities. So, instead of *mon Alain Delon*, *mon petit Timothée Chalamet* is used, instead of *Einstein* — *mon Steve Jobs* — both in an approving and ironic sense. In certain cases, affectonyms of this kind are formed through metonymy — according to the sphere of interests of the addressee of the speech. Sometimes the phonic structure of the affective names plays a role. Through reduplication or the use of diminutive suffixes in the name, diminutive effect is created. In the context of the use of proper names-affectonyms, we note the presence of a language play, which is manifested both in the modification of the primary proper name and in playing with logical connections between concepts.

Key words: affectonym, proper name, connotative proper name, metaphor, language play, sociolinguistics.

Вступ. Сучасне суспільство переживає швидкі трансформації, що, безумовно, віддзеркалюється у мовних звичках. До прикладу, російсько-українська війна вивела з тіні та легалізувала обценізи, вживання яких донедавна вважалося ознакою маргіналізованих верств населення. Можливо, більш повільні зміни відбуваються в інших сферах, проте культурні тенденції, світобачення, суспільні потрясіння так чи так відображаються у манерах спілкування.

Стаття є логічним продовженням нашого дослідження, присвяченого афектонімам (Калініченко, Сахно, 2022), у ході якого ми серед іншого з'ясували, що подекуди власна назва (антропонім) із конотативним значенням вживається як афективне звертання. Утім, таких побіжних висновків також доходили J. Perlin та M. Milewska (Perlin, Milewska, 2000: 167). Частина лексикографічного дослідження М. Treps (Treps, 1997 : 434–437) також присвячена афектонімам, які позначають «*видатних постатей*». Проте питання вживання конотативних власних назв замість реальних власних назв потребує більш пильної уваги.

Пропоноване дослідження знаходиться на межі ономастики, адже маємо справу передусім з власними назвами, та соціолінгвістики, тому що намагаємося простежити зміни в афективному найменуванні близьких людей. **Метою** дослідження є проаналізувати семантику конотативних власних назв, які вживаються в ролі афектонімів, продемонструвати їхню (не)залежність від культурних вподобань покоління, з'ясувати мотивацію такого найменування.

Методи дослідження. Старт дослідженню дали передусім матеріали, зібрані методом анкетування. Однак застосовано також описовий метод, метод контекстуального аналізу. Окрім результатів опитування, **матеріалом дослідження** є афектоніми, зібрані в соціальних мережах Twitter та Instagram за останні 5 років, контексти вживання яких є ситуаціями дружнього або сімейного спілкування.

Результати та обговорення. Вживання конотативних власних назв як афективів у ситуаціях, коли можна було б обмежитися власним іменем адресата комунікації, є досить незвичайним проявом емоцій. Для конотативної власної назви це означає те, що у конкретному контексті вживання вона настільки десемантизується, що її прагматична функція витісняє номінативну. Проте конотативна власна назва в такому разі зберігає зв'язок з первинним референтом, тому слугує алюзією до нього.

Для адекватного розуміння суті проблеми вважаємо за необхідне визначити поняття *афектонім*. Цим терміном послуговуються переважно українські дослідниці, зокрема Л. Дашко (2013), С. Григораш (2013), О. Мокляк (2015) та їхні польські колеги J. Perlin, M. Milewska (2000). У, безумовно, ґрунтовній праці М. Treps *Dico des mots-caresses* термін *mots-caresses* є скоріше побутовою формулою, яка означає «*слова-пестощі*». Водночас запропонований нами термін *nom d'affection* (Калініченко, Сахно, 2022: 7) викликає сумніви, адже попри те що він подекуди вживається у франкомовних наукових текстах саме в цьому значенні, набагато частіше ця формула у поєднанні з відповідним прикметником позначає назву певного захворювання (слово *affection* багатозначне): *le nom d'affection palpébrale, le nom d'affection gastro-bronchique*.

Намагаючись якомога точніше окреслити предмет нашого дослідження, ми запропонували таке визначення цього поняття: *Афектонім — це пестливе найменування, яке вживається в різних ситуаціях комунікації як синонім до власного імені людини та яке може утворюватися рядом лексичних засобів* (там само). Однак це визначення важко вважати вичерпним, адже поняття 'пестливості' є суб'єктивним. На сторінках словника М. Treps фігурує зокрема такий приклад вживання афектоніма *Einstein : T'as bouffé du calcium ! Bravo, tu munes bien en deuxieme semaine, Einstein !* (Treps, 1997: 435), де звертання *Einstein* фігурує у відверто іронічному сенсі. Також відзначаємо ще й те, що носії французької мови сприймають демінутивні власні назви за афектоніми, оскільки вживання демінутивів від антропонімів в цілому не властиве французькій мові. Як бачимо, ключовим у пропонованому визначенні лишається те, що *афектонім — це синонім до власного імені людини*.

Повертаючись до словника М. Treps, відзначаємо, що група власних назв-афектонімів малочисельна, складається переважно з конотативних власних назв, які первинно вживались на позначення реальних осіб або ж персонажів художньої дійсності: *Bouboulina, Cosette, Don Juan, Dulcinée, Einstein, Gavroche, Jésus, Machiavel, Pierrot, Prince Charles, Surcouf, Tarzan, Zorro, Watson*. З цього можна зробити висновок, що йдеться скоріше про класичну літературу та видатних персоналій. Спробуємо зіставити ці знахідки з сучасними, подекуди okazionalними, та все ж репрезентативними вживаннями власних назв-афектонімів.

Якщо розподілити ці назви за семантикою первинного позначуваного, отримаємо приблизно таку класифікацію:

Афектоніми-імена персонажів художньої літератури / фольклору, які переважно походять із класичних творів: *Ulysse, Pénélope, Roméo, Juliette, Cyrano, Roxane, Arlequin, Rodrigue, Valmont, Solal, Cendrillon, Belle au bois dormant, Blanche neige, mon chaperon rouge*. У ситуації спілкування закоханих у текстах коротких повідомлень онлайн нерідко вживаються парні найменування. Однак, якщо конотонім, вжитий стосовно адресата мовлення, можна вважати афектонімом, то конотонім, який позначає адресанта мовлення, скоріше дозволяє уточнити контекст: *Pars mon Ulysse conquérir le monde, j'ai un linceul a tisser. Ta Pénélope* (Twitter, 2019).

Шляхом додавання несподіваних епітетів, модифікації складних поетонімів досягається комічний ефект, свого роду осучаснення класичних сюжетів у комплексі з персоналізацією, адаптацією літературного оніма до характеристик адресата мовлення: *mon Ulysse des TGV 'мій Одисей швидкісних поїздів', ma belle au bois ronflant 'моя хронуча красуня'*. У такому разі скоріше йдеться про мовну гру, використання каламбурів, які ґрунтуються на паронімії.

Відзначаємо, що в інтернет-просторі наявне вживання афективів з *класичної міфології* (*Apollon, Aphrodite, Cupidon, Arus, Zeus, Hercules, Poséidon*). Водночас намагання кіностудій переосмислити скандинавську міфологію призвели до популяризації імен богів цієї міфології в повсякденному вжитку: *joyeux anniversaire a ma petite sœur, un des personnes les plus importantes dans ma vie, celle avec qui je peux rewatch heartstopper et n'importe quelle comédie musicale a l'infini, le Kit de mon Taron, le Tom de ma Brie, le Joe de mon Bash, le Loki de mon Thor, je t'aime <3* (Twitter, 2022). У запропонованому фрагменті словосполучення *le Loki de mon Thor* є найімовірніше поєднанням метафори (порівняння сестри зі скандинавським божеством) та метонімії (алюзія до її інтересів). Цікаво, що поряд з вживанням імен на кшталт *Odin, Thor, Loki, Valkyrie* як афектонімів на позначення людей, ці власні назви (як і, до речі, багато імен історичних персоналій) вживаються як клички домашніх котів та собак. У контексті вживання імен богів у ролі афектонімів відзначаємо, що *Jésus* переважно вживається в прямому значенні. Ми зафіксували лише поодинокі вживання в іронічній фразі *Chacun sa croix, mon Jésus* (Twitter, 2022). У дослідженні М. Treps продемонстровано, що афектонім *Jésus* вживався на позначення молодих

хлопців або геїв, проте цитовані приклади стосуються першої половини ХХ сторіччя. Відзначимо, що в тій частині нашого дослідження (Калініченко, Сахно, 2022), яка присвячена українським афектонімам, ми виявили, що один з респондентів подав власну назву *Billie Gerington* як «незвичайний» афектонім, який йому доводилося чути (ім'я відсилає до зірки специфічного жанру гей-порно).

Образи сучасної *популярної культури* в цілому — кіно та художньої літератури — знайшли відображення в пестливих звертаннях: *ma petite Hermione, mon bébé Yoda, mon petit John Snow, Daenerys, Daphné Blake, ma Sailor Moon, ma Asuna, mon Itachi kalashé, Pika (Pikachu), Yuno Gasai* тощо. Подекуди вживання розширеного імені персонажа (прийом акумуляції) слугує творенню комічного ефекту: *Ma mure aka Daenerys du Typhon, Reine des Andals, de Rhoynar et des Premiers Hommes, Suzeraine des Sept Couronnes et Protectrice du Royaume, Khaleesi de la Grande Mer herbeuse, l'Imbrulée, Briseuse de chaones et Mure des dragons retourne les crêpes AVEC LES DOIGTS* (Twitter, 2022). Такого ефекту також досягають на контрасті — шляхом поєднання імен грізної персонажки (*Daenerys*) та фотографії немовляти, на позначення якого вжите це ім'я.

Популяризація пласту кінофільмів студій *Marvel* та *DC* спричинила поширення афектонімів на кшталт *mon Superman, mon Hulk, mon Ironman* тощо: *La plus belle chose qu'on m'ai dit aujourd'hui: «Je serais ton Iron man et tu seras mon Capitaine America»* (Twitter, 2019); *Les filles arrêtez de nous appeler «bb, mon petit cœur, mon boutchou ou autres» on veut des noms virils comme «mon Hulk, mon Thor, mon Black Panther, mon superman»* (Twitter, 2021).

Значно менше репрезентований французький класичний кінематограф. За винятком афектоніма *Pierrot le fou* у вибірці немає імен, які слугували б алюзіями до французької кінокласики. Утім, це логічно, зважаючи на серйозний характер фільмів та втрату інтересу молоді до цього аспекту французької культури.

Якщо йдеться про імена *реальних персоналій*, то виокремлюємо декілька груп. По-перше, це *історичні особи*, які здобули славу романтичних коханців (*Abélard*), секс-символів (*Cléopâtre, Casanova*) або просто завойовників, правителів (*Charlemagne, mon vaillant Jules César*), що загалом вписується в стереотипний образ успішного чоловіка. Засвідчуємо приклади парного вживання історичних імен-афектонімів, проте другим елементом пари також може виступати певна історична подія чи період. Наведемо як приклад такий діалог у соціальній мере-

жі Twitter : **Femme** : *Tu seras mon Ché et je serai ta Cuba* → **Homme** : *sois ma République batave plutôt, et je serai ton Premier Empire* → **F.** : *Que dis-je ! Sois mon De Gaulle et je serai ta Cinquième République !* → **H.** : *Pardi ! Sois mon Robespierre je serai ton Comité du Salut Public* → **F.** : *Diantre ! Sois mon Victor Hugo et je serai tes Contemplations* → **H.** : *Bigre ! Sois mon Astrée je serai ton Honoré d'Urfé* → **F.** : *Parbleu ! Sois mon Verlaine et je serai ton Rimbaud* → **H.** : *Sacrebleu ! Sois mon Sénuque je serai ton Agrippine* → **F.** : *Sapristi ! Sois mon Bucéphale et je serai ton Alexandre* → **H.** : *Pardieu ! Sois ma Faustine je serai ton Marc-Aurèle* → **F.** : *Morbleu ! Sois mon Nietzsche et je serai ta Généalogie de la Morale* → **H.** : *Trêve de forfanteries ! Sois mon Sartre et je serai ta Critique de la raison dialectique* → **F.** : *Foutredieu ! Sois mon Amant et je serai ta Marguerite Duras* → **H.** : *Quolibet ! Sois mon Chauvin et je serai ton Anne* (Twitter, 2019). Ця інтелектуальна дискусія є скоріше проявом мовної гри, за якою стаття комунікантів не завжди збігається з уявними ролями. Так, чоловік каже: «Будь моїм Сенекою, а я буду твоєю Агриппіною!» Важко уявити цитовані приклади як повсякденно вживані афективи, проте у них немає банальності, як у традиційному *Sois mon Roméo et je serai ta Juliette*.

У цілому ж, афектоніми підкреслюють фізичну досконалість шляхом порівняння з вродливими акторами (*mon petit timothée chalamet*, *mon Alain Delon*, *ma Monica Belucci*), футболістами (*Zidane*); інтелект через порівняння з успішними керівниками інженерних проєктів, винахідниками, науковцями (*mon Elon Musk*, *mon Steve Jobs*, *ma Marie Curie*). До речі, комбінація *mon Alain Delon* навдивовижу широко вживається з парними іменами (за моделлю *mon Roméo — ma Juliette*) : *Il sera mon Alain Delon, je serai sa Mireille Darc* (Twitter, 2018) ; *j' serai ta Romy Schneider, tu serais mon Alain Delon* (Twitter, 2021) ; *je veux être la dalida de qq1, qui veut être mon Alain Delon* (Twitter, 2021). Подібне спостерігаємо із *Marie Curie* : *ma marie curie a trouvé son pierre* (Twitter, 2021). На противагу підкресленню благородних рис знаходимо також зменшувальні афектоніми, зокрема ім'я кіноперсонажа *Mini Moi*, вжите в ролі афектоніма.

Спостерігаючи за конотативними антропонімами, які вживаються як афективи, робимо висновок, що більшість афектонімів такого типу є метафорами: на близьку людину або ж загалом адресата мовлення переносяться загалом позитивні риси іншої відомої людини / персонажа. З раніше проведеного нами опитування можемо виділити окремий випадок, коли дружина стверджувала, що називає чоловіка

Amedeo, тому що він цікавиться творчістю Модільяні, тож ідеться скоріше про метонімію. Ще одне найменування-афектив, виокремлене з опитування — *Stroumpfette* — слід пов'язувати не лише з позитивними рисами героїні анімаційного фільму, а й з фонічною / морфемною структурою лексеми: зменшувальний суфікс *-ette* асоціюється з чимось невеликим, стереотипно жіночним. До цієї ж категорії належить *Pierrot (le fou)*. Власне фонічна структура власної назви впливає на вибір афективного звертання. Зокрема редуплікація в *Bouboulina* надає афектоніму фамільярності. Ймовірно, вибір цієї власної назви як афектоніма був зумовлений більше його фонічною структурою, ніж первинним значенням, персоналією, до якої він відсилає.

Впадає в око домінування афектонімів на позначення чоловіків, що відображає загальний андроцентризм суспільства, який проявляється в мові та схильності мозку мислити «по-чоловічому» (Gygaх та ін., 2021: 153). Крім того, загальна тенденція жінок вживати більше афективів, зокрема і в подружньому житті, наперед визначає домінування «чоловічих» афектонімів. Так, за результатами нашої розвідки (Калініченко, Сахно, 2022: 49–50) 68 % жінок дали однозначне «так» на запитання чи вживаєте ви афектоніми щодо свого партнера / чоловіка, тоді як у чоловіків це лише 41 % опитаних.

Найчастіше афектоніми адресуються від жінки до чоловіка або до іншої жінки, від чоловіка до жінки. Утім, їхнє вживання в іронічній чи саркастичній тональності не розрізняє статі. Окремий випадок — вживання афектонімів матерями / батьками до дітей (*mon Minimoj*).

Висновки. Отже, власні назви-афектоніми незалежно від походження первинного позначуваного (реальна власна назва чи літературно-художній онім) становлять собою метафори: переважно позитивні риси первинного позначуваного переносяться на адресата мовлення. Попри те що певна частина власних назв-афектонімів лишається незмінною з плином часу (зазвичай йдеться про загальновідомі конотоніми *Roméo*, *Juliette*, *Don Juan*), це досить динамічна група назв, яка відображає інтереси та культурні запити широких верств суспільства. Утім, зберігаються загальні моделі метафоричного перенесення, семантика таких назв. Так, замість *mon Alain Delon* можна почути *mon petit Timothée Chalamet*, замість *Einstein* — *mon Steve Jobs* — як в схвальному, так і в іронічному значенні. Рідше афектоніми такого роду утворюються через метонімію — за сферою інтересів адресанта мовлення.

Не останню роль у виборі афективних звертань відіграє фонічна структура власної назви. Через редуплікацію або вживання демінутивних суфіксів у найменуванні створюється пестливо-зменшувальний ефект. У контексті вживання власних назв-афектонімів відзначаємо наявність мовної гри, яка проявляється як у модифікації первинної власної назви, так і в обігруванні логічних зв'язків між поняттями.

Андроцентричність суспільства та загалом ширше вживання афектонімів жінками (зокрема в сімейному житті, романтичних стосунках) визначили домінування у вибірці афектонімів на позначення чоловіків.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення власних назв-афектонімів на ширшому матеріалі; з'ясування зв'язку між стійкістю конотативних значень власної назви та її поширенням як афектива (імовірно, вони знаходяться в прямо пропорційній залежності); дослідження інших груп французьких та українських афектонімів.

Список літератури

- Григораш С. М. Лексика інтимної сфери життя людини (номінації осіб): структурно-семантичні особливості // Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки. 2013. 6 (72). С. 261–265.
- Дашко Л. Афектонім в англійській мові: лексико-семантичний аналіз // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : філологічні науки (мовознавство). 2013. 115. С. 250- 252
- Калініченко А., Сахно І. Афектоніми в українській і французькій мовах: актуальний стан уживання. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка. 2022. 53 с.
- Мокляк О. І. Лінгвопрагматичні характеристики українських афектонімів : дис. ... канд. філол. н. : 10.02.01. Полтава, 2015. 283 с.
- Gygax P., Zufferey S., Gabriel U. Le cerveau pense-t-il au masculin ? Paris : Le Robert, 2021. 171 p.
- Perlin J., Milewska M. Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. Analiza morfologiczna i semantyczna. Język a kultura. 2000. 14. S. 165–173.
- Treps M. Le Dico des mots-caresses. Paris : Seuil, 1997. 504 p.

References

- Dashko, L. (2013). Afektonim v anhliiskii movi: leksyko-semantichniy analiz In Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii : filolohichni nauky (movoznavstvo), 115. 250- 252.

Gygax, P., Zufferey, S., Gabriel, U. (2021). Le cerveau pense-t-il au masculin ? Paris : Le Robert.

Hryhorash, S. M. (2013). Leksyka intymnoi sfery zhyttia liudyny (nominatsii osib): strukturno-semantichni osoblyvosti In Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Filolohichni nauky, 6 (72). 261–265.

Kalinichenko, A., Sakhno, I. (2022). Afektonimy v ukrainkii i frantsuzkii movakh: aktualnyi stan uzhyvannia. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka.

Mokliak, O. I. (2015). Lihvoprahmatychni kharakterystyky ukrainkykh afektonimiv : dys. ... kand. filol. n. : 10.02.01. Poltava.

Perlin, J., Milewska, M. (2000). Afektonimy w polskim, francuskim, hiszpańskim i niderlandzkim. In Analiza morfologiczna i semantyczna. Język a kultura, 14. 165–173.

Treps, M. (1997). Le Dico des mots-caresses. Paris : Seuil.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2022 року

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ «КІТ» (НА МАТЕРІАЛІ
ФРАНЦУЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

Коккіна Л. Р.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000–0002–1410–9061>

Млинчик А. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000–0001–6167–4162>

Щетнік І. С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Стаття присвячена вивченню структурно-семантичних особливостей французьких, англійських і українських фразеологізмів з компонентом «кіт». Фразеологізми є важливим прошарком будь-якої мови, які функціонують як у розмовному, так і в літературному її варіантах, наповнюючи новим змістом. Наукові досягнення у вивченні фразеології окремих мов дають підставу уявляти у ній наявність різних універсалій, а звідси постає можливість виділити явища загальної фразеології. Саме з цього погляду дана робота розглядає теоретичні основи загальної фразеології як невід’ємної частини систем окремих мов. Одним із джерел збагачення літературної мови виразливо-зображальними можливостями є національне ідіоматичне надбання, зокрема, зоосемічні фразеологічні одиниці. У статті розглянуто актуальний стан доробок в царині сучасної філології щодо поняття фразеологізму, особливостей функціонування фразем із компонентом-зоонімом на матеріалі сучасних французької, англійської та української мов. Здійснений компаративний аналіз варіативності утворення та структурно-семантичної дивергенції досліджуваних одиниць з компонентом «кіт» доводить, що включення зоонімів до складу фразеології свідчить про важливу роль тварин у загальній інтерпретаційній картині світу, що визначається традиційною моделлю переносу якостей тварин на людину і навпаки. Проведене дослідження базується, зокрема, на класифікації фактичного матеріалу за граматичними ознаками, що дозволяє чітко усвідомити сходження та розбіжності формуваних відповідних фразем. Нечисленні праці вітчизняних та зарубіжних мовознавців у цій галузі, присвячені, переважно, загальному вивченню анімалізмів усіх класів. Однак, вони не відображають повною мірою роль таких

представників фауни, як кіт, у створенні мовної ідентичності нації. На сьогодні бракує комплексних праць, які простежували б структурно-семантичні особливості функціонування зоонімів у складі фразеологічних одиниць на матеріалі кількох мов, що засвідчує актуальність нашої розвідки.

Ключові слова: фразеологізм, зоонім, культурний компонент, структура, семантика.

**STRUCTURAL-SEMANTIC PECULARITIES OF PHRASES
WITH THE “CAT” COMPONENT (BASED ON FRENCH, ENGLISH
AND UKRAINIAN LANGUAGES)**

Kokkina L.

PhD, Associate Professor,
Odessa I. I. Mechnikov National University

Mlynchik A.

PhD, Associate Professor,
Odessa I. I. Mechnikov National University

Shchetnik I.

Master of Odessa I. I. Mechnikov National University,

This paper presents an investigation of structural and semantic peculiarities of french, english and ukrainian phrases with the “cat” component. Phraseologisms are an important layer of any language, which function both in colloquial and literary variants, filling with new meaning. Scientific achievements in the studied phraseology of individual languages give a reason to emphasize the presence of various universals in it, and from this it becomes possible to highlight the phenomena of general phraseology. It is from this point of view that this work examines the theoretical foundations of general phraseology as an integral part of the systems of individual languages. One of the sources of enrichment of the literary language with expressive and pictorial possibilities is the national idiomatic heritage, in particular, zoosemic phraseological units. The article examines the current state of developments in the field of modern philology regarding the concept of phraseologism, the peculiarities of the functioning of a phrase with a zoonym component based on the material of modern French, English, and Ukrainian languages. A comparative analysis of the variability of the formation and structural-semantic divergence of the studied units with the “cat” component proves that the inclusion of zoonyms in the phraseology testifies to the important role of animals in the general interpretive picture of the world, which is determined by the traditional model of the transfer of animal qualities to humans and vice versa. The conducted research is based, in particular, on the classification of factual material according to grammatical features, which allows one to clearly understand the similarities and differences in the formation of the corresponding phrases. The few works of domestic and foreign linguists in this field are mainly devoted to the general study of animalisms of all classes. However, they do not fully reflect the

role of such representatives of the fauna as the cat in creating the linguistic identity of the nation. To date, there is a lack of comprehensive works that would trace the structural and semantic features of the functioning of zoonyms as part of phraseological units on the material of several languages, which proves the relevance of our research.

Key words: *phraseology, zoonym, cultural component, structure, semantics.*

Вступ. Серед важливих проблем, які тривалий час привертала увагу лінгвістів, були також шляхи і способи утворення зоосемічних фразеологічних одиниць та їх варіативності. Як одне з основних питань та дискусій в останні часи, проблематика варіативності у теоретичному плані залишається все ще недостатньо вивченою сферою мовознавства. **Актуальність** вивчення особливостей саме анімалістичної фразеології полягає в тому, що даний аспект, у тому числі, французької, української й англійської мови перебуває у стані динамічного розвитку, але водночас налічує значну кількість одиниць, доступних для вивчення, класифікації, аналізу тощо. Саме тому, ґрунтовне тлумачення семантики цих фразеологізмів (вивчення критеріїв класифікації, семантичної класифікації фразеологічних одиниць за типами) дає змогу з'ясувати слушність вживання фразеологізму в комунікативно-прагматичній ситуації та змоделювати дискурсивну поведінку її учасників.

Аналіз останніх досліджень. Останнє десятиліття у мовознавстві позначене особливою увагою до лексики та фразеології. В українській лінгвістиці цьому питанню присвячені фундаментальні роботи К. Д. Долбіна, який дослідив когнітивні аспекти функціонування зоонімічних пропріальних одиниць, (Долбіна, 2015), В. І. Руснак, де було вивчено шляхи і способи утворення зоосемічних фразеологічних одиниць на матеріалі англійської та української мов (Руснак, 2019), Ж. Д. Багана та Н. К. Еркова, які разом працювали над роботою «Варіативність фразеологічних одиниць. Дослідження з компонентом кольору» (Багана & Еркова, 2011) порівнюючи іспанську та російську мови, що є дотичним нашого аналізу фразем. Свій внесок в розробку питання внесла О. І. Панченко, проаналізувавши фразеологізми з компонентом-зоонімом в українській та англійській мовах (Панченко, 2014). В. В. Гладка запропонувала лінгвокультурологічний підхід у вивченні фразеологізмів французької мови, дійшовши висновку, що, незважаючи на національно-культурну специфіку, формується певна підсистема, яка відображає спільні закономірності фразеологічних одиниць (Гладка, 2016). А. О. Чолпан розглянув особливості фразеологічних єдностей

з анімалістичним елементом у французькій мові, зробивши спробу виявити їх універсальні характеристики (Tcholpane, 2019). А. С. Денисова, автор численних розвідок, присвячених фразеології, окреслюючи явище варіативності та синонімії у фразеології, зосередила свою увагу здебільшого, на людських почуттях (Денисова, 2015). Сучасний канадський лінгвіст П. Друїн у своєму дослідженні «La phraséologie du français» розглядає образний потенціал фразеологічних утворень в науковому стилі, на матеріалі сучасної французької мови (Drouin, 2003).

Однією з найбільш емних, різноманітних особливостей фразеологізмів є їх властивість варіативності. О. Г. Важеніна («Авторська трансформація загальнонародних фразеологізмів у химерній прозі Є. Гуцала») (Важеніна, 2018) визначила 15 типів трансформації ФО, серед яких — варіативність. А саме, варіативність елемента фразеологічного контексту, необхідного для реалізації значення фразеологізму.

Дивергенція у лінгвістиці — це процес мовних видозмін, що зумовлює виокремлення варіантів єдиної мовленнєвої системи ті їх перетворення у самобутні одиниці або ж створення нових прикладів в середині вже існуючої мовної одиниці. Великий інтерес вчених до варіативності пояснюється тим, що тільки повне дослідження цього феномену дає змогу зрозуміти принципи, закони діахронічного розвитку та функціонування мови у цілому. Так, іспанський лінгвіст Н. Клер присвячує вивченню французьких фразеологізмів та різновидам фразеологічних одиниць свою роботу «Une approche phraséodidactique des constructions verbales figées pour apprenants de français langue étrangère» (Claire, 2015).

Зооніми, як окремі лексичні одиниці і як компоненти стійких словосполучень, широко представлені у всіх мовах світу й відносяться до одних із найдавніших. Вивчення найменування тварин у сучасній лінгвістиці відбувається в різних аспектах: О. В. Горбач, у своєму дослідженні «Використання зоонімів для створення сатиричного ефекту» (Горбач, 2015), на основі українських художніх текстів, навела велику кількість прикладів фелінонімів (дотично нашої теми, власні назви котів) — кіт Мицько, кіт Абдурахман, кіт Беня, кіт Мотя та багато інших і довела, що анімалізми слугують також засобом віддзеркалення жанрово-ідейного задуму письменника; опосередковано характеризують персонажів твору; створюють сатиричний ефект через паралелі, асоціації, контраст; дають можливість відтворити колорит певної епохи та країни.

Метою даного дослідження є опис структурно-семантичних особливостей фразеологічних одиниць з компонентом «кіт» у французькій, українській та англійській мовах, їх компаративний семантичний, тематичний та структурний аналіз. Комплексне дослідження фразеологічних одиниць з компонентом-зоонімом, з окресленням конвергенції та дивергенції їх функціонування, в площині внутрішньомовного та міжмовного аспектів, допомагає виявити сфери взаємодії людини та природи, розкрити способи сприйняття людиною себе та світу навколо за допомогою мови.

Об'єктом дослідження виступають фразеологізми французької, англійської та української мов з компонентом «кіт». Загалом було досліджено, в процесі нашої роботи, 13 спеціалізованих словників, 61 електронних та інших ресурсів. Відібрано 131 фразеологізм з компонентом «кіт» французької мови, 124 з англійської мови та 150 української мови, з яких більше 15 % можуть відноситись до декількох тематичних груп одночасно, в залежності від контексту.

В роботі використано такі загальнонаукові та лінгвістичні **методи аналізу**: метод лінгвістичного спостереження, описовий метод, етимологічний аналіз, метод компонентного аналізу, метод лінгвостилістичного аналізу.

Результати та обговорення. Ш. Баллі розглядав фразеологічні звороти як стійкі словосполучення з різним ступенем зв'язаності. Він розрізняв внутрішні і зовнішні ознаки таких зворотів. Під зовнішніми ознаками він розумів їх структурні особливості, а під внутрішніми — їх семантичні особливості. Для Ш. Баллі визначальними були тільки внутрішні ознаки. На його думку, в якості основної ознаки фразеологізмів виступає єдність їх значення (Баллі, 2001).

Під внутрішньою формою ми маємо на увазі *мотиваційне* відношення між компонентами фразеологізму та його цілісним значенням. Якщо зі значення компонентів можна вивести значення виразу, можна зробити висновки, що його внутрішня форма є прозорою, наприклад, «*Emporter le chat*» (буквально: забрати кота, піти геть). За історією виразу слідує, що використовували його у відношенні «дами», яка дозволяла собі залишити кавалера, не заплативши ні одного сантимту (XIX століття) (Баллі, 2001).

У випадку, якщо ж мотиваційні зв'язки порушуються або втрачаються з плином часу, починається поступовий процес її демотивації, значення одиниці кодується компонентом-зоонімом. Як результат:

віднайти зерно значення та появи фразеологізму без етимологічного аналізу неможливо, наприклад, як у виразі «*Faire le chat*» — прогуляти школу (Баллі, 2001).

О. О. Селіванова з цього приводу відзначає, що у фразеології з покоління у покоління фіксується і передається, так би мовити, «генотип» народу, його морально-етичні, естетичні настанови, ціннісні орієнтації та пріоритети, стереотипи, культурні архетипи, міфи, ритуали тощо (Селіванова, 2006).

Порівняння-фразеологізми, які мають різний лексико-граматичний склад, але однакову образну структуру — є *варіантами*. Порівняння-фразеологізми, які мають спільне значення, але різняться за своїм творенням, слід вважати *синонімами*. Це визначення пояснює, що порівняння-варіанти повинні мати хоча б один спільний компонент, в той час як синоніми — ні.

Приклади: *caressant, (cvelin, enjôleur) comme un chat* — взаємозамінні члени є ідеографічними або стилістичними синонімами. Варіативними фразеологізмами до наведеного прикладу можна вважати: *être chatte, amoureuse comme une chatte*, адже в усіх трьох присутні спільні значення: «бути хитрим, пестливим», «любити ласку»; отже, їх ми відносимо до однієї тематичної групи, навіть, якщо граматичний склад досить різниться.

Фразеологізми — це одиниці мови, яким властива стійкість. Показники стійкості фразеологізму дають можливість намітити межі фразеології і виділити її *центр* і *периферію* — найважливіші елементи системи для визначення їх структурно-семантичних особливостей та способів нових варіацій. Така система дослідження дає змогу хоча б приблизно розмежувати поняття «буквального» сенсу та переносу значення на людину. Спираючись на дослідження А. С. Денисової (Денисова, 2015), яка зазначає, що семантична будова поля (*ядерно-периферійна* структура в мові) «утворена не за ознаками бінарної опозиції (*релевантність* — *нерелевантність*), а за принципом *градуювання* — ступеня виявлення ознак із центром, що складається з ознак високого ступеня детермінованості, і периферії — явищ із високим рівнем варіативності», можемо виділити наступні пункти ознак, дотичні досліджуваного зооніму французькою, англійською й українською мовами:

І. Особливі ознаки, характеристика кішки (конкретне): «*Avoir des yeux de chat*» — «мати чудовий зір»; *хитрий погляд*; «*Propre comme une*

écuelle a chat» — про доглянуту людину; «Conceited as a barber's cat» — бути задоволеним собою; «If you are sitting with an old cat, you do not have to be afraid of mice» — «не вчи орла літати, а солов'я співати»; «Чує кіт у глечики молоко солодке, та морда коротка» — безпорадність; нестримне бажання; «Пес держиться чоловіка, а кіт — хати» — особливість поведінки представлених двох видів тварин; «Viris, як кіт навсидячки» — ледащо.

II. Взаємодія з навколишнім середовищем: «On commande au valet et le valet au chat et le chat commande a sa queue» — залишати справу на «nomim»; «Dus potron-minet», a l'origine: «Dés potron-jacquet» — з самого ранку; «A cat in gloves catches no mice» — без труда нема плода; «As a cat steps on you» — частіше іронічно: незручність якої завдали комусь, нібито «ненавмисно»; «Їв би кіт рибку, а в воду не хоче» — нікому сама птаха в руки не скочить; «Приймак п'ятнадцять років тешиного kota на “Ви” зве» — безвольна людина, або без положення у соціумі; «Сама баба сметану злизала, а на kota показала» — жартиливо: очевидність скоєного; хитрість.

III. Відношення до кішки — проекція людини — алегоричність (абстрактне): «Caressent, (cclin, enjôleur) comme un chat» — хитрий, винахідливий, наче кіт; але, також: ласкавий, пестливий; «Aux vilains matous les belles chattes» — «погані хлопці привертають увагу хороших дівчат»; «Busier than a one-eyed cat watching two mouse holes» — бути по горло у справах; «Cat with horseshoes» — про вмилу людину; «Мов котові хвоста зав'язали» — довести людину до «кипіння»; «Без жінки — що без кішки, а без мужа — що без собаки» — особливість темпераменту жінки (зі стародавніх часів — хранителька вогнища) та чоловіка (йдеться про відданість та захист); «Хліб такий, що кіт за шкурку би сховався» — інакомовлення: дуже мало чогось або буквально — про бідність; «Наївся, як кіт качалки» — жартиливо: отримав «прочухана».

Група «Взаємодія з навколишнім середовищем» слугує з'єднуючим елементом між двома «опонентними» групами. Наприклад:

Le jeu du chat est la mort de la souris — «Для одного — біле, для іншого — чорне» — пряме значення/образність; морально-етичні питання; оцінка дійсності.

Un chat est un chat — сприймати дійсність, як вона є — пряме значення/образність; оцінка дійсності.

Pattes-de-chat — первоцвіт або йдеться про ранню новину — пряме значення/образність; темпоральний маркер.

Qui est le chat pourchasse les souris — «Визначено долею» — пряме значення/образність; соціальна сфера.

On ne peut pas prendre de tels chats sans mitaines — складна справа, яка потребує більш детального огляду — пряме значення/образність; соціальна сфера; оцінка дійсності.

Таким чином, стає очевидним, що більшість фразеологізмів та фразеологічних одиниць можуть відноситись до кількох тематичних груп. Вказаний функціонально-параметричний принцип аналізу фразеологізму — це розгляд фразеологізму як багатовимірної семантичної структури, що складається з макрокомпонентів («Пряме значення», «Взаємодія з навколишнім світом», «Алегоричність»), які відображають структуру значення фразеологізму за типами переданої інформації: денотативна (співвідношення мовних одиниць з певними предметами, явищами реальності, що підтверджує доречність розміщення групи «Взаємодія з навколишнім світом» між двома іншими — більш далекими за значенням групами), конотативна, граматична, емотивна, оцінна, мотиваційна, стилістична. Сукупність цих властивостей забезпечує достатній, але неповний обсяг знань про семантичну структуру фразеологізму. Дана діаграма унаочнює той факт, що більшість фразеологізмів та фразеологічних одиниць є образними (область «Проекція людини, алегоричність»), слугують описом характеристик, поведінки, порівняння, оцінки дійсності та відношення людини щодо навколишнього світу.

Розглянувши системні зв'язки та тематичну структуру представлених фразеологізмів та, враховуючи недоліки «зовнішніх» класифікацій фразеологічних одиниць, слід розібрати більш «глибокі» аспекти системного вивчення — поняття центру та периферії, відношень ознак із центром та «принцип градування». Така система дослідження дає змогу хоча б приблизно розмежувати поняття «буквального» сенсу та переносу значення на людину.

Фразеологізми — це одиниці мови, яким властива стійкість. Показники стійкості фразеологізму дають можливість намітити межі фразеології і виділити її *центр* і *периферію* — найважливіші елементи системи. Спираючись на дослідження А. С. Денисової, можемо виділити наступні пункти ознак, дотичні досліджуваного зооніму: особливі ознаки, характеристика кішки; взаємодія з навколишнім середовищем; «відношення до кішки» — проекція людини — алегоричність.

Аналіз структурних конструкцій направлено на виділення моделей, використаних для формування фразеологічних одиниць з компонентом-зоонімом. Зважаючи на вищесказане, розглянемо типи граматичних конструкцій французької та англійської мов:

1. Словосполучення: «*Écriture de chat*» — нерозбірливий почерк; «*Musique de chat*» — котячі серенади; «*Oeil-de-chat*» — дорогоцінний камінь, кварц; «*A scardy cat*» — боягуз; «*Dog My Cats*» — вираз здивування.

2. Просте речення: «*Un petit chat apprend bien a pisser*» — «У кожному віці свої правила»; «*Curiosity killed the cat*» — «Не стромляй носа, куди голова не лізе»; «*Thanks will starve a cat*» — «така вдячність змушує кішку голодувати». Серед простих речень слід виокремити:

- конструкції у формі наказового способу: «*Ne faites pas comme un chat qui cache ses ongles*» — про вчинок/людину, яка щось приховує; «*Walk like a cat on eggs*» — уважно, обачно.

- конструкції у формі інфінітиву: «*Donner sa langue au chat*» — визнаючи поразку; «*To play cat and dogs*» — не мати нічого спільного; дражнити.

- конструкції у формі питання: «*Qui étrangle le chat?*» — «дерти горлянку», невміло співати; питають, щоби знайти джерело неприємного звуку; «*R you a cat with horseshoes?*» — вправна, вміла людина.

3. Безсполучникове речення: «*Le monde aura beau changer, les chats ne pondront pas*» — обставини, при яких неможливо аби-щось змінити; «*If you are sitting with an old cat, you do not have to be afraid of mice*» — «все під контролем».

4. Складносурядне речення: «*Femme et chat, dans la maison — homme et chien, hors de la maison*» — «кожному своє місце»; «*In order to prevent the cat from eating the bread, the mouse eats the clothes*» — «знайти компроміс».

5. Складнопірядне речення: «*Quand le chat n'est pas la, souris dansent*» — «Кішка за поріг — миші на стіл»; «*When the cat is away the mice dance*» — «Кішка за поріг — миші на стіл».

В цій категорії найбільш уживаними фразеологізмами з компонентом «кіт» є речення з умовним способом складнопірядного речення: «*Si les chats gardent les chèvres, qui attrapera les souris?*» — «Займається не своєю справою»; «*C'est quand le chat est repu qu'il dit que le derriere de la souris pue*» — «Наївся — перебирає»; «*In whatever way you throw a cat, she will land on her 4 feet*» — вивертка, «живуча» людина; «*Even if a mouse is sprinkled with flour, the cat can recognize it*» — «нутро не приховати за посмішкою».

Порівняльний зворот слід розглянути більш детально, оскільки він складає значний відсоток серед уживаних фразеологічних одиниць з компонентом «кіт», зокрема, у французькій мові (32 %): «*Passer comme un chat sur la braise*»; «*Guetter qn comme le chat fait la souris*»; «*Aller comme un chat maigre*».

В англійській мові виразів у порівняльній формі набагато більше — 65 %, що підтверджує слухність вказаної позиції «Оцінка дійсності, сприйняття навколишнього світу», яку буде унаочнено у таблиці тематичних груп: ***It acts like a rabid cat***; ***Like a cat on hot bricks***; ***Like a cat that's got the cream***; ***Like herding cats***; ***Look like something the cat brought***; ***As conceited as a barber's cat***; ***As nervous as a cat in a room full of rocking chairs***; ***Fight like cats and dogs***; ***High as the hair on a cat's back***; ***Look like the cat that swallowed the canary***; ***As a cat steps on you***; ***Like a wet cat***.

Отримані результати дослідження ми унаочнили у вигляді таблиці, яка візуалізує класифікацію зооніму «кіт» за тематичними групами (за актуальністю використання).

Таблиця 1

Розподіл зооніму «кіт» за тематичними групами

Фразеологічні одиниці	Загальна кількість (%)	Англійська	Французька	Українська
Образність предметів та явищ/способу дій, вчинків	21	18	57	11
Сприйняття навколишнього світу та оцінка дійсності	18,3	52	13	9,6
Риси характеру	16,6	29	30	14
Соціальна сфера	9,1	15	17	41
Поведінка, спосіб життя	7,1	18	8	23
Морально-етичні питання	7	15	10	8,5
Характеристика навичок, працездатності; інтелектуальних здібностей	6,7	15	9	6,3
Зовнішній вигляд, фізична характеристика	4,2	8	7	7
Виразення часу, кількості, міри	3,7	6	7	2
Емоційно-психічний стан	3,4	6	6	18
Емотивність, вираження бажань	2,8	4	6	5,6

Французька, англійська та українська фразеологія (як і вивчення лінгвістики будь-якої мови світу) використовує найменування тварин як символи, а саме — образи або повадки, які переносяться на людину або предмети, явища, характеристики — всієї навколишньої дійсності, а зоонім вже отримує асоціативне значення, кодує сенс. Таким чином, з часом символ-тварина наповнюється глибоким соціальним і духовним змістом, який, в свою чергу, й реалізується фразеологізмами.

Слідуючи з вищесказаного, фразеологізми з компонентом «кіт» широко розповсюджені в цих мовах, значення деяких повністю або частково збігаються. Утім, французькі коти сприймаються, як елегантні, незалежні істоти, в той час, як англійські — зазвичай, як дворові ледаки. Вони допитливі, схильні до жебрацтва. А от українські коти винахідливі, сміливі, майже — пронири та зі своєрідним почуттям гумору.

Завдяки класифікаціям, запропонованим Ле Ру де Ленсі (структурно-семантична) (Le Roux De Lincy, 1859), Р. Глезера (стилістична/прагматична) (Gläser, 1998), ми виокремили суттєву відмінність властивостей фразеологізмів англійської мови від французької. Французький вчений поділяє фразеологізми, прислів'я та приказки на різні, проте, взаємопов'язані семантично розряди: історико-етимологічний розряд, тематичні розряди, що пояснює широкий спектр використання, наприклад, однієї одиниці у декількох тематичних групах. Лінгвокультурологічні спостереження англійського ж вченого демонструють майже неіснуючий бар'єр між цими групами. Тобто, залежно від контексту, фактично 1/3 фразеологізмів може вільно існувати у кожній тематичній групі. Наприклад: «*In whatever what you throw a cat, she will land on her 4 feet*» — образність явищ, характеристика вправності, риса характеру, поведінка або спосіб життя, оцінка дійсності. «*As a cat steps on you*» — образність явищ, оцінка дійсності, міра (ваги), риси характеру людини (той, хто вибачається з будь-якого приводу). Наступні два вирази візьмемо в якості прикладу разом, бо вони є синонімічними: «*Cat fight*» — морально-етичні питання, сприйняття навколишнього світу, риса характеру, поведінка, образність явищ, соціальна сфера, міра (битися зі всієї сили); «*She is a bag of cats*» — риса характеру, морально-етичні питання, оцінка дійсності, емоційний стан, спосіб життя та, навіть, зовнішня або фізична характеристика («накручена» людина, знервована). «*Це у державі, як кіт у коморі: кого піймав, того і з'їв*» — сприйняття навколишнього світу,

риса характеру, поведінка, образність явищ, соціальна сфера та навіть морально-етичні питання (перевищення власних повноважень, несправедливий вирок).

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного аналізу, ми можемо дійти висновку, що культурний компонент, зоонім «кіт» не втратив своїх позицій ні у французькій, ні у англійській й українській мовленнєвій спадщині, перемістившись з народної фразеології та фольклору до літератури, телебачення, радіо та Інтернету, як культурний компонент, структурно-семантичні характеристики якого дозволяють йому лише закріпити позиції у фразеологічному прошарку мовної системи, особливо, з огляду на антропоцентричну спрямованість сучасних досліджень. Компаративне дослідження зоонімів дозволяє стверджувати, що, у більшості випадків, компонент «кіт» представлено у сталих виразах, які описують образність предметів та явищ/способу дій, вчинків (французька мова) та сприйняття навколишнього світу/оцінка дійсності (англійська мова), соціальна сфера (українська мова). Проте, спірним питанням залишається належність того чи іншого сталого виразу до фразеологізму. Ми дотримуємося широкого розуміння фразеології й включаємо у дослідження усе різноманіття фразеологічних одиниць (прислів'я, приказки та інші), котрі є носіями образного характеру та прирівнюються до фразеологізмів функціонально.

Серед перспектив подальшого дослідження нами розглядається можливість аналізу інших зоонімів на матеріалі досліджуваних мов, в компаративному аспекті.

Список літератури

- Багана Ж. Д., Еркова Н. К. Вариативность фразеологических единиц: дис. ... д-р филол. наук: 22.02.20. 2011. URL: <http://dspace.Variativnost.pdf>
- Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва. 2001. 416 с.
- Важенина О. Г. Авторська трансформація загальнонародних фразеологізмів у химерній прозі Є. Гуцала: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2018. URL: <http://abstracts.donnu.edu.ua/art1>
- Гладка В. В. Лінгвокультурологічний підхід у вивченні фразеологізмів французької мови. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2016. URL: <https://dspace.uzhnu.pdf>
- Горбач О. В. Використання зоонімів для створення сатиричного ефекту. 2015. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/pdf>

Денисова А. С. Явище варіантності та синонімії у фразеології: дис. ... д-р філол. наук. 2015. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/2015_40_17.pdf

Долбіна К. Д. Когнітивні аспекти функціонування зоонімічних пропріальних одиниць: дис. ... канд. філол. наук: «Загальне мовознавство». Київ, 2015. URL: <https://www.twirpx.com/file/2996540/>

Панченко Е. И. Фразеологизмы с компонентом-зоонимом в украинском и английском языках. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации*. 2014. У 66 т. Т. 27. Ч. 1. С. 111–114.

Руснак В. І. Тропотвірні особливості зоосемічних фразем в англійській та українській мовах. *Вісник Закарпатського державного університету*. 2019. Вип. 16. URL: <http://nbuv.gov.ua/pdf>

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / авт.-уклад. Селіванова О. О. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.

Claire N. Une approche phraséodidactique des constructions verbales figées pour apprenants de français langue étrangère. Madrid. 2015. URL: <https://eprints.ucm.es/33810/1/T36602.pdf>

Drouin P. Term extraction using non-technical corpora as a point of leverage. Département de linguistique et de traduction. Université de Montréal. 2003. URL: http://olst.ling.umontreal.ca/pdf/Terminology_2003.pdf

Gläser R. The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis. In Anthony Paul Cowie (ed.), *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Oxford University Press, 1998. P. 125–143

Le Roux De Lincy. *Le livre des proverbes français*. Seconde édition. Revue, corrigée et augmentée. Paris. 1859. P. 168–315. URL: <https://gallica.bnf.fr/texte>

Tcholpane A. D. Les particularités des locutions phraséologiques avec l'élément animalistique dans la langue française: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. Київ. 2019.

References

Bagana Zh. D. & Erkova N. K. (2011). Variativnost' frazeologicheskikh edinic: dis. ... d-r filol. nauk [Variation of phraseological units, Dr. Philol. sci. diss.]. [in Russian]. <http://dspace.Variativnost.pdf>

Balli Sh. (2001). Obshhaja lingvistika i voprosy francuzskogo jazyka [General Linguistics and French Language Issues]. Moskva [in Russian].

Vazhenina O. H. (2018). Avtorska transformatsiia zahalnonarodnykh frazeolohizmiv u khymernii prozi Ye. Hutsala, avtoref. dys. ... kand. filol. Nauk [The author's transformation of national phraseological units in the whimsical prose of E. Hutsal, abstr. PhD. Philol. sci. diss.]. Donetsk [in Ukrainian]. <http://abstracts.donnu.edu.ua/art1>

Hladka V. V. (2016). Linhvokulturolohichni pidkhid u vyvchenni frazeolohizmiv frantsuzkoi movy [Linguistic-cultural approach in the study of phraseological units of the French language] *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu - Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. [in Ukrainian]. <https://dspace.uzhnu.pdf>

Horbach O. V. (2015). Vykorystannia zoonimiv dlia stvorennia satyrychnoho efektu [Using zoonyms to create a satirical effect]. [in Ukrainian]. <http://irbis-nbuv.gov.ua/pdf>

Denysova A. S. (2015). Yavyshe variantnosti ta synonimii u frazeolohii: dys. ... d-r filol. nauk [The phenomenon of variation and synonymy in phraseology, Dr. Philol. sci. diss.]. [in Ukrainian]. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/2015_40_17.pdf

Dolbina K. D. (2015). Kohnityvni aspekty funktsionuvannia zoonimichnykh proprialnykh odynyts: dys. ... kand. filol. nauk: "Zahalne movoznavstvo" [Cognitive aspects of the functioning of zoonymic proper names, PhD. Philol. sci. diss.]. Kyiv [in Ukrainian]. <https://www.twirpx.com/file/2996540/>

Panchenko E. I. (2014). Frazеologizmy s komponentom-zоonimom v ukrainskom i anglijskom jazykah [Phraseologisms with a zoonym component in Ukrainian and English]. *Uchenye zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Serija: Filologija. Social'nye kommunikacii — Scholarly notes of the Tavrichesky National University named after V. I. Vernadsky. Series: Philology. Social communications*, 27(1), 111–114 [in Russian].

Rusnak V. I. (2019). Tropotvirni osoblyvosti zoosemichnykh frazem v anhliiskii ta ukrainskii movakh [Peculiarities of tropes formation of zoosemic phrases in English and Ukrainian languages].

Visnyk Zakarpatskoho derzhavnoho universytetu — Bulletin of Zakarpattia State University, 16 [in Ukrainian]. <http://nbuv.gov.ua/pdf>

Selivanova O. O. (2006) Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia / avt.-uklad. Selivanova O. O. [Modern linguistics: a terminological encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K. [in Ukrainian].

Claire N. (2015). Une approche phraséodidactique des constructions verbales figées pour apprenants de français langue étrangère. Madrid. <https://eprints.ucm.es/33810/1/T36602.pdf>

Drouin P. (2003). Term extraction using non-technical corpora as a point of leverage. Département de linguistique et de traduction. Université de Montréal. http://olst.ling.umontreal.ca/pdf/Terminology_2003.pdf

Gläser R. (1998). The stylistic potential of phraseological units in the light of genre analysis. In Anthony Paul Cowie (ed.), *Phraseology: Theory, analysis, and applications*. Oxford University Press, 125–143

Le Roux De Lincy. (1859). *Le livre des proverbes français*. Seconde édition. Revue, corrigée et augmentée. Paris, 168–315. <https://gallica.bnf.fr/texte>

Tcholpane A. D. (2019). Les particularités des locutions phraséologiques avec l'élément animalistique dans la langue française: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.05. Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2022 року

ОБРАЗИ ГОЛОДУ, СИТОСТІ ТА СПРАГИ У ДЗЕРКАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Стаття 3

Колегаєва І. М.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0002–5–73–2184

Дана публікація є завершальною, третьою статтею тематичного циклу *Образи годування/споживання їжі в дзеркалі англійської та української фразеології*. Вона присвячена проблемі образного осмислення і фразеологічного ословлювання процесів (включаючи причини і наслідки) СПОЖИВАННЯ їжі або напоїв. Розглянутий нами матеріал пропонує можливість етнокультурного порівняльного аналізу двох неспоріднених соціумів — україномовного і англомовного. Відштовхуючись від тези А. Маслоу про базовий рівень потреб у філогенетичному становленні людини як біологічної і соціальної істоти, а саме потреби у тамуванні голоду і спраги, розглянуто фразеологічні фонди обох мов, які сфокусовані на баченні саме цих потреб. Доведено, що фразеологічні одиниці (ФО) густаторної семантики вербалізують глибинну когнітивну модель АГЕНС ГОДУЄ ПАЦІЄНСА ЧИМОСЬ ЯКОСЬ і її дзеркальну другу половину ПАЦІЄНС СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ІЖУ/ПИТВО) ЯКОСЬ. Дана публікація висвітлює саме цю другу половину зазначеної когнітивної моделі. Метою даного дослідження було вивчення фразеологічного фонду як зустків культурної спадщини, відлитої в образно трансформовану форму ідіом, фразеологічних зрощень, прислів'їв, іноді максим, тобто приписів предків, що вони передали нащадкам стосовно правильного світосприйняття і успішного функціонування в оточуючому світі. Загальна вибірка кількісно розподіляється нерівномірно між двома мовами, англійська складова вдвічі менша за українську: 117 англійських ФО і 265 українських ФО. Семантичний компонент СПОЖИВАТИ вербалізується 13 дієсловами в англійській мові і 28 в українській, що свідчить про більшу чутливість українських мовців до смислових нюансів процесу споживання їжі і напоїв (надмірності чи недостатності, схвального чи критичного ставлення мовця до явища, що він номінує). Виявлено, що англомова вибірка більше орієнтована на відбиття загальнолюдських, філософських аспектів буття, водночас українська вибірка більш «побутоцентрична», стан голоду і спраги в україномовній виборці відбитий значно ширше і емоційніше, аніж у англомовній, переїдання є частим об'єктом глузування і критики українців, що ніяким чином не співпадає із домінуючим в сучасній західній культурі кодом політкоректності. Проаналізований матеріал засвідчив певну роль

вживання алкогольних напоїв в житті представників двох етносів, були виявлені як етноспецифічні, так і кроскультурні звичаї і традиції, зафіксовано наявність англомовних ФО стосовно вживання наркотиків, чого не спостерігається в україномовних ФО. На завершення підкреслимо, що густаторні фразеологізми будь-якої мови віддзеркалюють не тільки процеси і звичаї ГОДУВАННЯ / СПОЖИВАННЯ чогось їстівного, але значно ширший спектр людського існування: особистісні і соціальні стосунки, філософські трактування потреб і обмежень людини, моральні приписи і заборони. У фіналі повторимо думку Сократа, з якої ми починали цей цикл статей: «Треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти».

Ключові слова: густаторна ідіома, образ їжі, фразеологічні одиниці.

IMAGES OF HUNGER, SATIATION AND THIRST IN THE MIRROR OF ENGLISH AND UKRAINIAN PHRASEOLOGY

Article 3

Kolegaeva I. M.

doctor of philology, professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

This publication is the final, third article of the thematic cycle *Images of feeding/eating food in the mirror of English and Ukrainian phraseology*. It is devoted to the problem of figurative understanding and phraseological description of the processes (including causes and consequences) of CONSUMING food or drinks. The material considered by us offers the possibility of ethnocultural comparative analysis of two unrelated societies — Ukrainian-speaking and English-speaking ones. Based on A. Maslow's thesis about the basic level of needs in the phylogenetic development of a person as a biological and social being, namely the need to quench hunger and thirst, the phraseological funds of both languages, which are focused on seeing exactly these needs, are considered. It has been proven that phraseological units (PhU) of gustatory semantics verbalize the deep cognitive model AGENT FEEDS THE PATIENT SOMEHOW and its mirror second half PATIENT CONSUMES SOMETHING (FOOD/DRINK) SOMEHOW. This publication highlights exactly this second half of the specified cognitive model. **The purpose of this study** was to investigate the phraseological fund of a language as certain clots of cultural heritage, cast into a figuratively transformed patterns of idioms, phraseological units, proverbs, sometimes maxims, i.e. prescriptions of ancestors, which they passed on to their descendants regarding the correct worldview and successful functioning in the surrounding world. The total sample is quantitatively distributed unevenly between the two languages, the English component is twice as small as the Ukrainian one: 117 English PhUs and 265 Ukrainian PhU. The semantic component CONSUMPTION is verbalized by 13 verbs in English and 28 in Ukrainian, which indicates a greater sensitivity of Ukrainian speakers to the semantic nuances of the process of consuming food and drinks (them being excessive or insufficient, approved or critically regarded by the speaker who

nominate the phenomenon). It was found that the English-speaking sample is more focused on reflecting universal, philosophical aspects of life, while the Ukrainian sample is more “home-centric”, the state of hunger and thirst in the Ukrainian-speaking sample is reflected much more broadly and more emotionally than in the English-speaking sample, overeating is a frequent object of mockery and criticism of Ukrainians, which in no way coincides with the dominant code of political correctness in modern Western culture. The analyzed material testified to a certain role of alcoholic beverages in the lives of representatives of the two ethnic groups, both ethno-specific and cross-cultural customs and traditions were revealed, the presence of English-language PhUs regarding drug use was recorded, which is not observed in Ukrainian-speaking PhUs. In conclusion, let us emphasize that gustatory phraseology of any language reflects not only the processes and customs of FEEDING / CONSUMING something edible, but a much wider spectrum of human existence: personal and social relationships, philosophical interpretations of human needs and limitations, moral prescriptions and prohibitions. In the end, we will repeat the thought of Socrates, with which we started this series of articles: “One must eat to live, not live to eat.”

Key words: *gustatory idioms, image of food, phraseology.*

Вступ. Завершуємо цикл наукових публікацій стосовно фразеологічної картини світу англomовного і українomовного етносів (того її сегменту, що стосується базових фізіологічних потреб людини в угамуванні голоду і спраги). В попередніх двох статтях (Колегаєва 2021; 2022 (в)) ми стверджували, що відповідні вербальні складові — фразеологічні одиниці (ФО) густаторної семантики — різнобічно віддзеркалюють дві когнітивні моделі, що лежать в глибині відповідних мовних одиниць: ХТОСЬ ГОДУЄ ЧИМОСЬ (КОГОСЬ) і ХТОСЬ СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ЯКОСЬ). Стаття перша концентрувалась на компоненті ЧИМОСЬ і ЩОСЬ, тобто на образах продуктів, напоїв тощо, інакше кажучи на тому, **чим** саме АГЕНТ годував, напував ПАЦІЕНСА. Стаття друга висвітлювала початковий етап цього процесу — концентрувалась на образі ГОДУВАННЯ. Дана, третя в серії публікація присвячена проблемі образного осмислення і фразеологічного ословлювання процесів (включаючи причини і наслідки) СПОЖИВАННЯ їжі або напоїв.

Поняття *споживання* є парасольковим, загальним: воно об’єднує такі часткові стани і дії, як з одного боку, споживати їжу надлишково — *об’їдатися*, споживати питво надлишково — *обпиватися*, так і з іншого боку, споживати замало їжі — *голодувати*, споживати замало питва — *страждати від спраги*. Цією обставиною пояснюється ви-

бір назви статті *Образи голоду, ситості та спраги у дзеркалі англійської та української фразеології*. Звертаючись до словників англійської і української мов, пересвідчуємось в ідентичному тлумаченні базових понять:

Голод — гостре відчуття потреби в їжі, тривале недоїдання через відсутність їжі :: *hunger* — a feeling of discomfort or weakness caused by lack of food, coupled with the desire to eat; a severe lack of food.

Ситість — (стан людини), яка не відчуває голоду, добре вгодована, заможна :: *satiation* <---- *to sate* — satisfy a desire or an appetite to the full; supply smb with as much of smth as is desired.

Спрага — сильне бажання пити, жага, <---- *numi* — ковтати якусь рідину для гамування спраги; уживати спиртне, пиячити :: *thirst* — a feeling of needing to drink smth <---- *to drink* — take a liquid into the mouth and swallow; consume or be in the habit of consuming alcohol.

На тлі такої семантичної близькості висхідних понять (*голод, ситість, спрага* :: *hunger, satiation, thirst*) цікавим видається дослідження фразеологічного втілення відповідних смислових парцел у культурній спадщині двох неспоріднених етносів — українського і англійського. Фразеологія виступає певним дзеркалом етнокультури того чи того народу. Як пише В. Жайворонок: «етносимволіка слова, тісно переплітаючись з етносимволікою позначуваної ним реалії, стає основою підвалиною становлення особливих концептуальних мовних продуктів — етнокультурних концептів, або знаків етнокультури, які можуть бути предметом усебічного (як лінгвістичного, так і етнокультурного) опису» (Жайворонок, 2006: 3).

Матеріал і методи дослідження. Метою даного дослідження є вивчення фразеологічного фонду двох неспоріднених мов — української і англійської і знаходження співпадінь і розходжень в трактуванні базових людських потреб в їжі і питві двома різними етносами, адже відомо, що фразеологія — це згустки культурної спадщини, відлиті в образно трансформовану форму ідіом, фразеологічних зрощень, прислів’їв, іноді максим, тобто приписів предків, що вони передали нащадкам стосовно правильного світосприйняття і успішного функціонування в оточуючому світі. У своїй попередній публікації, де розглядалась піраміда Маслоу у дзеркалі англomовної картини світу, ми зосередились на ФО густаторної семантики і увиразнили фактор первісних *фізіологічних* потреб людської істоти в її становленні як *біологічної* і *соціальної* одиниці. При цьому виходили з постулату, що

крізь призму ситості/голоду людина переломлює безліч інших своїх потреб і бажань. (Колегаєва, 2022 (6): 332).

Матеріал дослідження становить загальна вибірка із 282 фразеологічних одиниць (ФО) *густаторної семантики*, виокремлених із фразеологічних словників англійської і української мов. Англійський прикметник *gustatory* дефінується таким чином: [concerned with tasting or the sense of taste] <— taste [the sensation of flavour perceived in the mouth and throat on contact with a substance; the faculty of perceiving taste]. В українському тлумачному словнику знаходимо таке визначення іменника *смак* [одне з п'яти зовнішніх чуттів, що виникає при подразненні слизової оболонки язика харчовими чи деякими нехарчовими речовинами]. Для загальної номінації досліджуваного феномену обираємо латинське запозичення *густаторний фразеологізм*.

Як відомо, смак є одним із п'яти чуттєвих модальностей: людина здатна *бачити, чути, смакувати, відчувати щось на дотик і на запах*. «Кожного разу в тілі людини щось відбувається...<зокрема> коли вона відчуває *смак*, щось відбувається у неї в *поті*... Тому ми можемо говорити про *тілесні відчуття*» (Wierzbicka, : 158). З плином часу тілесні відчуття можуть переосмислюватися для позначення іншого, не обов'язково тілесного досвіду.

Вибірку даного дослідження склали ФО, які або називають процес споживання їжі/питва, наприклад, *eat smb out of house and home* [eat a lot of smb's food]; у *три горла* [їсти, пити досхочу, дуже багато], або містять відповідні номінації густаторних за семантикою одиниць, позначаючи при цьому ті чи інші життєві ситуації, не пов'язані із їжею/питвом, наприклад, *have smb for breakfast* [defeat smb with contemptuous ease]; *випити гірку чашу до дна* [зазнати повною мірою багато страждань]. Загальна вибірка кількісно розподіляється нерівномірно між двома мовами, англійська складова вдвічі менша за українську: 117 англійських ФО і 265 українських ФО.

Методи дослідження традиційно представлені загальнонауковими методами дедуктивного спостереження, аналізу, класифікації і опису конкретного матеріалу; із застосуванням індуктивного методу було зроблено узагальнені висновки про особливості кожної із двох етноспецифічних картин світу. Спеціальні лінгвістичні методи прислужились при компонентному аналізі дефініційних статей тлумачних словників, лінгвокультурологія була востребувана при трактуванні спільних і диференційних смислових рис описуваного

матеріалу. Лінгвокогнітивістика допомогла виокремити і проаналізувати глибинні когнітивні моделі, на яких базуються образи, що втілені у фразеологічний фонд кожної мови. Наскрізно використовувався кількісний метод, що уможливило отримання об'єктивних даних про переваги кожного із етносів як у реальному житті, так і в його морально-настановному осмисленні. Пам'ятаючи про теперішній статус англійської мови як лінгва франка, зауважимо, що користуючись терміном Анни Вежбицької, ми досліджували так звану «англійську англійську мову» (Anglo English), тобто «традиційний базис англійської, яка є первинною мовою (the primary language) в США, Великій Британії, Ірландії, Канаді і Австралії» (Wierzbicka : 5).

Результати та обговорення. Як було заявлено вище, ми завершуємо вивчення фразеологічного фонду одиниць із густаторною семантикою у співставному лінгвокультурологічному ракурсі, пам'ятаючи, що «культура — це інформація, яка передається між окремими особами чи групами, де ця інформація протікає та призводить до відтворення та тривалої зміни рис поведінки» (Ramsey, 2013: 466).

До густаторних фразеологізмів відносяться такі одиниці, які в усталеній, нерідко образній мовній формі відбивають глибинну когнітивну модель АГЕНС ГОДУЄ ЧИМОСЬ ПАЦІЄНСА, або ПАЦІЄНС СПОЖИВАЄ ЩОСЬ ЇСТИВНЕ. В даній публікації концентруємо нашу увагу на фінальному етапі процесу ГОДУВАННЯ/СПОЖИВАННЯ. Тобто наразі розглядаємо фразеологічні одиниці, які образно вербалізують глибинну когнітивну модель ПАЦІЄНС (ХТОСЬ) СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ЯКОСЬ). Логічно в зв'язку із цим почати аналіз із номінацій стрижневого компонента в ословленні цієї моделі — СПОЖИВАЄ.

Англомовна вибірка пропонує не дуже велику групу слів такої тематики. Відповідні ФО містять номінативні одиниці (НО), загальною кількістю 13 дієслів: *chew, bite, dine, drink, eat, be fed up, have, smoke, suck, sup, swallow, take, taste*. Функціонування цих дієслів варіює від дуже наближених до своєї первинної (їстівної) семантики до повністю образно трансформованого значення. Порівняймо: *eat like a horse* [eat heartily and greedily] :: *eat dirt* [suffer insult or humiliation]; *bite off more than one can chew* [take on a commitment you cannot fulfill] :: *bite the big one* [die].

Відповідна тематична група українських дієслів є більш чисельною, обіймаючи 28 НО: *вкинути в рот, (не) брати до рота, відчувати*

нюхом, гризти, давитись, їсти, в'їдатися, об'їдати, наїдати, переїдати, жувати, жерти, ковтати, кусати, куштувати, лизати, лузати (насіння), пити, поперхнутися, пробувати, проквасити (душу), солодити (душу), смоктати, ставати попереk горла, стояти клубком/комом у горлі, сьорбати. Ця вибірка, як і англомова, містить фразеологізми із НО-дієсловами, які варіюють від прямої «їстівної» семантики до образно трансформованої. Див., наприклад, *не ївши, не пивши* [голодний] :: *їсти біду* [жити в нужді, в неволі, терпіти нестатки], *їсти дружаки* [тремтіти від холоду, страху], *всі розуми поїсти* [стати дуже розумним]; *лизати губи* [бажати чогось приємного без можливості його мати] :: *лизати руки/чоботи/черевики* [підлабунюватись до когось, принижуючи власну гідність].

Як показує наведений перелік, українська фразеологія більш розгалужена у найменуванні процесів споживання їжі і напоїв. Українських дієслів цієї тематичної групи вдвічі більше ніж англійських. Кількісна перевага і різнобарв'я відповідної української групи спричинені, зокрема, суто семантичними факторами. Англомовні опорні дієслова значною мірою є семантично простішими, позбавленими деталізуючих, кваліфікативних сем, які своєю чергою широко представлені в українських дієсловах. Маємо на увазі наступне, наприклад, дієслово *eat* [take into the body by the mouth for digestion] функціонує у 13 ФО англійської мови. Українське дієслово *їсти* [споживати їжу] функціонує у 32 фразеологізмах, на додачу до них наша вибірка містить ФО із наступними идеографічними синонімами до слова *їсти*: *об'їдати* [переїдати, переповнювати шлунок їжею], *наїдати* [з'їдати надміру їжі, набирати великий живіт, товсте обличчя], *переїдати* [наїдатися зверх міри, об'їдатися], *жерти* [їсти жадібно, багато чого], *в'їдатися* [глибоко проникати], *пробувати* [трохи з'їдати ч-н для визначення смаку, куштувати], *куштувати* [з'їдати трохи ч-н для проби], *проквасити (душу)* [з'їсти чогось кислого, гострого], *солодити (душу)* [тішити, задовольняти], *смоктати* [втягувати в рот рідку масу]. Як бачимо, українська фразеологія значно чутливіша до смислових відтінків номінованих ситуацій.

Ще однією тематичною групою, яка вартує детального розгляду, є група задіяних у досліджуваному матеріалі англійських та українських **соматизмів**, тобто слів, що позначають людське тіло і його частини. Кількісні показники цієї тематичної групи є такими: 18 англомовних НО, які функціонують у 32 фразеологізмах, і 27 українських НО, вжи-

тих у 96 ФО. Абсолютні цифри в даному випадку не надають вичерпної інформації. Звернімося до відносних кількісних показників. В англомовній вибірці частка ФО, що містять соматизми, становить 36 %, в україномовній — 27 %. Водночас середня частота вживання (Fa) соматизмів показує, що англійська мова більш варіативна у використанні соматизмів, аніж українська: пор.: Fa англійських соматизмів у складі ФО = 1,8, а Fa українських = 3,6. Інакше кажучи, українці вдвічі частіше вживають одні і ті самі соматизми в різних фраземах, аніж англійці.

Цікаво розглянути, назви яких саме частин людського тіла потрапляють у відповідні густаторні ФО. Очікуваним явищем в обох мовах є номінація травного тракту, але фіксуємо і інші частини людського тіла. Спільними для обох вибірок (української і англійської) виявились 11 соматизмів, це 40 % української вибірки соматизмів і 61 % англійської. Наведемо їх перелік із указанням кількості відповідних ФО, в яких вони фігурують: *губи/вуста* (9) — *lips* (1), *рот/пелька* (13) — *mouth* (6), *горло/гортань* (10) — *throat/gullet* (3), *зуби* (11) — *teeth* (1), *живіт/черево* (8) — *belly* (1), *кишки* (5) — *stomach* (8), *голова* (4) — *head/skull* (3), *кров* (1) — *blood* (1), *очі* (1) — *eyes* (1), *ребра* (2) — *ribs* (1), *серце* (2) — *heart* (1). Робимо висновок, що саме ці частини людського тіла в першу чергу потрапляли у когнітивний фокус мовців, коли вони вербалізували глибинну модель ХТОСЬ СПОЖИВАЄ ЩОСЬ ЯКОСЬ. При цьому звертаємо увагу на те, що вербалізувались як більш-менш прямі, «їстівні» ситуації, так і образно трансформовані. Пор.: *melt in the mouth* [be deliciously light or tender and need little or no chewing] :: *a nasty taste in the mouth* [a strong feeling of distress or disgust following an experience], а також *вкинати в рот* [з'їсти або випити щось] :: *унустити рака з рота* [бути ошуканим, одуреним облесливою похвалою]. Аналогічні процеси демонструють і інші ФО зі схожими соматизмами, наприклад, *sick to your stomach* [feeling nauseous] :: *an army marches on its stomach* [soldiers can only fight effectively if they have been well fed. The saying has been attributed to Napoleon]. Порівняймо із українськими ФО *вивертає всі кишки* [викликає нудоту] :: *вимотувати всі кишки* [дуже виснажуватись, знесилюватись].

Соматизми, що не належать до тематичної підгрупи «травний тракт», залучаються до густаторних ФО за контекстом і за суміжними лексемами, вжитими в цьому фразеологізмі: *have eyes bigger than your stomach* [have taken more food than you can eat]; *сором їсть очі* [дуже соромно], а також *taste blood* [achieve an early success that stimulates further

efforts]; *винити всю кров* [дуже виснажувати, знесилювати к-сь]; *eat your heart out* [suffer from excessive longing for smb or smth unattainable]; *серце їсти* [переживати, журитись, каратися, мучиться].

Серед ендемічних НО (тобто вжитих у густаторних ФО однієї мови і відсутніх у другій) фіксуємо 5 англійських НО, всі вони зареєстровані лише по 1 разу: *ass, chest, elbow, face, hand*, наприклад, *chew smb's ass* [reprimand smb severely], *bite the hand that feeds you* [deliberately hurt or offend a benefactor, act ungratefully]. Українська вибірка фіксує 13 ендемічних НО, при чому деякі із них вжиті кілька разів: *душа* (6), *язик* (4), *печінки* (3), двічі вжиті НО *ніс, пальці, спина, вуха* і по одному разу зустрічаємо НО *лікті, мозок, розум, нерви, ноги, хребет*. Див., наприклад, *закропити душу* [вгамувати голод/спрагу невеликою кількістю їжі/рідини], *проковтнути язика* [замокнути], *в'їстися к-н в печінки* [набриднути, допекти к-сь], *аж за вухами лящить* [їсти швидко, з апетитом], *кусати лікті* [виявляти велику досаду, шкодуючи з якогось приводу, жалкувати].

Свого часу Світлана Швачко, розмірковуючи про триаду суб'єкт, об'єкт та процес пізнання, писала: «результати такого пізнання екстеріоризуються в якісно-кількісних оцінках параметризованих денотатів, що актуалізуються в аксіологічних ознаках “добре”, “погано”, “мало”, “багато» (Швачко, 2015: 184). Відштовхуючись від цієї тези, зауважимо наступне: ще однією площиною, в якій варто розглянути густаторні фразеологізми двох мов, є *кількісна градація* поняття СПОЖИВАТИ ЇЖУ, що полягає в основі ФО, від найменшого до найбільшого ступеню: *голодувати — недоїдати — їсти — об'їдатися*, те ж саме стосується споживання рідини: *потерпати від спраги — пити — напиватися*. Одразу уточнимо, що наразі не розглядаємо споживання алкогольних напоїв, оскільки про них мова йтиме окремо трохи згодом.

Загальна підвибірка фразеологізмів, які таким чи інакшим чином відбивають заявлені смислові нюанси, складає 74 ФО, або 66 % української вибірки і 142 ФО, або 54 % англійської. Розглянемо кожну мовну підвибірку детальніше, вони значною мірою відрізняються одна від одної як кількісно, так і семантично.

Англійські фразеологізми в переважній більшості випадків є індивідуальними до кількості спожитого, вони не висвітлюють «параметричну» (за Швачко) градацію «багато–мало спожитого продукту» взагалі, таких ФО налічується 61, або 82 % цієї підвибірки, в 10 ФО указується *велика* кількість їжі (14 %) і лише 3 ФО (4 %) указують

на *малу* кількість спожитого продукту. «Кількісно індивідуальна» семантика англійських фразеологізмів дає можливість сконцентрувати увагу на інших аспектах ситуації ХТОСЬ СПОЖИВАЄ ЩОСЬ ЯКОСЬ. Провідною характеристикою тут виступає загальнофілософське спрямування певної частини аналізованих ФО: див., наприклад, *there's no accounting for tastes* [it's impossible to explain why different people like different things, esp. those things, which the speaker considers unappealing], *man cannot live by bread alone* [people have spiritual as well as physical needs], *you can't have your cake and eat it* [you can't enjoy both of desirable but mutually exclusive alternatives].

В таких прислів'ях присутній і національний колорит у вигляді ендемічних назв блюд (про ендемічні блюда див. Колегаєва, 2021: 67, 75; 2022, (в): 47): *the proof of the pudding is in its eating* [the real value of smth can be judged only from practical experience and not from appearance or theory], прийом їжі між сніданком і обідом — ланч — з давніх давен був переважно феноменом англійського побуту, звідси ФО *there's no such thing as a free lunch* [you never get smth for nothing], слов'янський етнос цю тезу втілює у ФО *безплатний сир буває тільки в мишоловці*; узагальнююча думка *що одному добре, то іншому смерть* в англійській версії звучить конкретніше: *what's meat for one, is poison for another*.

В аналізованій підгрупі звертає на себе увагу кластер англійських ідіом, що уточнюють місце знаходження людських емоцій в тілі людини, і всі вони «прив'язані» до травного тракту: *have butterflies in your stomach* [have a queasy feeling because you are nervous], *down in the mouth* [unhappy or dejected], *fire in your belly* [a powerful sense of ambition or determination], *the pit in your stomach* [an ill-defined region of the lower abdomen seen as the seat of strong feelings]. Подібних відповідників в українській вибірці ми не зафіксували.

Окремі фразеологічні одиниці містять цікаву лінгвокультурологічну інформацію, яка експлікується в їхніх дефініціях: *bite the bullet* [face up to doing smth difficult or unpleasant, stoically avoid showing fear or distress]. Словник пояснює походження цього виразу: до винаходу анестезії пораненому вояку, якому проводили хірургічну операцію, давали кулю, яку він мусив затиснути зубами, щоб не кричати від болю. Інша фразема із лінгвостилістичним компонентом свого значення — це *eat crow* [be humiliated by your defeats or mistakes], дефініція містить уточнення [in the USA *boiled crow* has been a metaphor for smth extremely disagreeable since the late 19th century]. Загальнокультурологічною

турна інформація супроводжує дефініцію ФО *turn to ashes in the mouth* [become bitterly disappointing or worthless. This phrase alludes to the Dead Sea fruit, a legendary fruit which looked appetizing but turned to smoke and ashes when smb tried to eat it. The fruit are described in in the *Travels* attributed to the 14th-century writer John de Mandeville].

Англомовна тематична підгрупа *об'їдатися*, тобто споживати надмірну кількість їжі, налічує 10 ФО, загалом із негативною оцінкою: *make a pig of yourself* [overeat], *eat like a horse* [eat heartily and greedily], *want your bread buttered on both sides* [want more than is practicable or than is reasonable to expect]. Словник згадує також одну біблійно алюзивну фразу *a Benjamine's portion* [the largest portion], пояснюючи, що йдеться про Бенджемена, найменшого сина єврейського патріарха Іакова. Його старший син Джозеф загубився ще в дитинстві і з часом став дуже впливовою людиною в Єгипті. Всі сини Іакова, подорожуючи Єгиптом, потрапили на прийом до Джозефа, не впізнавши його. Але він дуже привітно зустрів їх і, пригощаючи під час трапези, найбільшу порцію їжі запропонував наймолодшому із братів [and he took and sent messes (servings of food) unto them, but Benjamen's mess (portion) was five times so much as any of their's]. Як бачимо, частування їжею з давніх давен було проявом приязні до людини.

Мала, недостатня кількість споживаної їжі дуже рідко потрапляє у фокус фразеологічної картини світу англосаксів, можливо тут грає роль пуританське світобачення, притаманне представникам цього етносу, зокрема їх стійкість до труднощів зовнішнього світу, стриманість, знамените правило *stiff upper lip*, яке предписувало незворушність у прояві емоцій. Наведемо зауваження О. Матузкової стосовно гіперконцепту АНГЛІЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ, який «є одиницею лінгвокультурного простору і має широке поле вербальних репрезентантів» (Матузкова, 2015: 93). Відповідна підгрупа, будучи найменшою у виборці, і є одним із подібних репрезентантів, вона нараховує лише 3 ФО: *on an empty stomach* [without having eaten beforehand], *take smth with a grain of salt* [believe only part of smth]. Цікаво обігрується розмір споживаного продукту у ФО *a bite at the cherry*. Вишня є такою маленькою, що вкусити її двічі неможливо, тому [if you take two attempts to do some quite small task, this is taking *two bites at the same cherry*].

Звернімося до *української підгрупи* ФО, в яких висвітлюється семантичний вузол *кількість спожитого продукту*. Нагадаємо, таких ФО українська підвибірка пропонує більш ніж вдвічі більше, ніж

англійська (150 :: 74 ФО). Внутрішня параметризація по семантичному показнику також відрізняється від англійської підвибірки, вона більш рівномірна у кількісному аспекті, а також демонструє інакші тематичні пріоритети.

На відміну від англійської підгрупи українські густаторні ФО, які вказують на недостатню кількість спожитого, посідають чільне місце в переліку. Про це свідчить наступне: українських ідіом, в яких актуалізується тема *голодувати/недоїдати/страждати від спраги*, налічується 62 одиниці, або 41 % підвибірки (пор.: 4 % англійських ідіом і 41 % українських).

Тема *їсти/пити* (в нормальних обсягах) висвітлюється у 52 українських ФО, або 35 %. Нагадаймо, що англійська підвибірка на 82 % складалася із ФО подібної тематики.

Тема *їсти/пити надмірно/жадібно* реалізується у 36 українських ФО, або 24 % підвибірки, аналогічна тема в англійській частині дорівнювала 14 %.

Розгляньмо першу із перелічених українських тематичних груп — *голодувати/недоїдати/страждати від спраги*. По-перше, привертає увагу схильність українських мовців до емоційного перебільшення, що проявляє себе у активному використанні стилістичного прийому *гіперболізація / мейозис*. Див., наприклад: дуже голодний скаже, що він би *вола з'їв*, про мляву, неенергійну людину скажуть, що вона *наче три дні не їла*. Мейозис зустрічається частіше: якщо комусь дісталось чогось надзвичайно мало, то це прирівнюється до нереальної ситуації *як шилом юшки вхопив* або *дулю з'їв*. Той, хто нічого не їв, скаржиться, що *в роті і макової краплини не мав*, якщо з'їв надзвичайно мало, то скаже, що то було *на один зуб* або зовсім *не було чого і на зуб покласти*. Метафоричне перебільшення нестачі їжі утілене у фразеологізмах *як горобець в роті не наслідив; покласти зуби на мисник*.

Якщо людину нічим не пригостили, про неї скажуть, що вона поживилась *як Сірко паскою*, адже відоме шанобливе ставлення українців до пасок, які старанно випікаються хазяйкама, а потім освячуються в церкві на Великдень, і в жодному разі їх не дають собакам. Енциклопедія Вікіпедія пояснює: слово *паска*, здавна використовують для назви хліба в Україні, який виготовляють проти Свята воскресіння Христового, що називається українською мовою *Великдень*. Раніше вважалося, що їсти паску до освячення — гріх. Навіть господиня, що готувала паску, ніколи її не куштувала.

В середньому кожна шоста ідіома тематики *замало їжі* забарвлена подібною емоційною надмірністю.

Доволі очікуваним є склад **соматизмів**, що їх згадують у таких фразеологізмах: *живіт* (5 ФО), *ребра/хребет*, *кишки*, *зуби* (по 3 ФО): див., наприклад, *хребет чухати через живіт*, *вовк кишки догризає*, *дзвонити зубами*, *показувати свої ребра*. В переліку **продуктів/напоїв**, яких дісталось пацієнту замало, згадуються як те, що реально можна спожити, так і нереальні наїдки. Пор.: *юшка*, *квас*, *вода* (*перебиватись з юшки на квас/воду*), *каша* (*мало каші з'їв*), *кисіль* (*за сім верст киселю їсти*), *сухий/тяжкий хліб* (*їсти сухий, тяжкий хліб*) VS *черв'як* (*заморити черв'яка*), *біда* (*бїду їсти*), *облизні* (*їсти облизні*), *дуля* (*дулю з'їсти*).

Вочевидь проблема недоїдання була у фокусі уваги українського етносу з давніх давен, про що з одного боку свідчить найбільша за частотністю представленість відповідної групи густаторних фразеологізмів української мови, а з другого боку — схильність до емоційного перебільшення, що відображено у великій кількості гіперболічних/мейозисних ФО такої семантики.

Протилежна за семантикою тематична підгрупа містить ідіоми, що висвітлюють ситуацію *їсти/пити надмірно/жадібно*. Таких українських ідіом налічуємо 36 одиниць, або 24 % підвибірки, яка доволі рівномірно розподілена за мікротемами *дуже товста людина*; *чогось дуже багато*; *їсти/пити жадібно*, *надмірно*. Доволі несподіваним виявилось критично-насмішквате ставлення до людини із великою масою тіла: *запливти жиром*; *розпливатися від жиру*; *казитися з жиру*; *як не лусне*; *аж шкура репає*; *набивати пельку/кендюх/череву*. Годі і згадувати про *код політкоректності*, що панує у сучасній західній культурі, згідно якому подібні назви людей з надмірною вагою є абсолютно неприпустимими. Але факти лінгвокультурного коду, зафіксовані у картині світу, зокрема фразеологічній КС, є незаперечними свідцтвами світобачення етносу на певному етапі його становлення. Зайва вага визнавалась вадою людини не тільки зовнішньою, але і внутрішньою: *обрости жиром* [стати інертним, байдужим]; *казитися з жиру* [дурити з розкошів], ставлення до такою людини часто було зневажливим: *пелька* [(зневажл.) рот], *кендюх* [начинений м'ясом і приготований як страва шлунок тварини —> вайлувата людина], *череву* [(вульг.) пузо].

Гіперболізм також притаманний фразеологізмам тематичної групи *їсти/пити надмірно*: наприклад *їсти/пити у три горла* — дуже бага-

то; *не лізе у горло* — у когось чогось дуже багато; щось таке смачне, що *можна язика* проковтнути; надмірна кількість якоїсь їжі є такою, що *й собаки не їдять*. Спостерігаємо цікаве семантичне явище трактування ложки як міри об'єму. Раніше ми стверджували, що фразеологізми *втопити в ложці води*, а також *ложка дьогтю у діжці з медом* актуалізували надзвичайно малий об'єм речовини, що вміщується у ложку (Колегаєва, 2022 (в): 45). Тепер ми констатуємо протилежне явище — ложка виявляється значною мірою об'єму: наприклад, чогось у людини виявляється стільки, що *і ложкою не поїсти* [дуже багато], а широко відомий фразеологізм *як мед*, *то й ложкою* словник пояснює таким чином: [*надмірне* прагнення до чогось; *занадто*]. Тобто спостерігаємо феномен енантіосемії на рівні кваліфікативних, оцінних семіменника *ложка*.

Їсти багато і жадібно загалом оцінюється іронічно несхвально. Людина, яка так поводить, отримує характеристику *як мартин до мила* — наїстися без почуття міри, більше, ніж треба. Той, хто їсть жадібно, дуже швидко і енергійно *наче за себе кидає*, якщо людина припала до їжі занадто жадібно, про неї скажуть: *як муха до меду*. Той, хто зловживає чиеюсь гостинністю, з'ївши забагато хазяйських харчів, буде затаврований як гість, що *об'їв вуха*.

Ганна Приходько, аналізуючи концепт оцінки, зауважує, що в ньому закладена «аксіологічна шкала цінностей, що має два полюси оцінки — позитивний і негативний, і так званий екватор нейтральності. Концепт оцінки виступає як фільтр фіксації дійсності» (Приходько, 2015: 135).

Як показує аналіз тематичних груп *споживати замало їжі* VS *споживати забагато їжі* є «чутливою» семантичною зоною для етнокультурної картини світу українців. Мовці реєструють свої враження і оцінки відповідних феноменів у численних фразеологізмах.

Фразеологічні одиниці із нульовою семантичною кваліфікацією стосовно кількості спожитого продукту (його *нестачі* чи *надмірності*) посідають серединну позицію у частотному переліку аналізованої тематичної підгрупи: 52 ФО (35 %) називають ситуацію, коли споживається нормальна/звична кількість продуктів харчування або напоїв. Аналогічна за семантикою підгрупа в англійській фразеології посідала провідну позицію (82 %) і переважно стосувалась загальнолюдських цінностей і приписів правильної поведінки членів етносу. Українська підвибірка відрізняється і кількісно, і якісно. По-перше

її частка менша (пор. 35 % :: 82 %), але, по-друге, головна різниця полягає у тематичному спрямуванні.

Відповідні ідіоми віддзеркалюють, як саме бачить український етнос процес споживання їжі/напоїв у оцінному аспекті: що вітається як бажана модель поведінки, а що засуджується. В цій підгрупі теж не спостерігається те, що Г. Приходько визначає як *екватор нейтральності*. Доволі очікуваним є переважання *негативно оцінної забарвленості* (27 ФО), тобто фраземи відбивають неприємний досвід людини у тій чи тій ситуації. Наприклад, залицяльнику, який посватавшись до дівчини, отримав відмову, довелось *покуштувати печеного гарбуза, піти з гарбузом, скуштувати гарбузової каші*. Людина, яка зазнала багато страждань, — це та, що *сборнула лиха*, та, якій *дісталось перцю з квасом*. За якусь провину людині *дістанеться на горіхи/бублики*, вона буде покарана і *спробує кислиць*, можливо буде побита: *скуштує березової каші, віника, лозини, різок, нагаїв* (детальний аналіз неїстівних компонентів в українських густаторних фразеологізмах див. (Колегаєва, 2022 (а)). Нерозбірливе і нерозумне мовлення з точки зору слухача означає, що співрозмовник *блекоти об'ївся* і тепер *клоччя жує*. Якщо хтось страждає від докорів совісті, то йому *сором їсть очі*, якщо ж його сильно образили, то образа *кілком/клубком стоїть у нього в горлі*.

Позитивно оцінних фразеологізмів в цій підгрупі (нагадаємо, йдеться про ФО, які не експлікують кількість спожитого продукту) значно менше (10 ФО). Про людину, що забезпечена усім необхідним: їжею, одягом і житлом, говорять *і ситий і вкритий*, або що в такої людини *хіба лише пташиного молока немає*. Заможне життя традиційно позначається як *медові та молочні ріки; молочні ріки і масляні береги*. Образ масла згадується і в інших фраземах: *як по маслу* — легко, без перешкод, *як маслом по душі* — у великому задоволенні. Емблематична для України рослина соняшник здавна був постачальником насіння, яке полюбляли лузати на дозвіллі. Звідти, мабуть, і фразеологізм зі значенням робити щось легко і просто — *як насіння лузати*. В цій же підгрупі фіксуємо і біблєїзм *хліб насущний*, який дефінується не як продукт щоденного харчування, а як щось найважливіше, найістотніше.

В підгрупі фразем, що не акцентують кількість спожитого, виділяємо невеликий кластер одиниць, що є оцінно нейтральними. Серед них зустрічаємо ФО узагальненого значення, наприклад, ідея того, що в житті всіляко буває із добробутом людини: *і з маком і з таким*. Бути на власному утриманні чи на утриманні іншої людини втілюється

я у образ хліба — свого чи чужого: *на харчах/ на хлібах* — на чиемусь забезпеченні, *свій хліб* — власний заробіток, *шматок хліба* — засоби необхідні для проживання, *їсти хліб* — мати все необхідне для життя, *ділити хліб-сіль* — спільно харчуватись.

Про літнього чоловіка, який посивів, скажуть, що він *вмочив в молоко* (голову, вуса, бороду). Дитячий вік також експлікується густаторною ФО *на припічку кашу їсть*. Про того, хто не відмовився від запрошення на частування, скажуть, що він *не розминувся із ложкою*. А поїсти або випити щось позначається описовим зворотом *вкинати в рот*. Таких безоцінних ФО нараховуємо 13 одиниць.

Порівнюючи дані два кластери (ФО, що не експлікують кількість спожитого) в англійській і українській мовах, бачимо більш узагальнююче, філософське спрямування англомовних ФО і більш побутове, орієнтоване на повсякденне життя проблематику україномовних ФО.

Соціальне життя людської спільноти передбачає різнобічне функціонування її членів у повсякденному побуті, у святкових подіях, у ритуалах. Лінгвістична аксіологія, за твердженням Г. Приходько, «вивчає систему цінностей етносу і способи її репрезентації в мові і культурному континуумі» (Приходько, 2015: 134).

Кожна із аналізованих мовних вибірок густаторних фразеологізмів містить тематичну групу, що вербалізує когнітивну модель ХТОСЬ СПОЖИВАЄ АЛКОГОЛЬ ЯКОСЬ. За збігом обставин в обох вибірках ці тематичні групи ФО налічують однакову кількість конститuentів — по 47 ФО. Проте відносні показники, звичайно, є різними. Нагадаємо загальна вибірка дорівнює 265 ФО англійської мови і 117 ФО української. Таким чином англомовні 47 ФО складають лише 18 % вибірки, натомість 47 україномовних ФО цієї тематики дорівнюють 40 % усієї вибірки. Проаналізуємо ці тематичні групи в кожній із мов.

В *англомовній тематичній групі*, що ми зараз розглядаємо, звертає на себе увагу майже повне уникання дієслова *drink*, прикметника *drunk*. На всю вибірку їх зафіксовано 4 одиниці, до прикладу, *drink like a fish, rolling drunk*. Частіше за все процес вживання алкоголю подається описовим способом: *bend your elbow, crack a bottle, under the table* [drunk to the point of unconsciousness]. Цікавою є семантика наступного фразеологічного виразу, в якому позначається хода п'яного чоловіка *make a Virginia fence*, що відповідає українському виразу *кренделя ногами винусувати*, справа в тому, що той тип огорожі, який називається *Virginia fence*, робиться із перехрещених у зигзаги необроблених дошок.

Що стосується ступеня сп'яніння, то переважно відмічається за велика кількість випитого (11 ФО), яка призводить людину до втрати достойного вигляду і про неї кажуть, що вона втратила голову, лице: *off your face; out of your head; out of your skull*. Така людина схожа на кліща, що насмоктався крові *tight as a tick*, або на повне яйце *full as a goog* [very drunk, *goog* (slang) egg]. Помірний стан сп'яніння експлікують 8 ФО, серед яких *to wet your whistle, to tie one on*. Цікавим є вираз *hair of the dog* [a small quantity of alcohol taken as a remedy for a hangover], словник уточнює походження цієї ідіоми від виразу *the hair of the dog that bit you*, пояснюючи, що раніше люди вірили у цілющу силу шерсті скаженого собаки, який вкусив когось: треба було з'їсти жмут собачої шерсті і цим уберегтись від сказу.

Легке сп'яніння відбите у 5 ФО, в них згадується *один* зайвий келих спиртного: *one over the eight* [slightly drunk, a drinker can reasonably be expected to consume eight glasses of beer without becoming drunk], *have one too many, have a few*. Про зовсім непитушу людину скажуть *on the wagon*, мається на увазі *water wagon* [implication being that a person on the water wagon would eschew alcohol, being teetotal].

Особливий інтерес викликають ФО, що демонструють укоріненість певних традицій англосаксонського етносу. Раніше ми писали, що представники цього етносу (на відміну від українського) мали за давнину звичку приймати їжу, спілкуватись під час застілля поза межами приватної оселі — у пабі, кафе, ресторані. Те ж саме підтверджує і ФО *to prop up the bar* [spend a considerable time drinking in the pub], а також ФО, яка метафорично обігрує останню спробу виправити якусь провину, порівнюючи це із випивкою в останньому пабі, перед їх зачиненням на ніч *drinking in the last chance saloon*, яку словник дефінує так: [having been allowed one final opportunity to improve or get smth right].

Повністю погоджуємось із визначенням терміну *наївна картина світу*, що його пропонує А. Загнітко: «різновид концептуальної картини світу, результат практичного пізнання навколишнього світу з відповідними етнічними особливостями, що знаходять вияв насамперед у лексичному (словниковому) складі мови» (Загнітко, 2020: 280). Результати такого практичного пізнання прослідковуємо у досліджуваному фрагменті англосаксонської фразеології. Зокрема мореплавання з давніх давен було частиною британської культури, сліди цього знаходимо і у нашому матеріалі.

Прийняття алкоголю зранку заборонялось, час, коли вже можна було випити алкоголь, маркувався положенням сонця відносно щоглової рейки, на якій кріпився парус: *the sun is over the yardarm* [(originally a nautical expression) it is the time of the day when it is permissible to drink alcohol. The time of the day referred to is noon]. З практики мореплавання походить і вираз *two/three sheets in the wind* [drunk], словник роз'яснює, що йдеться про кінці парусу, які мають бути закріплені [if they are hanging loose in the wind, the vessel is out of control].

Із практики сьогодення прийшов евфемізм *tired and emotional* [drunk], таким виразом користуються сучасні газети в своїх колонках про світське життя, оскільки остерігаються юридичних позовів із звинуваченням у наклепі, якщо вони назвуть стан осіб, про які йдеться у матеріалі, відповідним прикметником [the word *drunk* would lay the publication open to a libel charge].

Певні культурологічні особливості прийому алкогольних напоїв виявляються спільними для англосаксонського і українського етносів: *one for the road* [a final drink before leaving for home], такий звичай є і у українців — *на коня*. Народження дитини прийнято святкувати із вживанням алкогольних напоїв як у англійців, так і українців: *wet the baby's head* [celebrate a baby's birth with a drink]. Така ж подія у українців також супроводжується святкуванням після хрестин, на яких дитину огортають спеціальною тканиною — повивачем. Свято позначається як *полоскати повивач* [пити спиртне після хрестин].

Унікальним для англосаксонської тематичної групи, що розглядається, є кластер ідіом, в яких експлікується вживання наркотиків (6 ФО). Як правило йдеться про вживання алкоголю або наркотиків: *out of your box* [intoxicated with alcohol or drugs]; *off your face* [very drunk or under the influence of illegal drugs] *give it large* [go out and enjoy yourself with drink or drugs]; *high as a kite* [intoxicated with drugs or alcohol], *slip smb a Mickey Finn* [give smb a drugged drink]. Повна відсутність ідіом подібної семантики в українськомовній виборці свідчить про менш укорінену практику вживання таких речовин в українському етносі. Звичайно, йдеться про загальнономовний словник фразеологізмів, передбачаємо, що спеціальні сленгові словники покажуть інакшу картину.

Як вже зазначалось вище, підвибірка *українських фразеологізмів*, що стосуються алкогольної тематики, складає 47 ФО, або 18 % всієї вибірки. Найбільша її складова — це фразеологізми, що позначають сильний ступінь сп'яніння, пияцтво. Тут фіксуємо гіперболічне пере-

вищення в описі людської поведінки: *в горілці киснути, полоскатися у вині, заливати очі горілкою, допитися до блакитного змія*. Фразеологічні одиниці описують і можливі причини такої поведінки: *затопити горе / біду / розум в чарці* [тамувати важкі почуття, притупляти свідомість, надмірно вживаючи алкогольні напої]. Згадуються і можливі наслідки такого способу життя: *пропустити кризь горло* [витратити гроші, майно на алкоголь]. Надмірна кількість спожитого напою відбивається у семантиці фразеологічних виразів *пити без просипу; пити на всю губу; до самісіньких риз; перебрати через край*. Окрему мікрогрупу складають ФО, що описують людину у стані алкогольного сп'яніння: у неї *в голові джмелі гудуть*, вона *плете кренделі ногами*. Характеризуючи таку людину, скажуть, що то *ні рак ні жаба*, що вона *п'яна як чип* (*чип* — це конусоподібна дерев'яна пробка, якою закупорюють отвір у бочці).

Окремі ФО вельми поблажливо характеризують стан легкого сп'яніння: *під хмільком; під градусом; під чаркою*. Чоловіки, які випили невелику кількість спиртного, *перехилили по чарці, промочили горло, сірка смикнули*. Якщо ж зустріч обійшлась без алкоголю, то вона *пройшла на суху*.

Обрядові події у слов'ян нерідко супроводжувались застіллям. Ми вже згадували про *полоскання повивача* після хрестин новонародженого, побажати *на коня* — це те ж саме, що *гладити дорогу*. Сварка, яка закінчилась замиренням, передбачала, що буде *випито миру*. Сільськогосподарська діяльність теж супроводжувалась обрядовими діями, зокрема *обмолотини попити* означало святково відзначити закінчення молотьби.

Історичні розвідки в галузі виноробства свідчать про за давнини виготовлення горілки на українських теренах. «Горілка з'явилася на українських землях у XIV–XV століттях — тобто раніше, ніж у Московії. У XIV столітті винокуріння було стихійним. Люди гнали оковиту для власного вжитку в селах, хуторах і в містечках. У XVII столітті гетьмани вже почали видавати універсали з дозволом для окремих осіб виробляти й продавати горілку» (Брайченко). Ці спостереження частково пояснює наступне: алкогольні напої, що згадуються у аналізованих нами ФО, — це майже виключно горілка (*в горілці киснути, ударитися в горілку*), один раз йдеться про вино (*полоскатися у вині*), пиво не згадується взагалі, в решті випадків міститься метонімічна або метафорична номінація, див., наприклад, *під градусами, чортове зілля, зелений змії, хміль розбирає*).

Широко згадуваним посудом є чарка (*заглядати в чарку, не розминутися з чаркою, перехилити чарку, під чаркою, по марусин поясок*, тобто не повна чарка), а також назва посуду, в якому зберігається алкогольний напій: *роздушити півлітру / пляшку / чвертку; припасти до пляшки; лизнути скляного бога*). Перелік **соматизмів** у аналізованій вибірці прогнозований: *голова (хміль б'є у голову, хміль вивітрився з голови), горло/гортань (промочити горло/гортань), губа (на всю губу — пити дуже сильно), очі (заливати очі горілкою), ноги (плетти кренделі ногами)*. До цієї ж групи наближена і пара одиниць вестильної лексики: *галстук, комір (закладати за галстук, заливати за комір — напиватися)*.

Зважаючи на відсоткові показники аналізованої підгрупи ФО (18 % вибірки), висновуємо, що проблема вживання алкогольних напоїв і зловживання ними не вимальовується як надзвичайно актуальна для українського етносу. Тема вживання наркотичних речовин взагалі відсутня.

Висновки. Фразеологізми густаторної семантики є багатим матеріалом для вивчення етноспецифічної наївної картини світу, оскільки проявляють світобачення того чи того етносу з давніх давен до теперішнього часу. Розглянутий нами матеріал пропонує можливість етнокультурного порівняльного аналізу двох неспоріднених соціумів — україномовного і англійського. Відштовхуючись від тези А. Маслоу про базовий рівень потреб у філогенетичному становленні людини як біологічної і соціальної істоти, а саме потреби у тамуванні голоду і спраги, розглянуто фразеологічні фонди обох мов, які сфокусовані на баченні саме цих потреб. Доведено, що фразеологічні одиниці (ФО) густаторної семантики вербалізують глибинну когнітивну модель АГЕНС ГОДУЄ ПАЦІЄНСА ЧИМОСЬ ЯКОСЬ і її дзеркальну другу половину ПАЦІЄНС СПОЖИВАЄ ЩОСЬ (ЇЖУ/ПИТВО) ЯКОСЬ. Дана публікація висвітлює саме цю другу половину зазначеної когнітивної моделі.

Загальна вибірка кількісно розподіляється нерівномірно між двома мовами, англійська складова вдвічі менша за українську: 117 англійських ФО і 265 українських ФО. Семантичний компонент СПОЖИВАТИ вербалізується 13 номінативними одиницями — дієсловами в англійській мові і 28 українськими, що свідчить про більшу чутливість до смислових нюансів процесу споживання їжі і напоїв (надмірності чи недостатності, схвального чи критичного ставлення

мовця до явища, що він номінує). Виявлено, що англійська вибірка більше орієнтована на відбиття загальнолюдських, філософських аспектів буття, водночас українська вибірка більш «побутоцентрична», стан голоду і спраги в українській вибірці відбитий значно ширше і емоційніше, ніж у англійській, переїдання також є частим об'єктом глузування і критики українців. Проаналізований матеріал засвідчив певну роль вживання алкогольних напоїв в житті представників двох етносів, виявлені як етноспецифічні, так і кроскультурні звичаї і традиції, зафіксовано наявність англійських ФО стосовно вживання наркотиків, чого не спостерігається в українських ФО.

На завершення підкреслимо, що густаторні фразеологізми будь-якої мови віддзеркалюють не тільки процеси і звичаї ГОДУВАННЯ / СПОЖИВАННЯ чогось їстівного, але значно ширший спектр людського існування: особистісні і соціальні стосунки, філософські трактування потреб і обмежень людини, моральні приписи і заборони. У фіналі повторимо думку Сократа, з якої ми починали цей цикл статей: «Треба їсти, щоб жити, а не жити, щоб їсти».

Список літератури

- Брайченко О. Про кухню: народну, польову та наукову — розповідь Лідії Артюх [Архівовано 24 березня 2021 у Wayback Machine]// yizhakultura/ — 21.11.2020. <https://yizhakultura.com/>
- Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. — Київ: Довіра, 2006. 703 с.
- Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 920 с.
- Колегаєва І. М. Неїстівний компонент в українських густаторних фразеологізмах: етнокультурний вимір. *Записки з українського мовознавства...2022* ....(а)
- Колегаєва І. М. «Не хлібом єдиним»: піраміда Маслоу у дзеркалі англійської картини світу (на матеріалі фразеологізмів густаторної семантики). *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries. Scientific monograph. Vol.2.* Polonia University in Czenstochowa. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2022. P. 326–351. DOI <https://doi.org/10.30525/978–9934–26–196–1> (б)
- Колегаєва І. М. Образ годування у дзеркалі англійської і української фразеології. Стаття 2. *Записки з романо-германської філології.* 2022. Випуск 1 (48). С. 41–56. (в)
- Колегаєва І. М. Образ їжі у дзеркалі англійської і української фразеології. Стаття 1. *Записки з романо-германської філології.* 2021. Випуск 2 (47). С. 63–80. [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2021.2\(47\).245929](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2021.2(47).245929)

- Матузкова Е. П. Английская идентичность как лингвокультурный гиперконцепт. *Записки з романо-германської філології.* Вип. 1 (34). 2015. С. 90–95.
- Приходько Г. І. Біокогнітивна сутність оцінки. *Записки з романо-германської філології.* Вип.1 (34). 2015. С. 133–137.
- Швачко С. О. Статус вербальних маркерів у лексико-семантичній парадигмі оцінювання. *Записки з романо-германської філології.* Вип 1 (34). 2015. С. 184–188.
- Ramsey G. “Culture in Humans and Other Animals”. *Biology and Philosophy*, 28 (3): 457–479. Doi:1007/s10539–012–9347-x
- Wierzbicka A. Experience, Evidence, and Sense. The Hidden Cultural Legacy of English. Oxford: Oxford University Press, 2010. 460 p.
- Словник фразеологізмів української мови / В. Білоножко, І. Гнатюк, В. Дещук, Н. Неровня, Т. Федоренко. Київ: Наукова думка, 2003.
- Book of Idioms from A to Z. URL: easypacelearning.com

References

- Braichenko, O. (2021). Pro kuchniu: narodnu, polovu ta naukovu — rozpovid Lidii Artiukh [Arkhivavono 24 bereznia 2021 u Wayback Machine]. URL: <https://yizhakultura.com/>
- Zhavoronok, V. V. (2006). Znaky ukraïnskoi etnokultury. Slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Vydavnytstvo «Dovira».
- Zahnitko, A. (2020). Suchasnyi lnhvistychnyi slovnyk. Vinnytsia: TVORY.
- Kolehaieva, I. M. (2022). Neistivnyi komponent v ukraïnskykh hustatornykh frazeolohizmakh: etnokulturnyi vymir. *Zapysky z ukraïnskoho movoznavstva...2022* ....
- Kolehaieva, I. M. (2022). «Ne khlibom yedynym»: piramida Maslou u dzerkali anhlomovnoi kartyny svitu (na materialy frazeolohizmiv hustatornoi semantyky). *Innovative Pathway for the Development of Modern Philological Sciences in Ukraine and EU Countries. Scientific monograph. Vol.2.* Polonia University in Czenstochowa. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 326–351. DOI <https://doi.org/10.30525/978–9934–26–196–1>
- Kolehaieva, I. M. (2022). Obraz hoduvannia u dzerkali anhliskoi i ukraïnskoi frazeolohii. *Stattia 2. Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Vypusk 1 (48), 41–56.
- Kolehaieva, I. M. (2021). Obraz yizhi u dzerkali anhliskoi i ukraïnskoi frazeolohii. *Stattia 1. Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Vypusk 2 (47), 63–80. [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2021.2\(47\).245929](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2021.2(47).245929)
- Matuzkova, E. P. (2015). Anhlyiskaia ydentychnost kak lyhvokulturnyi hyperkontsept. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Vyp. 1 (34). 90–95.
- Prykhodko, H. I. (2015). Biokohnyvna sutnist otsinky. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Vyp.1 (34), 133–137.
- Shvachko, S. O. (2015). Status verbalnykh markeriv u leksyko-semantychnii paradyhmi otsiniuvannia. *Zapysky z romano-hermanskoi filolohii.* Vyp 1 (34), 184–188.

Ramsey, G. “Culture in Humans and Other Animals”. *Biology and Philosophy*, 28 (3): 457–479. Doi:1007/s10539–012–9347-x
Wierzbicka, A. (2010). *Experience, Evidence, and Sense. The Hidden Cultural Legacy of English*. Oxford: Oxford University Press.
Slovník frazeologizmův ukrajinštině / V. Bilonozhko, I. Hnatiuk, V. Detchuk, N. Nerovnia, T. Fedorenko. (2003). Kyiv: Naukova dumka.
Book of Idioms from A to Z. URL: easypacelearning.com

Стаття надійшла до редакції 18.07.2022 року

УДК 811.111'23'371'42
DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268196](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268196)

**КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ
МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ЖІНКИ-ДЕТЕКТИВА
НА ПІДОЗРЮВАНОГО У ЗЛОЧИНІ
(на матеріалі сучасного англомовного детективного дискурсу)**

Косовець М. В.

аспірант,

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID 0000–0003–1124–6025

*Стаття присвячена висвітленню результатів дослідження комунікативної стратегії маніпулювання і комунікативних тактик, які її реалізують. Дослідження комунікативних стратегій і тактик привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів. Актуальність вивчення стратегій і тактик обумовлена наявністю різних точок зору з цього питання і, як результат, неоднозначністю розуміння їх сутності. Пропонована стаття є спробою встановити механізм маніпулятивного впливу, створюваного жінкою-детективом на опитуваних під час розслідування злочину. **Матеріалом** дослідження слугували англомовні детективні романи, в яких **об'єктом** вивчення обрано персонаже мовлення: допити жінкою-детективом свідків та підозрілих. **Предметом** дослідження є комунікативні тактики, якими послуговуються жінки-детективи для створення маніпулятивного впливу на допитуваних. **Метою** розвідки є когнітивно-прагматичний аналіз комунікативних тактик, якими послуговуються жінки-детективи для створення маніпулятивного впливу на опитуваних. Дослідження ґрунтується на загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних **методах**: метод синтезу й аналізу, метод спостереження, описовий метод, прагмалінгвістичний метод, когнітивний метод та контекстуально-інтерпретаційний аналіз. **Основні результати дослідження**. Спостереження над комунікативними ситуаціями опитування жінкою-детективом — персонажем художнього детективного дискурсу — підозрюваних та свідків дозволили встановити класифікацію комунікативних стратегій і тактик, якими вона послуговується. В результаті проведеного дослідження можна стверджувати, що однією із комунікативних стратегій, до яких звертається жінка-детектив, є стратегія маніпулювання. Вона експлікується комунікативними тактиками провокування, попередження, погрози, шантажу, лестощів, а також певною неправдивою самопрезентацією. Кожна з цих тактик маркована певними лексичними, синтаксичними та стилістичними засобами мови. Вміння контролювати комунікативний процес та коригувати свої мовленнєві дії на певних етапах діалогу видаються ключовими задля досягнення комунікативної мети*

жінки-детектива. *Перспективою подальших досліджень є вивчення просодії маніпулятивного впливу на реципієнта у художньому кінодискурсі.*

Ключові слова: детективний дискурс, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, маніпулювання, провокування, попередження, погроза, шантаж, вмовляння, лестощі, обдурювання.

THE COMMUNICATIVE MEANS OF MANIPULATING A SUSPECT USED BY A WOMAN-DETECTIVE

Kosovets M. V.

A postgraduate student

Odesa I. I. Mechnikov National University

ORCID 0000–0003–1124–6025

The article is devoted to the analysis of the communicative strategy of manipulation and communicative tactics, that manifest it. The research of communicative strategies and tactics instills the respect of wealthy domestic and foreign linguists. The topicality of the study of strategies and tactics is motivated by the various points of view on this issue which results in the ambiguity of the explanation. The article is an attempt to trace the mechanism of manipulation, applied by a woman-detective during the investigation. The analysis is based on the data from English detective novels. The object of the study is the characters' speech: the woman detective's interrogation of witnesses and suspects. The scope of the study is the communicative tactics applied by the woman detective to manipulate witnesses and suspects. The purpose is cognitive and pragmatic analysis of the communicative tactics applied by the female detective to manipulate the witnesses and suspects. The investigation is based on the general and special linguistic methods: synthesis and analysis, method of observation, descriptive method, pragmatic and linguistic method, cognitive method, analysis of contextual interpretation. The main results of the study. As a result of the carried out research, we can claim that one of the communicative strategies used by the female detective is the strategy of manipulation. It is explained by communicative tactics of provocation, warning, threats, blackmail, flattery, as well as tactics of false self-presentation. Each of these tactics is marked by certain lexical, syntactic and stylistic means of speech. The ability to control the communicative process and adjust one's speech actions at individual stages of the dialogue can be considered key to achieving the communicative goal of a female detective. The prospect of further research is a versatile study of linguistic mechanisms of exerting a manipulative influence on the recipient in artistic discourse. The perspective for further research is seen in identifying prosodic means of manipulative impact on the recipient in film discourse.

Key words: detective discourse, communicative strategy, communicative tactics, manipulation, provocation, warning, threat, blackmail, persuasion, flattery, deception.

Вступ. Розповсюдженість жіночих детективів вимагає досліджень їх лінгвальних, зокрема когнітивно-прагматичних особливостей. Лінгвісти зазначають, що «жіночий детектив вдало поєднує любовну лінію, авантюрний сюжет та психологічний роман» (Николаев, 2001). Пропонована стаття є спробою встановити механізм маніпулятивного впливу, створюваного «жінкою-детективом» на опитуваних під час розслідування злочину.

Дослідження комунікативних стратегій і тактик привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Т. А. ван Дейк, Дж. Ліч, Ф. С. Бацевич, Н. О. Бігунова, І. Н. Борисова, Є. М. Верещакін, О. С. Іссерс, В. Г. Костомаров, Л. М. Михайлов, К. Ф. Сєдов, О. П. Сковородніков, О. О. Степаненко та ін.). При цьому слід зазначити неоднозначність розуміння сутності комунікативних стратегій різними дослідниками.

Дослідник І. А. Юшковець описує комунікативну стратегію як «оптимальну реалізацію інтенцій мовця, спрямовану на досягнення конкретної мети спілкування, узгоджену з особистісними (статусно-рольовими) і психологічними характеристиками учасників комунікативного процесу, шозумовлено комунікативним досвідом, який передбачає підкорення законам і нормам у відповідній сфері комунікації та конкретно змодельованій ситуації спілкування» при цьому поєднуючи когнітивний, діяльнісний та інтенційний аспекти (Юшковець, 2008: 23).

Комунікативна тактика визначається як мовленнєва дія, що відповідає певному етапу в реалізації тієї чи іншої стратегії (Копнина, 2008: 49). Тобто тактика є інструментом втілення стратегії і підпорядкована її основній меті. Стратегія досягає основної цілі через рішення проміжних тактичних завдань.

Таким чином, стратегія передбачає планування процесу мовленнєвої комунікації (Іссерс, 2003: 70), а тактика — це сукупність практичних ходів у реальному процесі мовленнєвої взаємодії, тобто комунікативна тактика, на відміну від комунікативної стратегії, перш за все, співвіднесена не з комунікативною метою, а з набором комунікативних намірів (Клюев, 2002: 19).

Актуальність дослідження визначається зростаючим інтересом лінгвістів до когнітивно-прагматичних аспектів спілкування жінки-детектива зі свідками та підозрюваними.

Мета статті полягає у когнітивно-прагматичному аналізі комунікативних засобів створення маніпулятивного впливу жінки-детектива на підозрюваного у злочині.

Мета дослідження визначає його основні завдання:

- Розглянути структурні та комунікативно-прагматичні особливості розслідування злочину жінкою-детективом;
- Запропонувати власну класифікацію комунікативних стратегій і тактик, якими послуговується жінка-детектив під час допитування свідків та підозрілих, намагаючись знайти вбивцю;
- Визначити маніпуляцію як комунікативну стратегію, яка визначає комунікативну поведінку жінк-детектива;
- Виявити і проаналізувати комунікативні тактики реалізації маніпулятивної стратегії у мовленні жінки-детектива, персонажа англomовного детективного дискурсу.

Матеріалом дослідження слугували англomовні детективні романи, в яких жінка-детектив проводить розслідування вбивства.

Об'єктом вивчення обрано персонажне мовлення, а саме допити жінкою-детективом свідків та підозрілих. *Предметом* дослідження є комунікативні тактики, якими послуговується жінка-детектив для створення маніпулятивного впливу на допитуваних.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні дослідницькі методи. Серед загальнонаукових методів у роботі застосовано *метод синтезу й аналізу* — для цілісного дослідження окремих комунікативних конструкцій з огляду на їхню участь у реалізації стратегічного плану мовця; метод *спостереження*, який уможливив виявлення характерних ознак досліджуваних одиниць; *описовий метод* — для планомірної інвентаризації та виокремлення ознак аналізованого фактичного матеріалу. У межах спеціальних мовознавчих методів застосовано *прагмалінгвістичний метод* — для аналізу вибору мовцем певних мовних форм виявлення інтенції адресанта; *когнітивний метод* — для простеження зв'язку певних когнітивних здатностей людини з мовленням і форм їхньої взаємодії; *контекстуально-інтерпретаційний аналіз* — для інтерпретації експлікованих та імплікованих інтенцій комунікантів як компонентів висловлювань у кожному контексті вибірки.

Результати та обговорення. Наші спостереження над комунікативними ситуаціями опитування жінкою-детективом — персонажем ху-

дожного детективного дискурсу — підозрюваних та свідків дозволили нам встановити класифікацію комунікативних стратегій і тактик, якими вона послуговується (див. рис. 1).

Рис. 1. Комунікативні стратегії та тактики, якими послуговується детектив

В рамках пропонованої статті звернемося до комунікативної стратегії маніпулювання і до тактик, які її реалізують: провокування, попередження, погрози, шантажу, вмовляння та лестоців, обдурювання (неправдивої самопрезентації).

Маніпуляцію витлумачують як «специфічну мовленнєву поведінку в процесі спілкування, спрямовану на спонування співрозмовника зробити не вигідну для нього (але вигідну для спонукаючої особи) дію. Відмінною рисою цього способу спонування є його прихований характер: «і мета, і процес спонування навмисно приховуються від адресата» (Денисюк, 2003: 66).

Розглянемо вживання окреслених маніпулятивних тактик жінкою-детективом літературного дискурсу для реалізації пропонованої маніпулятивної стратегії.

Тактика провокування, на думку В. Н. Степанова, — це усвідомлені цілеспрямовані дії та операції з метою зміни психологічного стану адресата впливу відповідно до наміру адресанта та завдати шкоди фізичному або психологічному стану адресата впливу (Степанов, 2004: 18).

Дослідниці О. С. Ісерс та О. А. Плотникова зазначають, що провокація ґрунтується на вторгненні в когнітивний або комунікативний простір адресата для того, щоб змусити його дати різку відповідь, показати його «справжню особу», змусити вийти із задалегідь підготовленого образу, спонукати до незапланованої відвертості тощо (Ісерс, Плотникова, 2007: 223). Саме до такої тактики вдалася головна героїня Агата задля того, щоб спробувати викрити злочинців:

Agatha nervously sipped her tea and wished Vera would settle down so that she could get the whole distasteful business over and done with.

Trickles of sweat were running down inside her clothes. How on earth could Vera find the room cold? The fire crackled into life.

Vera sat down, crossed her legs and looked with bright curiosity at Agatha.

“Mrs. Cummings-Browne,” said Agatha, “I know you murdered your husband»

“Oh, really?” Vera looked amused. “And how am I supposed to have done that?” (Beaton, 1992: 15)

У наведеному фрагменті комунікативна мета головної героїні Агати — спровокувати підозрювану визнати свою провину шляхом прямого звинувачення у вбивстві. На лексико-граматичному рівні тактика провокації реалізується завдяки вживанню дієслова *murder* у складі предикативу Prn.+V+Prn+N (*you murdered your husband*) та підсилюється вживанням дієслова ментальної діяльності *know*, семантика якого передбачає впевненість. Фальшиве здивування підозрюваної та її питання у відповідь *And how am I supposed to have done that?* є спробою «зберегти обличчя».

Англійська письменниця Дороти Сайерс зазначає, що жінки-детективи мають свій особистий жіночий підхід до кримінального розслідування. Вони «дратівливо інтуїтивні, активні та сміливі, що заважає чоловікам, зайнятим на роботі» переклад наш. — М. К.) (Sayers, 1929: 15–16). У цьому сенсі варто розглянути ще один приклад провокації:

Mary had walked up close to Agatha as she said this. Agatha took a step backwards.

“We were just trying to clear up loose ends,” she protested. “If you are innocent, you have nothing to fear.”

“Just who the hell do you think you are?” She grabbed Agatha by the shoulder and pulled her towards a large mirror over the fireplace. “Look at yourself! You are a middle-aged woman and no lady. You poke your nose into things that don’t concern you.” She gave Agatha another shove. “Just get out of here and remember: Any more interference and I’ll come looking for you!” (Beaton, 1998: 14).

На лексико-семантичному рівні мовне провокація полягає в застосуванні умовної конструкції: ***If you are innocent, you have nothing to fear***. Умовна конструкція як така та зіставлення прикметника *innocent* у першій частині речення і словосполучення *nothing to fear* у другій — разом створюють провокацію. Лексеми *just* та *try* служать для пом’якшення та підкреслення щирості намірів жінки-детектива.

Однією з характерних рис жіночої мовної особистості прийнято вважати підвищену емоційність. Мова аналізованого лінгвокультурного типу відзначається частим використанням емотивних засобів (вигуків, емотивних фраз і т.д.), що характеризує емоційний стан розмовника (Кусаєва, 2013: 76). Так, у наступному фрагменті спроба героїні спровокувати підозрюваних для отримання інформації вирізняється посиленням емоційним забарвленням:

“Cut the crap,” said Agatha savagely. “I find it damned suspicious that you have no interest in finding out who murdered your friend.”

They stared at her mulishly. Both were chewing gum. Then Trixie shrugged and said to Fairy, “Let’s split.”

They sauntered off, leaving Agatha glaring after them (Beaton, 2005: p. 9).

У цьому прикладі у стані крайньої роздратованості Агата вдається до провокації — вона прямо висловлює свою підозру у небажанні співрозмовника знайти вбивцю друга. Тактика провокації здійснюється експліцитно та може бути розглянута на лексико-синтаксичному рівні як складно-підрядне речення: сурядна частина речення *I find it suspicious* (Prn+V+Prn+Adj.) та підрядні *you have no interest in finding out + who murdered your friend* (Prn+V+N+Gerund+(Prn+V+Prn+N)). Основу тактики провокації цього речення складає семантика лексем *suspicious, no interest, murder* в межах словосполучень: *find suspicious => have no interest in finding out => who murdered your friend*, які разом екс-

плікують іллокутивну мету — вплинути на співрозмовників та отримати інформацію, яка допоможе розкрити злочин. На ступінь роздратованості героїні вказує така інвективна лексика, як прислівник *savagely*, прикметник *suspicious* з інвективом *damned*, а також фразеологізм *cut the crap*.

Погроза або *менасив* розглядається як складний директивно-комісивний мовленнєвий акт, що поєднує у собі дві іллокутивні мети: прийняття адресантом зобов'язання виконати певну майбутню дію і дотримання певної лінії поведінки та спробу змусити когось на дію (Войцехівська, 2014: 18). На думку Н. Д. Борисенко менасивна комунікативна поведінка визначається як така, що реалізує погрозу, а саме обіцянку або попередження про намір мовця нанести збитки слухачеві (Борисенко, 2013: 123–130).

У жіночому детективі робиться акцент на активних і незалежних героїнях. Вони «вокалізують ліберальну феміністичну ідею звільненої жінки, яка відповідає чоловічій ролі, але все ще зберігає жіночність — сильну в межах своєї гендерної ролі» (Bethe Schoenfeld, 2008: 840). Розглянемо приклад, в якому Агата вимушена вдатися до тактики погрози на адресу співрозмовника через те, що він не йде на контакт і намагається будь-яким чином уникнути розмови:

Owen Trump was at home. He gave them a supercilious glare when he saw who was standing outside his door.

“We want to ask you a few questions,” said Agatha.

“If there are any questions to answer, I will speak to the police. Now, go away.”

“All right,” said Agatha. “We’ll go straight to the police now and tell them about your dinner with Jessica Bradley at the Pheasant.”

He had half closed the door. He opened it wide again and said, “You’d better come in.” (Beaton, 2005: 35).

У наведеному прикладі іллокутивний ефект висловлення погрози досягається завдяки сукупності лексичних та граматичних засобів. Такі дієслова, як *go* і *tell* використані у майбутньому часі як потенційні дії, які будуть реалізовані. Семантика прислівників *straight* та *now* підсилює терміновість, що змушує співрозмовника швидше реагувати на погрозу. Іменник *police* має у цьому контексті негативне значення — він номінує несприятливу перспективу для співрозмовника. Слово-сполучення *your dinner with Jessica Bradley* також набувають негативно-го значення і виступають в якості компромату з боку жінки-детектива.

Попередження визначають як маніпулятивний мовленнєвий акт, функція якого полягає в інформуванні адресата про негативні наслідки, які адресант може реалізувати (Неустроев, 2008: 13). До несприятливих наслідків, як правило, уналежнюють певні санкції від уповноваженої особи (у нашому випадку сищика), які можуть привести до переростання попередження в загрозу, тобто залякування. Наведемо епізод, в якому попередження супроводжується приниженням статусу опитуваного:

The broken gate outside creaked and Agatha started nervously. She did not want another confrontation with John Cartwright. She thrust the note at Mrs. Cartwright. “Look,” she said urgently, ‘you know where to find me. If there’s anything at all you can tell me, let me know’.

“I certainly will,” said Mrs. Cartwright, looking happy now that she had the money in her possession (Beaton, 1992: 8)

У наведеному прикладі для того, щоб отримати корисну інформацію для розкриття кримінальної справи, героїні доводиться виявляти наполегливість. Агата враховує попередній досвід і тому пробує мінімізувати будь-яку вірогідність виникнення конфлікту — вона звертається до «здорового глузду» співрозмовника (на це вказує дієслово наказового способу *look*), вона наполеглива (про що свідчить авторська ремарка *urgently* та умовна конструкція з імперативом *if there’s...let me know*). Поєднання займенника *anything* з прислівником *at all* підсилює категоричність мовця та важливість інформації для розслідування.

Розглянемо ще один приклад тактики попередження:

«Mrs. Cummings-Browne called on me this morning,» said Agatha firmly, ‘and forgave me. But she was broken up about her husband’s death, quite genuinely so.»

“She acts in the Carsely Dramatic Society,” said Mrs. Cartwright cynically, ‘bloody good she is, too. Right little actress.” “No,” said Agatha stubbornly. “I know when people are being straight with me, and you are not one of those people, Mrs. Cartwright.”

“Told you what I know”. Mrs. Cartwright stared at the twenty pound note, which Agatha still held in her hand (Beaton, 1992: 8).

Агата звертається до тактики попередження у відповідь на цинічне (*cynically*) та брехливе висловлювання співрозмовника. Тактика попередження реалізується дієсловом *know*, яке, завдяки своїй семантиці, підсилює впевненість мовця, прислівником способу дії *straight* та евфемізмом *you are not one of those people*.

Ще однією тактикою реалізації маніпулятивного психоемоційного впливу є *шантаж*. Як вказує А. Д. Никодимова, адресант шантажа має намір підкорегувати поведінку об'єкта, посиляючись на володіння важливою інформацією або здатність виконати дії, що можуть мати негативні наслідки для адресата (Никодимова, 2019: 12). Як і тактики попередження та погрози, шантаж виступає як актуалізація прогнозованих негативних наслідків. Таким чином, основу тактики шантажу складає альтернативний вибір між двома несприятливими перспективами: реалізацією погрози або виконанням вимог: «*Wait,*» said Agatha. «*What can you tell me?*»

Mrs. Cartwright's dark eyes rested greedily on Agatha's handbag. Agatha clicked it open and took out her wallet. "Ten if I think it's worth it."

Mrs. Cartwright leaned forward. "The dog competition's always won by a Scottie."

“So?”

"And the woman who shows the Scotties is Barbara James from Combe Farm. At the inquest her were, and crying fit to bust."

“Are you saying...”

"Our Reg had to have a bit before he would favour someone year in and year out."

Agatha handed over ten pounds (Beaton, 1992: 9).

У наведеному епізоді свідок пропонує надати корисну інформацію за умови, якщо головна героїня заплатить йому за це. Агата, у свою чергу, вдається до тактики шантажу і пропонує свою ціну за якість даних: *Ten if I think it's worth it*. Тактику шантажу складають такі компоненти, як числівник *ten* — плата за інформацію, умовний сполучник *if* та предикатив *to be worth*.

Розглянемо ще один приклад:

"Questions, questions," he grumbled. "I don't want to answer damn-fool questions."

"We are paying ten pounds to each person who helps us," said Agatha, all bright efficiency.

"Oh!" His truculence melted. "Come in. As a matter of fact, I was just about to have a cup of tea."

Agatha followed him into a sparsely furnished living-room (Beaton, 1994: 432–436)

Як бачимо із наведеного прикладу, свідки не схильні ділитися відомою їм інформацією, тому Агата вдається до тактики шантажу та

подкупу, пропонуючи вигідні умови для тих, хто готовий допомогти слідству. Вважаємо доречним звернутися до праці «*Compliance-Gaining Strategies*», в якій зазначається, що саме задоволення є, перш за все, емоційним компонентом комунікативної взаємодії і саме по собі є важливим результатом у багатьох комунікативних актах. Ступінь задоволення від спілкування пов'язаний з ефективністю переконання (Paul E. King, 1994: 101). Завдяки тому, що героїня пропонує співрозмовникам те, що їх цікавило, вона отримує зворотний контакт з їх боку. Тактика шантажу реалізується за допомогою дієслова *to pay* у теперішньому тривалому часі, що вказує на тимчасовий характер дії — тобто є імпліцитним засобом поквипити співрозмовника. У словосполученні *each person*, означальний займенник *each* є своєрідним *гачком* — кожен може отримати гроші, тобто вказує на доступність, легкість в отриманні бажаного. Підрядна частина речення *who helps us* є головною умовою угоди — допомогти слідству. Вдале поєднання тактики шантажу та привабливої пропозиції отримати гроші, як нагороди за інформацію, стали тим «задоволенням», що вплинули на ефективність переконання у розмові.

Лестошці, за визначенням Н. О. Бігунової, є псевдоширим позитивно-оцінним маніпулювальним синкретичним мовленнєвим актом, що характеризується наявністю в мотивації мовця розрахунку й корисливості. Предметами оцінки в маніпулятивному акті лестошців є зовнішність адресата, його моральні й інтелектуальні властивості, вміння, досягнення та вчинки (Бігунова, 2019: 218). Як зазначають дослідники Ювал Ейлон та Девід Гейд акт лестошців зазвичай використовує надмірну похвальну мову в описі якостей або результатів іншої особи з метою створення сприятливого ставлення цієї особи до підлещувача (Yuval Eylon, David Heyd, 2008: 686).

На думку Н. О. Бігунової, інтенції висловлювань позитивної оцінки не вичерпуються наміром повідомити свою позитивно-оцінну думку про об'єкт і створити позитивний емоційний фон, а характеризуються також прагненням регулювати поведінку адресата, створити з ним контакт, гармонійні відносини, маніпулювати ним, дотримати комунікативний ритуал (Бігунова, 2020: 17). Так, розглянемо приклад, в якому Агата вдається до тактики лестошців задля того, щоб привернути увагу співрозмовника та встановити з ним контакт:

A small square woman in a twin set and tweed skirt came out with a black retriever at her heels. 'Can I help you?' she called.

'Just admiring your beautiful home' said James, approaching her.

'Yes, it is beautiful' she said. 'Come inside and have some tea. I don't often get visitors until the summer, when all my relatives decide they would like a free holiday' (Beaton, 1993: 8)

У наведеному фрагменті представлена тактика лестоців, завдяки якій Агата змогла відразу привернути до себе малознайомого співрозмовника.

Лестоці експлікуються позитивно-оцінним дієсловом *admire* та афективно-оцінним прикметником *beautiful*.

Тактика лестоців сприяє утворенню комунікативного контакту, утворення маніпулятивного впливу на співбесідника та створює придатні умови для отримання необхідної інформації.

Розглянемо ще один приклад тактики лестоців:

Agatha affected surprise. "Why, it's Miss. James," she cried. She leaned forward and patted the Scottie, who nipped her hand. "Playful, isn't he?" said Agatha, casting a look of loathing at the dog. "Such a good head. I was sure he would win."

"It's the first time in six years I've lost," said Barbara. She stretched her jodhpur red legs moodily out in front of her and stared at her toe-caps.

(Beaton, 1998: 9)

У цьому прикладі тактика лестоців досягається вживанням позитивно-оцінного прикметника *good* з інтенсифікатором *such*, які на лексико-стилістичному рівні у поєднанні з іменником *head* утворюють метонімію.

Далі звернемося до *тактики неправдивої самопрезентації (обдурювання)*. За визначенням Г. В. Чуйко самопрезентація — це вербальна чи невербальна демонстрація особистістю себе в системі міжособистісного спілкування з метою створити позитивне враження про себе та бути прийнятним колом спілкування (Чуйко, 2014: 852). Навички самопрезентації є невід'ємною складовою взаємодії між людьми. Залежно від вміння подати себе залежить успіх у багатьох життєвих ситуаціях. З позицій інтеракціонізму самопрезентацію розглядали як засіб формування демонстрованого «Я». Так, У. Джемс, Г. Мід, Ч. Кулі вважали, що людина схильна підлаштовувати власну поведінку під очікування оточення, аби справити на нього бажане враження (Хлаповська, 2011: 127–128).

Що стосується трактування слова «неправдивої» самопрезентації або обдурювання, то тут слід зупинитися на семантиці самого слова.

В основі цих двох слів лежить слово брехня. «Брехливість, за словами Г. В. Грачова та Мельника, — це форма поведінки, яка полягає у навмисному спотворенні дійсності задля досягнення бажаної мети чи прагнення уникнути небажаних наслідків (Грачов Г. В. Мельник, 2013).

На думку В. П. Шейнова, перш ніж приховано керувати кимось, а тим більше маніпулювати, об'єкт необхідно «зачепити». Дослідник порівнює це з мистецтвом рибальства та за цією аналогією він називає принадами те, що допомагає маніпулятору приспати пильність жертви, відвести увагу, зловити її «на гачок», потрапити в ціль впливу. Це означає, що маніпулятор заводить розмову про те, що цікаво співрозмовнику, наприклад, про нього, про його проблеми (Шейнов, 2006: 17).

Так, наприклад, головна героїня Агата була змушена вдатися до неправдивої самопрезентації для того, щоб привернути увагу співрозмовника та зав'язати з ним розмову:

Agatha had a sudden flash of inspiration. She edged in front of James and said mildly, 'I am afraid we have misled you, but we do not like to go around announcing who we are. We are social workers'

'Oh' He sat down suddenly. 'Why didn't you say so? Although you still make me feel angry. I had a recommendation from you lot that she was on the straight'

Agatha affected an air of weariness, although her heart was beating hard. 'What has she done this time?' (Beaton, 1993: 11).

Агата представляється соціальним працівником і співрозмовник змінює відношення до неї. Обдурюванню передують тактика вибачення (*I am afraid we have misled you*). Удаючи конфіденційний характер мовлення (*we don't like announcing who we are*), героїня прагне створити емоційний вплив на співбесідника. Вербалізована кінема *mildly* у авторському коментарі викриває маніпулятивність Агати, яка докладає певних зусиль, у тому числі і в плані невербаліки, щоб обдурити мовця і добитися бажаного результату.

Розглянемо ще один приклад тактики неправдивої самопрезентації: *What are you selling?' asked Marcia in a weary, nasal voice.*

Agatha made up her mind to lie. 'I am not selling anything' she said brightly. 'Your name was given to me because I believe you and your husband lived in Spain. I am doing research for the Spanish government. They would like to know why various British families did not settle in Spain but returned'

Agatha scooped the clipboard and papers out of her briefcase and stood waiting.

'You may as well come in' said Marcia. I usually stand talking to the walls here, and that's a fact.' (Beaton, 1993: 3)

Ще один приклад тактики обдурювання / неправдивої самопрезентації, до якої Агата вдається, щоб створити образ представника офіційної організації та зацікавити співрозмовника. Героїня вимушена збрехати співрозмовнику, про що свідчить авторська ремарка *made up her mind to lie*. Завдяки синтаксичній конструкції *I am doing research for the Spanish government* та пасивному залогу у конструкції *Your name was given to me* створюється враження приналежності до офіційної організації та авторитету Агати по відношенню до співрозмовника. Лексико-синтаксична конструкція *I believe you and your husband lived in Spain* містить особисті дані співрозмовника, які посилюють ступінь довіри до Агати.

Висновки. В результаті проведеного дослідження ми можемо стверджувати, що однією із комунікативних стратегій, до яких звертається жінка-детектив, є *стратегія* маніпулювання. Вона експлікується *комунікативними тактиками* провокування, попередження, погрози, шантажу, лестощів, а також тактикою неправдивої самопрезентації. Кожна з цих тактик маркована певними лексичними, синтаксичними та стилістичними засобами мови. Вміння контролювати комунікативний процес та коригувати власні мовленнєві дії на окремих етапах діалогу можна вважати ключовими задля досягнення комунікативної мети жінки-детектива, інтуїтивної, активної та сміливої.

Список літератури

- Бигунова Н. А. Похвала, комплимент и лесть как тактики реализации стратегии интимизации общения. *Записки з романо-германської філології*. 2020. № 1 (44). Одеса. С. 14–22.
- Бигунова Н. О. Позитивна оцінка як засіб маніпуляції співрозмовником (на матеріалі англomовного літературного художнього дискурсу). *Науковий Вісник Херсонського державного університету*. Серія Германістика та міжкультурна комунікація. 2019. № 2. С. 217–226.
- Борисенко Н. Д. Менасивна комунікативна поведінка персонажів британської драми: гендерний аспект. Мовні і концептуальні картини світу. збі наук. пр. Київ. 2014. № 47 (1). С. 123–130.
- Войцехівська Н. Засоби вираження погрози в українському конфліктному діалогічному дискурсі. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. Київ. 2014. С. 17–30.

Грачев Г. В., Мельник И. К. Манипулирование личностью: Организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. Москва: Книга по Требованию, 2013. 236 с. (Электронный ресурс: <http://www.evartist.narod.ru/text3/72.htm>)

Денисюк Е. В. Манипулятивное речевое воздействие : коммуникативно-прагматический аспект. Дис. ... канд. филол. наук 10.02.01. Екатеринбург, 2003. 200 с.

Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. S-e. Москва: Издательство ЛКИ, 2008. 288 с.

Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва : Едиториал УРСС, 2003. 284 с.

Иссерс О. С., Плотникова, О. А. Речевая провокация как коммуникативная стратегия (на материале текстов интервью). *Культура народов Причерноморья*, 2007. № 110. С. 223–226.

Клюев Е. В. Речевая коммуникация: учебное пособие для университетов и вузов. Москва : Изд-во ПРИОР, 2002. 315 с.

Копнина Г. А. Речевое манипулирование : учебное пособие. Москва : Флинта. 2008. 176 с.

Кусаева Е. Э. Языковые характеристики лингвокультурного типажа «женщина-детектив» (на материале детективных рассказов агаты кристи из серии «Мисс Марпл»). Северо-Осетинский государственный университет, 2013. С. 75–78 (Электронный ресурс: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovye-harakteristiki-lingvokulturnogo-tipazha-zhenschina-detektiv-na-materiale-detektivnyh-rasskazov-agaty-kristi-iz-serii-miss/viewer>)

Неустроев К. С. Способы выражения побуждения и воздействия. Дис. ... канд. филол. наук. 10.02.19. Ростов-на-Дону, 2008. 185 с.

Никодимова А. Д. Шантаж как феномен деструктивной коммуникации. Автореф. канд. филол. наук. 10.02.19. Тверь, 2019. 179 с.

Николаев Д. Д. Детектив. Литературная энциклопедия терминов и понятий. Москва: НПК «Интелфак», 2001. 799 с.

Степанов В. Н. Провокационный дискурс социально-культурной коммуникации. СПб. : роза мира, 2003. 263 с.

Тытюк А. К. Писательницы детективных романов и их женские персонажи. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2014. № 3. С. 236–242

Чуйко Г. В., Чаплак Я. В., Гайсонюк Н. А. Особливості самопрезентації студентів-психологів. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. Психологія навчання. *Генетична психологія. Медична психологія*. Київ. 2014. Том. X., № 26. С. 851–865.

Шейнов В. П. Скрытое управление человеком (Психология манипулирования). М.: Издательства: АСТ, Харвест, 2006. 357 с.

Юшковець І. А. Комунікативні стратегії і тактики в політичному дискурсі канцлерів ФРН (на матеріалі урядових заяв і політичних виступів) : автореф. дис.... канд. філол. наук. 10.02.04. Донецьк, 2008. 23 с.
 Хлаповська Т. Г. Тактики та прийоми самопрезентації в діловому спілкуванні. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Київ, 2011. № 29. С. 127–134.
 Eylon Y., Heyd D. Flattery. *Philosophy and Phenomenological Research*. 2008. № 77 (3). 685–704.
 King Paul E. Compliance–Gaining Strategies, Communication Satisfaction, and Willingness to Comply. *Communication reports*. 1994. Volume 7, No. 2. P. 99–108.
 Sayers, Dorothy L. Introduction. In: Sayers, Dorothy L. *The Omnibus of Crime*. New York: Harcourt, Brace. 1929. pp. 9–47.
 Schoenfeld B. Women Writers Writing about Women Detectives in Twenty-First Century America. *The Journal of Popular Culture*. 2008. Vol. 41, No. 5,.. pp. 836–853.

References

Byhunova, N. A. (2020). Pokhvala, komplyment y lest kak taktyky realizatsyy strategyy yntymyzatsyy obshchennyia. *Zapysky z romano-hermanskoï filolohii*, № 1 (44), 14–22.
 Bihunova, N. O. (2019).pozytyvna otsinka yak zasib manipuliatsii spivromovnykom (na materialy anhlomovnoho literaturnoho khudozhnoho dyskursu). *Naukovy Visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiä Hermanistyka ta mizhkulturna komunikatsiia*, № 2, 217–226.
 Borysenko, N D. (2014). Menasyvna komunikatyvna povedinka personazhiv brytanskoi dramy: hendernyi aspekt. *Movni i kontseptualni kartyny svitu. zbi nauk. pr.*, № 47 (1), 123–130.
 Voitsekhivska, N. (2014). Zasoby vyrazhennia pohrozy v ukrainskomu konfliktnomu dialohichnomu dyskursi. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*, 17–30.
 Hrachev, H. V., Melnyk Y. K. (2013). *Manypulyrovanye lychnosti: Orhanyzatsiia, sposoby y tekhnolohyy ynformatsyonno-psykholohycheskoho vozdeistviya*. M.: Knyha po Trebovaniyu. 236. (Elektronnyi resurs:<http://www.evartist.narod.ru/text3/72.htm>)
 Denysiuk, E. V. (2003). *Manypuliatyvnoe rechevoe vozdeistvie : kommunykativno-prahmatycheskyi aspekt*. (Dys. kand. fylol. nauk). Ekaterynburh, 200 c.
 Yssers, O. S. (2008). *Kommunikativnyie strategyy y taktyky russkoi rechy*. Yzd. S-e. M.:Yzdatelstvo LKY, 288.
 Yssers, O. S. (2003). *Kommunikativnyie strategyy y taktyky russkoi rechy*. Moskva : Edytoryal URSS. 284.
 Yssers, O. S., Plotnykova, O. A. (2007). *Rechevaia provokatsiia kak kommunykativnaia strategiiä (na materyale tekstov ynterviu)*. *Kultura narodov Prychernomia*, № 110, 223–226.

Kliuev, E. V. (2002). *Rechevaia kommunykatsiia: uchebnoe posobyie dlia unyversytetov y vuzov*. Moskva : Yzd-vo PRYOR, 315.
 Kopnyna, H. A. (2008). *Rechevoe manypulyrovanye : uchebnoe posobyie*. Moskva : Flynta, 176.
 Kusaeva, E. (2013). *Yazykovie kharakterystyky lynchvokulturnoho typazha «zhenshchyna-detektyv» (na materyale detektyvnykh rasskazov ahati krysty yz seryy «Myss Marpl»)*. Severo-Osetynskiy hosudarstvennyi unyversytet, 75–78 (Elektronnyi resurs: <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovye-harakteristiki-lingvokulturnogo-tipazha-zhenschina-detektiv-na-materiale-detektivnyh-rasskazov-agaty-kristi-iz-serii-miss/viewer>)
 Neustroev, K. S. (2008). *Sposobi vurazheniia pobuzhdeniia y vozdeistviia*. (Dys. kand. fylol. nauk). Rostov-na-Donu, 185.
 Nykodymova, A. D. (2019). *Shantazh kak fenomen destruktivnoi kommunykatsyy*. (Avtoref. kand. fylol. nauk). Volhohradskiy hosudarstvennyi sotsyalno-pedahohycheskyi unyversytet. Tver., 179.
 Nykolaev, D. D. (2001). *Detektyv. Lyteraturnaia entsyklopediia termynov y poniatiy*. M.: NPK “Yntelfak”, 799.
 Stepanov, V. N. (2004). *Provokativnyi dyskurs sotsyalno-kulturnoi kommunykatsyy*. — SPb. : roza myra, 2003, 263
 Titruk, A. K. (2014). *Pysatelnytsi detektyvnykh romanov y ykh zhenskyye personazhy*. *Naukovy zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*, № 3, 236–242
 Chuiko H. V., Chaplak Ya. V., Haisoniuk N. A. (2014). *Osoblyvosti samoprezentatsii studentiv-psykholohiv*. *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka. Psykholohiia navchannia. Henetychna psykholohiia. Medychna psykholohiia*. Kyiv. T. X, № . 26, 851–865.
 Sheinov, V. P. (2006). *Skrytoe upravleniye chelovekom (Psykholohiia manypulyrovaniia)*. Yzdatelstva: AST, Kharvest, 357.
 Yushkovets, I. A. (2008). *Komunikativni strategii i taktyky v politychnomu dyskursi kantsleriv FRN (na materialy uriadovykh zaiav i politychnykh vystupiv)* : avtoref. dys.... kand. filol. nauk. Donetsk, 23.
 Khlapovska, T. H. (2011). *Taktyky ta priiomy samoprezentatsii v dilovomu spilkuvani*. *Naukovy studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. № 29, 127–134.
 Eylon Y., Heyd D. (2008). *Flattery*. *Philosophy and Phenomenological Research*. 77(3), 685–704.
 King E., Paul (1994). *Compliance–Gaining Strategies, Communication Satisfaction, and Willingness to Comply*. *Communication reports*, Volume 7, No. 2, 99–108.
 Sayers, Dorothy L. (1929). *Introduction*. In: Sayers, Dorothy L. *The Omnibus of Crime*. New York: Harcourt, Brace, 9–47.
 Schoenfeld, B. (2008). *Women Writers Writing about Women Detectives in Twenty-First Century America*. *The Journal of Popular Culture*, Vol. 41, No. 5, 836–853.

Ілюстративні джерела

- Beaton, M. C. (1993). Agatha Raisin and the Vicious vet, 224 p.
Beaton, M. C. (1994). Agatha Raisin and the Potted Gardener, 204 p.
Beaton, M. C. (1994). Agatha Raisin and The Walkers of Dembley, 180 p.
Beaton, M. C. (1992). Agatha Raisin and the Quiche of Death, 201 p.
Beaton, M. C. (2005). Agatha Raisin and the Perfect Paragon, 272 p.
Beaton, M. C. (1998). Agatha Raisin and the Wellspring of Death, 272 p.

Стаття надійшла до редакції 09.09.2022 року

УДК 811.11(072)

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268197](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268197)

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ ДІАЛЕКТІВ

Кулина І. Г.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000–0002–2990–6557>

Стаття присвячена еволюційному розвитку німецької мови та її діалектів (баварського і швабсько-алеманського). Актуальність теми визначається тим, що не дивлячись на домінування *Standardsprache* на території сучасної Німеччини, у ній достатньо розповсюджені також і місцеві діалекти, які останнім часом завойовують усе більший престиж, особливо серед молоді. Метою даного дослідження є аналіз мовних особливостей німецьких південних діалектів (баварського і швабсько-алеманського) та виявлення їхніх генетичних зв'язків із сучасною німецькою мовою — *Standarddeutsch / Standardsprache*. Матеріалом дослідження слугували тексти (художні та газетні) на зазначених діалектах та ідентичні на *Standarddeutsch*, діалектні карти (атласи) німецької мови, давні та сучасні словники. В роботі використано дескриптивний та порівняльно — історичний методи. **Об'єктом** дослідження є німецькі південні діалекти (баварський і швабсько-алеманський). **Предметом** дослідження є лінгвістичні характеристики німецьких південних діалектів та їхній зв'язок із сучасною німецькою мовою. На прикладі розвитку німецьких діалектів (баварського і швабсько-алеманського) та їхньої взаємодії зі *Standarddeutsch*, можна стверджувати, що німецька мова, виходячи із законів лінгвосинергетики, є складною відкритою інформаційною системою, що постійно розвивається, але при цьому зберігає інформацію про свої колишні стани, а сукупність знань минулого і сучасного надає можливість для виявлення перспективи розвитку системи у майбутньому. Результати дослідження дають можливість прогнозувати подальші зміни у сучасній німецькій мові на всіх її рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному) з урахуванням різноманітних діалектологічних особливостей, які впроваджуються в систему німецької мови. Отримані дані про еволюційний розвиток німецької мови та її діалектів (баварського і швабсько-алеманського) має певне значення для вивчення та викладання «Історії німецької мови», «Вступу до германської філології», діалектології а також практичного курсу німецької мови.

Ключові слова: сучасна німецька мова — *Standarddeutsch / Standardsprache*, німецькі південні діалекти (баварський і швабсько-алеманський), генетичні зв'язки південних німецьких діалектів із сучасною німецькою мовою.

EVOLUTIONARY DEVELOPMENT OF THE GERMAN LANGUAGE AND ITS DIALECTS

Kulina I.

candidate of philological sciences, associate professor,
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is devoted to the evolutionary development of the German language and its dialects (Bavarian and Swabian — Alemannic). The relevance of the topic is determined by the fact that, despite the dominance of the Standardsprache on the territory of modern Germany, local dialects are also sufficiently widespread in it, which have recently gained more and more prestige, especially among young people. The purpose of this study is to analyze the linguistic features of southern German dialects (Bavarian and Swabian — Alemannic) and to identify their genetic links with the modern German language — Standarddeutsch / Standardsprache. Texts (artistic and newspaper) in the specified dialects and identical in Standarddeutsch, dialect maps (atlases) of the German language, ancient and modern dictionaries served as research material. The work uses descriptive and comparative-historical methods. The object of research is German southern dialects (Bavarian and Swabian — Alemannic). The subject of the study is the linguistic characteristics of southern German dialects and their connection with the modern German language. Using the example of the development of German dialects (Bavarian and Swabian-Alemannic) and their interaction with Standarddeutsch, it can be argued that the German language, based on the laws of linguistic synergy, is a complex open information system that is constantly developing, but at the same time preserves information about its former states, and the combination of past and present knowledge provides an opportunity to identify the future development prospects of the system. The results of the study make it possible to predict further changes in the modern German language at all its levels (phonetic, lexical, grammatical), taking into account various dialectological features that are introduced into the German language system. The obtained data on the evolutionary development of the German language and its dialects (Bavarian and Swabian — Alemannic) is of certain importance for the study and teaching of «History of the German Language», «Introduction to Germanic Philology», dialectology, as well as a practical course of the German language.

Key words: modern German language — Standarddeutsch / Standardsprache, southern German dialects (Bavarian and Swabian — Alemannic), genetic connections of southern German dialects with modern German.

Вступ. Німецька мова, як і будь-яка інша мова, постійно видозмінюється. Глобальні зміни у суспільному житті, такі як розповсюдження засобів інформації та доступ до вищої освіти, значною мірою вплинули на вербальні звички носіїв німецької мови. В той же час, деякі варіанти німецької почали виходити з вживання, а у німецько-

мовних громадах почали з'являтися нові діалектні форми: наприклад, розвиток так званих Verkehrsdialekte (міжрегіональні варіанти діалектів), а також загальна тенденція до вживання розмовної німецької, де співіснують елементи з різних діалектних груп (Берков, 2001: 60–70; Niebaum & Macha, 2006: 220–223).

Сучасні лінгвісти, такі як Х. Клаусманн, Н. К. Леонхард, Л. Цеетнер, виходячи з власних досліджень відмічають зростання престижу (Ansehen) діалектів. Носії німецької мови, в тому числі мешканці міст і представники інтелектуальної еліти, мають звичку для різноманіття додавати в своє мовлення на Standarddeutsch деякі діалектні слова та вирази. Зазначені вчені вважають помилковою точку зору про те, що діти і молодь не знають сьогодні діалектів. Навпаки, вони активно вивчають діалект, говорять на ньому, вважаючи це одним з проявів почуття батьківщини, та не хочуть забувати своє регіональне коріння. При цьому, молоде покоління вивчає іноземні мови, подорожує в усьому світі, бо одне одного не виключає.

Х. Клаусманн та Н. К. Леонхард провели експеримент на всій території Німеччини та впевнилися, що не тільки дорослі, але й діти з задоволенням розмовляють на діалекті. З'ясувалося, що жителі Німеччини є носіями двох, а іноді трьох і чотирьох німецьких діалектів.

Особливо стабільними є діалекти в тих місцевостях, які розташовані на віддалі від великих центрів. Наприклад, при аналізі вживання дієслова *haben* у Штутгарті та його місцевостях, які, виходячи з мовного атласу, традиційно знаходяться у просторі *han* (двн. *han* — нвн. *haben*), встановлено, що частіше за все мешканці цього регіону говорять не — *Ich habe*, а — *I han*. Подібне явище характерно сьогодні для усієї Німеччини, вважає Х. Клаусманн і називає його «регіолектом».

Останнім часом діалекти завойовують усе більший престиж, відмічає Ніна Кім Леонхард. Особливо у рекламі спостерігається високий тренд по відношенню до діалектів. Це є підтвердженням того, що діалекти займають дуже стійке місце, спокійно співіснують зі Standardsprache, і є своєрідним антирухом по відношенню до глобалізації (Gegenbewegung zur Globalisierung).

Існує думка про те, що на півночі говорять справжньою німецькою мовою — Hochdeutsch/Standarddeutsch, але це не так. Диктори радіо, вітаючи своїх слухачів, говорять [ta:x], а не [ta:k] — *Tag*, вважаючи таке вітання Hochdeutsch. Насправді, це ніщо інше, як північно-німецький діалект.

У школах спілкування на діалекті довгий час вважалося недоліком освіти. Позитивним є те, що цей час минув. На швабсько-алеманській території зазвичай вимовляють задньоязиковий приголосний *ch*, як в *ach*, замість передньоязикового, як в *ich*. Якщо мовців при цьому виправляють, то вони вважають такі випадки дискримінацією.

Сучасна молодь залюбки надсилає SMS або per Whatsup на діалекті. Це дуже «круто», вважається особливим феноменом і є доказом життєвої сили діалекта.

Багато відомих у Німеччині особистостей також говорять сьогодні на діалекті: це тренер SC Freiburg Крістіан Штрайх (Christian Streich), колишній бундестренер Йогі Льов (Jogi Löw) та ін.

На питання, чи потрібно сприяти продовженню існування діалектів, Х. Клаусманн, Н. К. Леонхард та Л. Цетнер відповідають: «звісно!». Це чудово, що є вчені, які займаються цим питанням. Це важливо для всього населення Німеччини та особливо для молоді, вважають вони. Інакше так і будуть думати, що говорити на Norddeutsch — це вірно, а шваби (Schwaben), алемани (Alemannen), баварці (Bayern) та інші говорять невірно. Цікаво було б дізнатися, що буде з діалектами у 2118 році? Наприклад, у Швейцарії 100 років тому було під великим сумнівом, чи будуть спілкуватися у майбутньому на Schweizerdeutsch. Сьогодні бачимо, що він існує. Тому, дуже важко та й неможливо передбачити, як буде розвиватися мова.

Виходячи з усього вищезазначеного, **тема**, що пов'язана з розвитком та існуванням німецьких діалектів, і сьогодні залишається **актуальною**, бо, не дивлячись на домінування Standarddeutsch на території сучасної Німеччини, у ній достатньо розповсюджені також і місцеві діалекти.

Метою данного дослідження є аналіз мовних особливостей німецьких південних діалектів (баварського і швабсько-алеманського) та виявлення їхніх генетичних зв'язків із сучасною німецькою мовою — Standarddeutsch.

Матеріалом дослідження слугували тексти (художні та газетні) на зазначених діалектах та ідентичні на Standarddeutsch, діалектні карти (атласи) німецької мови, давні та сучасні словники.

В роботі використано описовий та порівняльний — історичний **методи**. **Об'єктом** дослідження є німецькі південні діалекти (баварський і швабсько-алеманський). **Предметом** дослідження є

лінгвістичні характеристики німецьких південних діалектів та їхній зв'язок із сучасною німецькою мовою.

Результати і обговорення. В ракурсі діахронії мови, як стверджують М. М. Гухман, В. М. Жирмунський, С. Зондереггер, В. В. Левицький, О. О. Селіванова, В. Г. Таранець, В. Шмідт та інші, діалекти стали основою для формування самої мови. VIII століття вважається початком фундаментальних розробок діалектологічної проблематики в рамках порівняльно — історичної парадигми мовознавства, а в кінці XIX століття почала формуватися діалектологія як окрема галузь мовознавства.

Згодом виникла необхідність створення діалектних карт різних країн, в тому числі і в Німеччині, з певним діалектним ареалом. На сьогоднішній день найбільш досконалими вважаються діалектні карти (атласи) Німеччини, які створені В. Кенігом та Г. Нібаумом, де достатньо чітко відображені різні ізогласи (фонетичні, морфологічні, лексичні).

Проведене нами дослідження показало, що південнонімецькі діалекти (баварський та швабсько-алеманський) мають певні ознаки фонетичного устрою. Серед них яскраво виражені три історичних явища, які брали участь у створенні системи внутрішньої флексії зазначених діалектів, а потім і в формуванні нормативної німецької мови, це: 1) аблаут (Ablaut) — чергування голосних, індоєвропейське за своїм походженням, яке отримало в германських мовах, особливо у системі дієслів, самостійний розвиток (*gschriebn — geschrieben*); 2) переломлення (Vokalharmonie oder Brechung) — асимілятивне чергування голосних *e → i, u → o* (*keman — kommen; i kim, du kimst, er kimt; berg — gbirg; wurti — gwortn*); 3) умлаут (Umlaut) — палаталізація задніх голосних (*bräuch — brauche, ghört — gehört, vergnüchn — vergnügen*).

Поряд з цим виявлено, що у баварському та алеманському перешкодою для появи умлаута слугують такі групи як: *r* + приголосний, *l* + приголосний, гемінанта *hh/ch*, напр.: *haltit (hält), starchiro (stärker), slahhis (schlägst), gforchtn (gefürchtet)*. У швабському існує також граматичний умлаут дифтонга *oa — scoal* — множ. *Säaler (Seil — Seile), Goast — Göaster (Geist — Geister)*. При цьому, в алеманському та баварському відсутні умлаут короткого *u* перед старою гемінантою *kk / gg, kx*, яка згодом перейшла у *sk*, напр.: *Muk (Mücke), Bruk, Bruggen (Brücke), tsruck (zurück)*; перед задньоязиковими: *Khuche (Küche), Luge (Lüge)*; перед губними: *slupfe (schlüpfen)*, та перед деякими іншими

приголосними: *nuts (nütze), murp (mürbe)*. З'ясувалося також, що умлаут найменш розвинутий перед суфіксами, особливо в іменниках на *er*, напр.: *Kromer (Krämer), Burger (Bürger)*.

У зазначених діалектах зафіксовані також такі процеси як дифтонгізація (*Bleamin — Blumen, Woid — Wald*) і монофтонгізація (*Bam — Baum, was — weiß*).

На відміну від Standarddeutsch, де існують три дифтонга: [ae] — ei, ai, ay, ey, [ao] — au, [ø] — eu, au, у баварському виявлена велика кількість дифтонгів: *ei (Freind — Freund), ua (guat — gut), oa (kloan — klein), ia (liaba — lieber), oi (Woid — Wald), ai (frai — frei), äu (bräuch — brauche), ea (Bleamin — Blumen), äi (däim — deinem), ui (Buid — Bild)*.

У швабському зустрілись наступні дифтонги: *ai (Schnai — Schnee), au (grauß — groß), ui (fuir — Feuer), oa (Goast — Geist), ia (miad — müde)*. Частіше за все відмічається дифтонг *au*, який створився ще в давнину з довгого голосного (*tot — daut, ohne — aune*). Виявлена також зміна широких дифтонгів на подвійний вузький голосний (*Haus — Huus, Maus — Muus, Zeit — Ziiit*).

Вважаємо, що зазначена кількість і різноманітність дифтонгів, особливо у баварському, пов'язані, по-перше, з їхнім індоєвропейським минулим, де нараховувалося більш ніж 40 дифтонгів, а, по-друге, — є результатом змішування діалектів при наявності спілкування між представниками сусідніх діалектів однієї мови. У лінгвістиці такі явища як «змішування та вирівнювання» (Sprachmischung und Ausgleich) вважаються основними законами розвитку як у давнину, так і в теперішній час.

Відомо, що південні діалекти відрізняються від північних пересувом приголосних за так званою «лінією Бенрата» (Benrather Linie) або за II Пересувом приголосних (Die II. Lautverschiebung), де вони зберігають глухість приголосного. В результаті досліджених нами матеріалів відмічається наявність переходу *p → pf, k → kx*, який активно захопив баварський та алеманський діалекти, напр.: *Pfund (Pfund), Pferd (Pferd), Khind (Kind), trukxe (trocken)*; та переходу *b → p, g → k/h*, напр.: *peran (beren, gebären), kepan (geben), Kast (Gast), vergnüchn (vergnügen)*.

Поряд з цим зустрілися випадки змішування, наприклад, *d* замість *t*: *machdd (macht), blaibd (bleibt)*; та *t* замість *d*: *tumm (dumm), wert (werde)*. Вірогідно, це є результатом змішування дзвінких та глухих *b, d, g / p, t, k*, яке панувало на протязі багатьох століть у верхньонімецьких діалектах, що й призвело до різниці в орфографічній нормі

та нормі вимови у сучасній німецькій мові — Standarddeutsch: *Tag [ta:k], blieb [bli:p], Grad [gva:t]*.

Подальше дослідження приголосних показало також, що вони можуть знаходитися у слабкій або сильній позиції. Якщо позиція слабка, то дзвінкий зімкнений приголосний *b* випадає, напр.: *gist (gibst), git (gibt), han (haben)*. Слабкий зімкнений *g* переходить в кінці слова в *k*, напр.: *slak (schlag), Gik (Geige)*, або вокалізується, напр.: *saue (sagen)*. У корені слова дуже часто випадає *l*, яке переходить в *i*, напр.: *Geid (Geld), Goid (Gold), Hoiz (Holz)*. Сильна позиція пов'язана із західногерманським подовженням приголосних (Konsonantendehnung), яке ще в давнину призвело до гемінації та збільшило кількість гемінант у німецьких діалектах, що відобразилося також і на сучасному стані мови — Standarddeutsch: *Wozzer (Wasser), Pföfffer (Pfeffer), Flosse (Flasche), Summer (Sommer)*.

Для баварського та алеманського характерна редуція кінцевого *-e*, напр.: *laid (Leute), sif (Schiff), wox (Woche)*, а в закінченні дієслів, прикметників та іменників із зменшувальними суфіксами відпадає *-n*, напр.: *wule (wollen), seide (seiden), fegale (Vöglein)*. В кінці баварських слів після голосних назальні зникають, напр.: *sche (schön), gloa (klein), Mo (Mann)*.

Давні суфікси, такі як *-ing / -eng* у швабському редуції не піддаються, напр.: *Pfeneng (Pfennig), Frieleng (Frühling)*. А суфікси прикметників *-isch, -ig, -lich* — більш послаблені в акцентному відношенні, тому в баварському і швабському вони мають редуцію, напр.: *truri (traurig), herli (herlich), freile (freilig)*.

Що стосується ненаголошених префіксів, то вони у південних діалектах також піддаються редуції, напр.: *vrtail (verteilen)*. Цей процес почався ще в кінці давньовірхньонімецького періода (кінець VIII ст. — початок IX ст.) та продовжуються до сьогодення. Особливо яскраво він виявляється у баварському діалекті. Префікс *ge-*, що активно вживається перед сонорними та щілинними, редукується та переходить в *g-*, напр.: *gmachd (gemacht), gfreit (gefret), gforchtn (gefürchtet), Gsicht (Gesicht), gsund (gesund)*, а перед зімкненими і аффрикатами повністю зникає, напр.: *braxt (gebracht), degd (gedeckt), khullfa (geholfen), khora (gehören), kochd (gekocht), blim (geblieben), zeichnt (gezeichnet)*. Як видно з наведених прикладів суфікси *-en, -e* також редукуються.

У баварському діалекті відбувається вокалізація приголосного *g*, як і в сучасній німецькій мові, Але у Standarddeutsch це відображе-

но лише у вимовній нормі, а не орфографічно, тоді як у баварському спостерігається перехід в а, напр.: *Foda (Vater), Muada (Mutter), Bruada (Bruder)*. Приголосьний І вокалізується як після голосних заднього ряду, напр.: *Soidad (Soldat), en soi (er soll), koid (kalt)*, так і після голосних переднього ряду, напр.: *schnei (schnell), Muich (Milch)*. При цьому, в баварському, на відміну від Standardsprache, не зустрілися іменники, що закінчуються на -e, напр.: *strass (Straße), Nosn (Nase), Subbn (Suppe)*.

Якщо розглядати редукцію в цілому, то вона більш характерна для баварського, ніж для швабсько-алеманського. Цей факт пояснюється історично, оскільки алеманський діалект, на відміну від баварського, довгий час не мав повної редукції голосних, яка була характерна для німецької мови з другої половини XII століття.

Прояв сполучень приголосьних sp і st у південних діалектах має відмінності в порівнянні з сучасною німецькою мовою. Так у швабсько-алеманському вони змінюються в інлауті на -schp, -scht, напр.: *Brust — Bruscht, hast — hascht, ist — ischt, Fest — Fescht, Respekt — Reschpekt*. В баварському в деяких словах в анлауті також встановлено перехід sp → schb, st → schd, напр.: *spielen — schbuin, stehen — schden*.

При розгляді відмінкової системи сучасної німецької мови необхідно відмітити, що вона є результатом довгого історичного розвитку, який вплинув на кількість відмінків, їхнього значення і вживання. У давнину (двн., свн.) родовий відмінок — Genitiv дуже активно використовувався. Але його значення і вживання помітно відрізнялися від сучасного стану, напр.: *diotisco lant (das Land der Deutschen), brotes leben (vom Brot leben), nioman thero friunto (niemand von den Freunden), thes wazzares giholto (Wasser holen), Vadars gelih (dem Vater gleichen)*, та інші. Ця тенденція пов'язана також з великою кількістю дієслів, які керувалися раніше Genitiv, напр.: *gedanken, bedürfen, entbehren, genießen, vergessen*, та інші, більшість з яких в XVIII-XIX ст. вживалися вже не в Genitiv, а в Akkusativ, напр.: свн. — *wir vergezzen irer schult*, нвн. — *Wir vergessen ihre Schuld*. А деякі слова, що керувалися Genitiv, отримали прийменники, напр.: *harren (auf Akk.)*.

Зазначена ситуація відобразилася на розвитку відмінкової системи німецьких діалектів, у більшості з яких сьогодні існують три відмінки, а не чотири, як у Standarddeutsch. Це стосується також баварсько-швабсько-алеманського, де Genitiv повністю витіснено і замінено на Dativ, напр.: бав.: *meim Voda is Heisl*, шваб.: *meim Vater sei Haus*, сучасна німецька: *das Haus meines Vaters / das Haus von meinem Vater*.

Виходячи з останнього прикладу, у сучасній німецькій мові можуть бути дві відповідні конструкції. Але існує думка деяких мовознавців (Левковская, 2016), що Genitiv у сучасній німецькій мові приречений на провал.

У ході розгляду деяких синтаксичних конструкцій, які зустрілися у текстах, що досліджувалися, виявлено наступне. Інфінітивні звороти з часткою zu, які існують у сучасній німецькій мові, замінюються у баварському діалекті на різноманітні складнопідрядні речення, напр.:

нім. *Aber um den Tank zuzubereiten, braucht man immer noch einen Topf*
бав. *Aber damit was zum Trinka draus werd, brauchst ja doch wieda an*

Tiegl

нім. *wieder nach Hause zu kommen*

бав. *dass i wieder hoam kimm*

нім. *deshalb hab' ich's eilig, unser Dorf wiederzusehen*

бав. *deswegen pressiert's ma jetzt, dass i unsa Kloahausn wieder siehg.*

нім. *Es ist gut, dich zu begleiten.*

бав. *Des is guat, dass mir mitkemma san.*

У швабсько-алеманському в означених реченнях вживається питальний прислівник wo, замість відносного займенника, який існує у Standarddeutsch, напр.:

шваб. *Der Spieler, wo am Ball isch.*

нім. *Der Spieler, der am Ball ist.*

шваб. *Die Frau, wo die lange Hoar hodd.*

нім. *Die Frau, die lange Haare hat.*

шваб. *Der Mo, wo beim Daimler schaffd.*

нім. *Der Mann, der bei Mercedes arbeitet.*

Особові імена, які зустрічалися у швабських текстах, часто вживаються з артиклями, напр.: *dr Paul, d' Rigge (Erika)*. А в деяких швабських іменниках існує інший рід, ніж у Standarddeutsch, напр.: *dr Buddr (die Butter), dr Schogglad (die Schokolade), dr Zwibl (die Zwiebel), dr Sofa (das Sofa), dr Genus (das Genus)*, та ін., що є свідомством більш пізнього розвитку у швабському жіночого і середнього роду в порівнянні з чоловічим. Особові імена в баварському дуже часто вживаються в зменшувальній формі, напр.: *Ade (Adolf), Anderl (Andreas), Katl (Katrin), Annl (Anna)*.

Аналіз речень з баварських і швабсько-алеманських текстів, де були різного роду заперечення, показав наступне. Те правило, яке з'явилося у нововісній німецькій мові в XVI ст. відносно заперечення

чень та відмови від їхнього подвійного вживання у літературній мові, не відобразилося на південних діалектах, як на давніх, так і на сучасних. Тому, конструкція з декількома запереченнями є звичною для баварського і швабського, напр.: *Des hätt i ma nia net denkt (Das hätte ich nie gedacht); Jetzt brauch ma uns nimma net maskieren (Jetzt brauchen wir uns nicht mehr zu verkleiden); Da gibt's koana freindlichn Menschen nimma (Da gibt es keine freundlichen Menschen mehr).*

Дієслівна система південних діалектів також відрізняється від Standarddeutsch. Так, наприклад, у баварському і швабському існує тільки один синтетичний час — Präsens. Майбутній час (Futurum) та минулий (Perfekt) утворюються аналітично. Серед способів є Indikativ (du machst), Imperativ (mach!), Konjunktiv, утворений синтетично без допоміжних дієслів (du machst). Що стосується минулого часу Imperfekt, то він існує тільки у двох дієсловах sei (war) і woint / woit (werden); зазвичай в минулому часі вживається Perfekt, який, як і в Standarddeutsch, утворюється за допомогою дієслів *ham (haben)* або *sei (sein)* та Partizip II основного дієслова, де слабкі дієслова найчастіше мають префікс *ge-* та suffix *-t (maha — gmacht / machen — gemacht)*, а сильні — префікс *ge-* та суфікс *-en (stessn — gstesst / stoßen — gestoßen)*. Як і у стандартній німецькій мові, існує Partizip I, який часто має форму підрядного речення, напр.: *de Kinder, de was / wo laffa (die laufenden Kinder)*.

Лексичний склад німецьких південних діалектів, як показало наше дослідження, має свої особливості і не завжди співпадає зі Standarddeutsch. Ряд слів нормованої німецької мови вживається у територіальних діалектах, але діалекти мають також свій власний словарний фонд, який частіше розповсюджений у побуті та повсякденній сфері.

Що стосується баварського діалекту, треба відмітити збагачення його синонімією, тобто він має дуже широкий формат парадигматичних відношень мовних одиниць, які ґрунтуються на поняттєвій спільності, напр.: *Sofa — Diwan — Bettstoff, Mund — Mei — Goschn — Goschal — Babbn — Letschn — Fotzn, Kartoffel — Erdapfel — Grundbirne, Aprikose — Marille, Tomate — Paradeiser — Paradiesapffel, Brötchen — Semmel, Bamhackl — Buntspecht, plaudern — plauschen — babbeln — schwatzen*, та інші.

У швабському також виявлено певний синонімічний ряд, напр.: *Falter — Schmetterling, Kartoffel — Erdapfel — Grundbirne — Potato,*

Marmelade — Gsälz, Ehefrau — Weib, Erdbeere — Breschdleng, Eltern — Leit, Topf — Hafa, heimlich — hählenga та інші.

Відмічається також розбіжність деяких назв та роду іменників в порівнянні зі Standarddeutsch, напр.: *der Mensch — des Mensch, der Bursche — des Burschle* та інші. *Fuas* означає не тільки стопу, але й усю ногу (*Bein*), *Hand* — це вся рука від кисті до плеча, а не тільки кисть / долоні; *bald* відповідає у сучасній німецькій мові *früh*; *Gsälz*, як вже було зазначено, — це не сіль, а *Marmelade*; *schmegga* означає не тільки *schmecken*, але й *riechen* і таке інше.

Німецьке населення, в тому числі і молодь, не хочуть забувати регіональне коріння, вони охоче додають у свою мову діалектні слова та вирази. Особливо часто вживаються форми вітання та прощання, такі як:

Servus! — Hallo! — Grüß Dich!

Grieff God! / Grüß Gott! — Guten Tag! Grüß Dich!

Ba-ba! — Auf Wiedersehen!

Guad Moang! — Guten Morgen!

Moizeid! — Guten Mittag!

Guan' Amd! — Guten Abend!

Guad(e) Nacht! — Gute Nacht!

Крім того, охоче вживаються дні тижня: *Manda — Montag, Diada — Dienstag, Migga — Mittwoch, Pfinzda — Donnerstag, Freida — Freitag, Samstag — Sonnabend, Sunda — Sonntag*, які є стародавніми кальками давньогрецьких назв, що потрапили у давню німецьку мову ще за часи готів.

Відомо також, що у районі Берліна Prenzlauer Berg назву вулиць стали називати на швабський лад *Gässle (Wörther Gässle)*, замість літературного *Gasse*. А в ресторанах Берліна замовляють *Spätzle* — яєчну локшину, яку готують із сиром або використовують як гарнір.

Наше дослідження також показало, що діалектальні синоніми адаптуючись, можуть входити до основного словникового фонду німецької літературної мови, доповнюючи та збагачуючи його. Так, наприклад, південнонімецькі слова *Samstag (Sonnabend), Falter (Schmetterling), Semmel (Brötchen), schwatzen/plaudern (sprechen), Metzger (Fleischer)* та інші, які є діалектизмами, поповнюють синонімічний ряд сучасної німецької мови, збагачуючи таким чином її ментально-мовну категорію.

Вважаємо, що синонімія, взагалі, і діалектальна, зокрема, є варіантом оптимізації мови і слугує задоволенню потреб людей. При цьому,

у вивченні проблеми, що пов'язана з діалектальною синонімією, ще багато невирішених питань, і вона потребує окремого дослідження.

Висновки. Сьогодні відбувається переоцінка статусу діалекта, де з єдиної форми спілкування він перетворюється в один з можливих варіантів мови (мовлення), який є соціально маркованим.

Завдяки зацікавленості німецького населення, підтримці уряду Німеччини, державних представників сфери освіти, які надають додаткові кошти для вивчення у дитячих садках та школах тих чи інших діалектів, зусиллям вчених — лінгвістів, німецькі діалекти займають сьогодні достатньо стійке місце поряд з нормованою німецькою мовою — Standarddeutsch.

На прикладі розвитку німецьких діалектів (баварського і швабсько-алеманського) та їхньої взаємодії зі Standarddeutsch, можна стверджувати, що німецька мова, виходячи із законів лінгвосинергетики, є складною відкритою інформаційною системою, що постійно розвивається, але при цьому зберігає інформацію про свої колишні стани, а сукупність знань минулого і сучасного надає можливість для виявлення перспективи розвитку системи у майбутньому.

Результати дослідження дають можливість прогнозувати подальші зміни у сучасній німецькій мові на всіх її рівнях (фонетичному, лексичному, граматичному) з урахуванням різноманітних діалектологічних особливостей, які впроваджуються в систему німецької мови.

Отримані дані про еволюційний розвиток німецької мови та її діалектів (баварського і швабсько-алеманського) має певне значення для вивчення та викладання «Історії німецької мови», «Вступу до германської філології», діалектології а також практичного курсу німецької мови.

Список літератури

- Берков В. П. Современные германские языки. М.: ООО “Издательство Астрель”, 2001, 336 с.
- Гухман М. М. От языка немецкой народности к немецкому национальному языку. М.: Изд. Академии наук, 1955, ч. I, 164 с.
- Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Березіна Ю. О. Історія німецької мови. Практикум з курсу. Одеса: Фенікс, 2017, Ч. II, 36 с.
- Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Козак Т. Б. Вступ до германської філології Практикум з курсу. Одеса: Фенікс, 2019, 152 с.
- Домброван Т. И. Синергетическая модель развития английского языка. КП ОГТ Одесса, 2014, 399 с.

- Жирмунский В. М. Немецкая диалектология. М.: Изд. Академии Наук, 1956, 560 с.
- Жирмунский В. М. История немецкого языка. М.: Высшая школа, 1965, 299 с.
- Левицкий В. В. Основы германистики. Вінниця: Нова Книга, 2008, 528 с.
- Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Вінниця: Нова Книга, 2010, т. 1–616 с., т. 2–368 с.
- Левковская О. А. Генетив в современном немецком языке на материале дискурса переодической печати. *Наука. Вопросы теории и практики.* 2016. 10 (64), с. 114–116.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава, Довкілля — К, 2010. 843 с.
- Таранець В. Г. Діахронія мови: Збірка статей. Одеса: Друкарський дім, 2008. 232 с.
- Duden. Das Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache/Duden-Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2006. — В. 7.4. Aufl., 960 S.
- Ernst P. Deutsche Sprachgeschichte. UTB basics WUV, 2006, 254 S.
- Klausmann H. Schwäbisch: Schwätz g'scheit, schwätz schwäbisch. Theiss in Wissenschaftliche Buchgesellschaft (WBG), 2014, 192 S.
- Klausmann H. Regionalismen in der schriftlichen Standardsprache. Sprachkultur — Regionalkultur. Neue Felder kulturwissenschaftlicher Dialektforschung (= Studien und Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen, 49). Tübingen, 2014, S. 96–120.
- Klausmann H. Kleiner Dialektatlas Gebundene Ausgabe. Waldkircher Verlages, 1997, 192 S.
- Klausmann H. Kleiner Sprachatlas von Vorarlberg und Liechtenstein. Studienverlag, 2017, 220 S.
- Klausmann H., & Kunze K., & Schrambke R. Kleiner Dialektatlas: Alemannisch und Schwäbisch in Baden-Württemberg. Konkordia-Verl., 1993, 192 S.
- König W. dtv-Atlas Deutsche Sprache. Deutscher Taschenbuchverlag, 2011, 256 S.
- König W. Dialektwörterbuch von Bayerisch-Schwaben: Vom Allgäu bis zum Ries (Schriftenreihe der Bezirksheimatpflege Schwaben zur Geschichte und Kultur). Wißner-Verlag, 2014, 180 S.
- König W., & Renn M. Kleiner Sprachatlas von Bayerisch-Schwaben (Materialien zur Geschichte des Bayerischen Schwaben). Wißner-Verlag, 2007, 256 S.
- Leonhardt N. K. Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord — Baden — Württemberg. Eberhard Karls Universität Tübingen, 2014, 274 S.
- Leonhardt N. K. Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord — Baden — Württemberg. Dissertation. Universität Tübingen, 2015, 274 S.
- Lewickij V., & Pohl H.-D. Geschichte der deutschen Sprache. Winnyzja, Nova Knyha., 2010, 256 S.

- Niebaum H., & Macha J. Einführung in die Dialektologie des Deutschen. Tübingen Verlag, 2006, 256 S.
- Schmid H. U. Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Metzler Stuttgart, Weimar: S. Hirzel Verlag, 2009. 299 S.
- Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. S. Hirzel Verlag Stuttgart, 2007, 10. Aufl., 489 S.
- Stedje A. Deutsche Sprache gestern und heute. W. Fink UTB, 2007, 277 S.
- Sonderegger S. Althochdeutsche Sprache und Literatur. Walter de Gruyter, 2003, 390 S.
- Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag, 1989, 4., erg. Aufl., 309 S.
- Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009, 330 S.
- Zehetner L. Basst scho!: Wörter und Wendungen aus den Dialekten und der regionalen Hochsprache in Altbayern. edition vulpes, 2016, 208 S.
- Zehetner L. Bairisches Deutsch: Lexikon der deutschen Sprache in Altbayern. edition vulpes, 2018, 502 S.

References

- Berkov, V. P. (2001). Sovremennye hermanskye yazyky. M.: OOO “Yzdatelstvo Astrel”.
- Hukhman, M. M. (1955). Ot yazyka nemetskoj narodnosti k nemetskomu natsyonalnomu yazyku. M. Yzd. Akademyy nauk.
- Holubenko, L. M., Kulyna, I. H., Berezina, Yu.O. (2017). Istorii nimetskoj movy. Praktikum z kursu. Odesa: Feniks.
- Holubenko, L. M., Kulyna, I. H., Kozak, T. B. (2019). Vstup do hermanskoj filologii Praktikum z kursu. Odesa: Feniks.
- Dombrovan, T. Y. (2014). Synerhetycheskaia model razvytyia anhlyiskoho yazyka. KP OHT Odessa.
- Zhyrmunskyi, V. M. (1956). Nemetskaia dyalektolohyia. M. Yzd. Akademyy Nauk.
- Zhyrmunskyi, V. M. (1965). Ystoryia nemetskoj movy. M. Vysshaha shkola.
- Levytskyi, V. V. (2008). Osnovy hermanistyky. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Levytskyi, V. V. (2010). Etymolohycheskyi slovar hermanskykh yazykov. Vynnytsa: Nova Knyha.
- Levkovskaia, O. A. (2016). Henetyv v sovremennom nemetskom yazyke na materiale diskursa pereodycheskoj pechaty. Zh-l Nauka. Voprosy teoryy y praktyky, 10 (64), 114–116.
- Selivanova, O. O. (2010). Linhvistychna entsyklopediia. Poltava, Dovkillia — K.
- Taranets, V. H. (2008). Diakhroniia movy: Zbirka statei, Odesa: Drukarskyi dim.
- Duden. Das Herkunftswörterbuch (2006). Etymologie der deutschen Sprache/Duden-Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag.
- Ernst, P. (2006). Deutsche Sprachgeschichte. UTB basics WUV.
- Klausmann, H. (2014). Schwäbisch: Schwätz gscheit, schwätz schwäbisch. Theiss in Wissenschaftliche Buchgesellschaft (WBG).

- Klausmann, H. (2014). Regionalismen in der schriftlichen Standardsprache. Sprachkultur — Regionalkultur. Neue Felder kulturwissenschaftlicher Dialektforschung (= Studien und Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen, 49). Tübingen, 96–120.
- Klausmann, H. (1997). Kleiner Dialektatlas Gebundene Ausgabe. Waldkircher Verlages.
- Klausmann, H. (2017). Kleiner Sprachatlas von Vorarlberg und Liechtenstein. Studienverlag.
- Klausmann, H., & Kunze, K., & Schrambke, R. (1993). Kleiner Dialektatlas: Alemannisch und Schwäbisch in Baden-Württemberg. Konkordia-Verl.
- König, W. (2011). dtv-Atlas Deutsche Sprache. Deutscher Taschenbuchverlag.
- König, W. (2014). Dialektwörterbuch von Bayerisch-Schwaben: Vom Allgäu bis zum Ries (Schriftenreihe der Bezirksheimatpflege Schwaben zur Geschichte und Kultur). Wißner-Verlag.
- König, W., & Renn, M. (2007). Kleiner Sprachatlas von Bayerisch-Schwaben (Materialien zur Geschichte des Bayerischen Schwaben). Wißner-Verlag.
- Leonhardt, N. K. (2014). Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord — Baden — Württemberg. Eberhard Karls Universität Tübingen.
- Leonhardt, N. K. (2015). Dialektgrenzen als soziokulturelle Konstrukte. Subjektive Sprachräume in Nord — Baden — Württemberg. Dissertation. Universität Tübingen.
- Lewickij, V., & Pohl, H.-D. (2010). Geschichte der deutschen Sprache. Winnyzja, Nova Knyha.
- Niebaum, H., & Macha, J. (2006). Einführung in die Dialektologie des Deutschen. Tübingen Verlag.
- Schmid, H. U. (2009). Einführung in die deutsche Sprachgeschichte. Metzler Stuttgart, Weimar: S. Hirzel Verlag.
- Schmidt, W. (2007). Geschichte der deutschen Sprache. S. Hirzel Verlag Stuttgart.
- Stedje, A. (2007). Deutsche Sprache gestern und heute. W. Fink UTB.
- Sonderegger, S. (2003). Althochdeutsche Sprache und Literatur. Walter de Gruyter.
- Schützeichel, R. (1989). Althochdeutsches Wörterbuch. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag.
- Wolff, G. (2009). Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. A. Francke Verlag Tübingen und Basel.
- Zehetner, L. (2016). Basst scho!: Wörter und Wendungen aus den Dialekten und der regionalen Hochsprache in Altbayern. edition vulpes.
- Zehetner, L. (2018). Bairisches Deutsch: Lexikon der deutschen Sprache in Altbayern. edition vulpes.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ОЦІНКИ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Маслова С. Я.

кандидат педагогічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000–0002–3600–8501>

Стаття присвячена аналізу номенклатури засобів вираження епістемічної оцінки в англійській мові. На функціонально-семантичному рівні семантика епістемічної оцінки відображається у значеннях одиниць морфологічного, лексичного та синтаксичного рівнів мови, здатних виконувати на рівні висловлювання наступні семантичні функції: ступінь впевненості того, хто говорить, ступінь обґрунтованості судження, суб'єктивність та ірреальність. Оскільки об'єднаною загальною функцією всіх засобів вираження епістемічної оцінки є відображення неповного епістемічного зобов'язання того, хто говорить, що базується на його недостатніх епістемічних гарантіях, ступінь впевненості та ступінь обґрунтованості виступають як базові семантичні функції епістемічної оцінки. Перша відображає епістемічне зобов'язання, яке приймає мовець, а друга — його епістемічні гарантії. Залежно від якості епістемічних гарантій обґрунтованість може бути високою, середньою, низькою або фактично бути відсутньою у семантиці показника. Обґрунтованість пов'язана з наявними у мовця знаннями про ситуацію і, зокрема, ступінь обґрунтованості безпосередньо залежить від джерела інформації про ситуацію. Модальні значення морфологічних показників епістемічної оцінки включають епістемічну необхідність та епістемічну можливість і відображають міру недійсності пропозиції з погляду того, хто говорить. В оціночних висловлюваннях епістемічна необхідність та епістемічна можливість реінтерпретуються як оціночні значення впевненості та невпевненості відповідно; тобто модальний компонент значення у таких показників зберігається, але на комунікативно-прагматичному рівні на перший план виступає їх оціночне значення, що відображає ступінь упевненості того, хто говорить.

Ключові слова: епістемічна оцінка, морфологічні, лексичні, синтаксичні засоби, семантичні функції.

MEANS OF EXPRESSING EPISTEMIC MODALITY IN THE ENGLISH LANGUAGE

Maslova S. Y.

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Odessa National Maritime University

The article is devoted to the analysis of the nomenclature of means of expressing epistemic modality in the English language. At the functional-semantic level, the semantics of epistemic assessment is reflected in the values of units of the morphological, lexical, and syntactic levels of language, capable of performing the following semantic functions at the level of utterance: the degree of confidence of the speaker, the degree of validity of judgment, subjectivity, and unreality. Since the combined common function of all means of expressing epistemic evaluation is to reflect the speaker's incomplete epistemic commitment based on his insufficient epistemic guarantees, the degree of confidence and the degree of justification act as the basic semantic functions of epistemic evaluation. The first reflects the epistemic commitment that the speaker accepts, and the second — his epistemic guarantees. Depending on the quality of epistemic guarantees, the validity can be high, medium, low, or actually absent in the semantics of the indicator. Validity is related to the speaker's knowledge about the situation and, in particular, the degree of validity directly depends on the source of information about the situation. Modal values of morphological indicators of epistemic evaluation include epistemic necessity and epistemic possibility and reflect the degree of invalidity of the proposition from the point of view of the speaker. In evaluative statements, epistemic necessity and epistemic possibility are reinterpreted as evaluative values of certainty and uncertainty, respectively; that is, the modal component of the value of such indicators is preserved, but at the communicative and pragmatic level, their modal value comes to the fore, reflecting the degree of confidence of the speaker.

Key words: epistemic modality, morphological, lexical, syntactic means, semantic functions.

Вступ. У сучасній лінгвістичній науці вивчення категорії епістемічної модальності, як і раніше, залишається актуальним. Будь-яке висловлювання вживається не просто як відображення дійсності, а насамперед, як форма реалізації комунікативної діяльності того, хто говорить. Оцінка є егоцентричною категорією, оскільки пов'язана не лише з об'єктивованим знанням про світ з погляду системи норм, але й із суб'єктивними уявленнями про світ з позиції інтересів та потреб суб'єкта (Halliday & Matthiessen, 2014). Таким чином, основним змістом оцінки є суб'єктивна оцінка уявлень того, хто говорить про світ.

Метою даної роботи є аналіз номенклатури засобів вираження епістемічної оцінки в англійській мові.

Результати і обговорення. Епістемічну оцінку (далі — ЕО) здатні виражати засоби, що належать до різних рівнів мови. Ми поділяємо всі засоби вираження ЕО на три групи:

1) морфологічні: власне модальні дієслова (must, might, should та ін.) та напівмодальні дієслова (need, dare, have to), а також have got to;

2) лексичні: вступні слова (perhaps, probably, certainly та ін), прислівники та частки (hardly, scarcely, possibly та ін);

3) синтаксичні: фрази (I guess, I think, I'm sure та ін), а також синтаксичні конструкції з оціночним прикметником (sure, likely, unlikely, possible та ін), іменником (possibility, probability, doubt та ін.) або дієсловом (appear, look, seem). Виділяються дві безособові конструкції: з формальним *it* (the Extraposition Construction) або *there* (the Existential Construction), а також конструкція the Complex Subject із суб'єктивним інфінітивним оборотом. До синтаксичних засобів вираження ЕО відносяться також стійкі словосполучення, як ідіоматичного, так і не ідіоматичного характеру (in all likelihood, to all appearances, put two and two together, as like as not, bare possibility, little chance).

Морфологічні засоби вираження ЕО, представлені модальними дієсловами (далі — МД), поєднують оцінний та модальний компоненти значення. На думку Дж. Лайонза, будь-яке висловлювання з МД відрізняється меншою впевненістю того, хто говорить в істинності пропозиції, ніж відповідне твердження (categorical assertion), яке виражає найвищий ступінь епістемічних гарантій того, хто говорить (Lyons, 1977: 808). Як показники епістемічної оцінки вживаються всі без винятку власне модальні дієслова, і навіть need, dare і have (got) to.

До «чисто» оціночних показників відносяться лексичні (вступні слова, прислівники, частки) та синтаксичні (фрази та конструкції) показники ЕО.

Епістемічно-оціночні вступні слова (ЕВС) у реченні синтаксично не пов'язані з іншими словами та словоформами, проте їх наявність відбивається на змісті висловлювання. Оскільки ЕВС відносяться до всього висловлювання та формують його пропозиційну установку, без ЕВС висловлювання є дескриптивним, а не оцінним (порівн. Perhaps it was your wife та It was your wife). Місце ЕВС у реченні відбивається на ступені його пов'язаності зі змістом пропозиції.

Початкова позиція ЕВС є проявом процесу топікалізації, коли на перший план висувається ставлення того, хто говорить до змісту пропозиції (Halliday & Matthiessen, 2014). Як пише М. А. К. Халлідей, «If the speaker includes within the message some element that expresses his own angle of judgment on the matter, it is natural for him to make this his point of departure» (цит. за (Hoey, 1997: 149)).

У фінальній позиції вступні слова зазнають значної десемантизації, функціонуючи як дискурсивні маркери, головною функцією яких є встановлення рапорту між тим, хто говорить і слухає. Виконуючи, переважно, прагматичну функцію, вступне слово у разі найменше пов'язане змістом пропозиції, що у промови маркується просодичними засобами (паузою).

У медіальній позиції ЕВС необхідно диференціювати від епістемічних прислівників (ЕП). Зауважимо, що закордонні лінгвісти не виділяють окремого класу вступних слів, трактуючи всі показники такого типу, як прислівники. Однак ЕВС та ЕП можна розмежувати. ЕВС не беруть участь у синтаксичній структурі речення, не пов'язані з іншими словами та словоформами, а відносяться до всієї пропозиції.

До фраз з епістемічним значенням (ЕФ) ми відносимо фрази з займенником 1-ї особи «I» та предикатами думки (think, believe, guess та ін.), а також словосполучення типу to my mind, in my opinion, які є їх згорнутими аналогами. До синтаксичних конструкцій ми відносимо пропозиції, синтаксична структура яких відрізняється від звичайної «базової» будови речень способом подання інформації. Під епістемічними конструкціями ми розуміємо такі конструкції, які мають у своєму складі оціночний елемент з епістемічним значенням.

В ЕК елемент з епістемічним значенням приєднує пропозицію у вигляді речення або інфінітивного обороту. Елементом з епістемічним значенням, як правило, є прикметник (sure, certain, likely, unlikely, possible, probable і т. п.) або іменник (possibility, probability, doubt, chance, opinion тощо).

Прикметники з епістемічними значеннями (sure, certain, likely, unlikely, possible, probable, doubtful тощо) можуть вживатися як атрибутивно (а), (б), так і предикативно (в): (а) A possible answer is 'yes', (б) It is the only solution possible, (в) It is possible that the answer will be 'yes'. Епістемічні прикметники в атрибутивній позиції є лексичними показниками ЕО. У предикативній позиції прикметники входять до

складу епістемічних конструкцій та є синтаксичними засобами вираження ЕО.

До показників епістемічної оцінки, що беруть участь у ЕО, належать також дієслова зі значенням «здається»: *appear, look, seem*, які здатні включатися до ЕО всіх трьох згаданих вище типів, допускаючи варіанти з різними комплементами:

- *It seems /looks/ appears (to me / him) + Object that-clause;*
- *It seems /looks (to me /him) + as if/ as though + clause of comparison;*
- *There seems + to-clause;*
- *Noun /Pronoun + seem / appear + Infinitive/Participle/Adjective.*

Лексичні показники з вираженою семантикою (епістемічні вступні слова, прислівники та частки) є однокомпонентними оціночними показниками, що виражають або ступінь впевненості, або обґрунтованість. Використовуючи лексичний показник, мовець експліцитно висловлює свою впевненість у достовірності пропозиції (*certainly, definitely, undoubtedly* та *in*); висловлює невпевнене припущення (*possibly, probably* та *in*.); вказує, що він має підстави для судження (*evidently, obviously*); виражає пропозицію як щось само собою зрозуміле (*actually, really, naturally*).

Компоненти оцінного значення синтаксичних показників можуть мати як експліцитний, так і імпліцитний вираз. Експліцитний вираз будь-якого з компонентів оцінного значення характерний для конструкцій з прикметниками та іменниками з відповідним лексичним значенням.

Епістемічні вступні слова (ЕВС), що виражають ступінь впевненості, ми поділяємо на три підгрупи:

- 1) сильні (*certainly, definitely, surely, undoubtedly, no doubt*) - розташовуються близько до крайніх точок епістемічної шкали;
- 2) слабкі (*maybe, perhaps, possibly*) — розташовуються близько до нуля на епістемічній шкалі; і
- 3) середні (*likely, probably*) — займають проміжне положення між першими та другим.

ЕВС будь-якої групи можуть самі собою складати висловлювання, використовуючись як пропозиція-відповідь. Здатність ЕВС використовуватися самостійно доводить високий рівень їх синтагматичної ізоляції, що свідчить про їхню відмінність від модальних прислівників, нижча ступінь синтагматичної ізоляції яких не допускає їх самостійного вживання.

Як синтагматично ізольовані показники, всі ЕВС відносяться до модусної частини висловлювання, формуючи експліцитний модус, що відображає суб'єктивний характер оцінки. Найвищою частотністю характеризуються ЕВС *perhaps* і *maybe*. За усередненими даними з усіх проаналізованих нами джерел, на вказані ЕВС в сукупності припадає 41 % вживання всіх лексичних показників та 17 % всіх випадків вираження епістемічної невпевненості, виявлених у наших джерелах.

Непрозора семантика цих показників поряд з їх високою частотністю дозволяє припускати, що ЕВС *perhaps* і *maybe* імплікують низьку обґрунтованість судження, тобто мають обидві семантичні функції ЕО. Це дозволяє віднести ЕВС *perhaps* і *maybe* до ядерної зони функціонально-семантичного поля ЕО.

Епістемічні прислівники (ЕП) крім висловлювання ступеня впевненості, беруть участь у комунікативній структурі висловлювання, оскільки фокусують увагу адресата на певному слові чи словосполученні висловлювання.

ЕП мають обмежену сполучність. Вони можуть мати при собі модифікатор, виражений прислівником ступеня (*most probably, quite likely, майже certainly* і т.п.). Модифікатори дозволяють як підвищувати, і знижувати рівень упевненості мовця.

Лексичні значення епістемічних прикметників (*certain, sure, probable, likely impossible* та інших.), що у епістемічних конструкціях (ЕК), дозволяють дійти невтішного висновку, що висловлювання з цими прикметниками, експліцитно висловлюють ступінь упевненості мовця.

Епістемічні прикметники беруть участь у всіх виділених нами типах ЕК, як у безособових конструкціях з формальними підметами *there* та *it*, так і в конструкції з суб'єктивним інфінітивним оборотом.

Іменники з епістемічними значеннями (*certainty, conviction, possibility, probability, doubt*) зустрічаються лише у безособовій ЕК.

Головною семантико-прагматичною функцією безособових конструкцій є функція деперсоніфікації суб'єкта оцінки. Іншими словами, безособові ЕК експліцитно об'єктивують висловлювання і найчастіше використовуються, коли той, хто говорить, висловлює не свою, а чужу або загальноприйнятну думку, або хоче знизити відповідальність за винесену оцінку.

Крім того, для безособових висловлювань характерні комунікативні функції, пов'язані зі зміною інформаційної структури вислов-

лювання. Усі безособові конструкції служать для топікалізації теми висловлювання (або ж топікалізується оцінка: *There is likely to be enough food left*).

ЕК із прикметниками виконують у оцінному висловлюванні специфічну їм функцію зовнішньої фокалізації (Nuyts, 2001: 79). Зовнішня фокалізація проявляється в тому, що використання у висловлюванні ЕК з прикметниками замість відповідних ЕВС (*Probably they have run out of fuel*) призводить до того, що висловлювання стає більш емпатичним, що змушує припустити, що ЕК із прикметниками імплікують обґрунтованість висловлювання.

Конструкцію «складний підмет» (суб'єктний інфінітивний оборот) допускають в повному обсязі прикметники з епістемічним значенням, лише прикметники *likely, unlikely, bound, certain, liable* і *sure*, тобто лише показники, які відбивають високий рівень впевненості.

Епістемічні прикметники можна розглянути в паралелі з відповідними прислівниками: *probable — probably, possible — possibly* тощо. У всіх досліджених нами корпусах текстів прислівники загалом відрізняються набагато вищою частотністю вживання, порівняно з відповідними прикметниками у складі ЕК. Частотність прислівників за усередненими даними із усіх наших джерел перевищує частотність прикметників у 3,1 раза. Однак, прикметник *possible* вживається в 5 разів частіше за відповідний прислівник. ЕВС *certainly*, навпаки, зустрічається в 3 рази частіше за відповідний прикметник. Що стосується пари *probable — probably*, прикметник *probable* нам не зустрілося жодного разу, тоді як відповідний прислівник по частоті зустрічається слідом за високочастотним ЕВС *maybe*.

Епістемічні прикметники мають семантико-синтаксичні особливості, що відрізняють їх від відповідних прислівників:

1) дозволяють питальні висловлювання:

Is it possible that he forgot to do it? / *Possibly he forgot to do it? / *Did he possibly forget to do it?

2) мають негативну форму: *impossible, improbable*;

3) можуть зустрічатися в підрядних умовах:

If it is possible that he forgot to do it, I'll do it myself / * If he possibly forgot to do it, I'll do it myself.

Е. Ланг пояснює відмінності епістемічних прислівників та епістемічних прикметників тим, що прикметники ставляться до ситуації

реальної дійсності, тобто входять у диктум, у той час як прислівники відображають відносини того, хто говорить до ситуації реальної дійсності (Lang, 1979), тобто відносяться до модусу. Очевидно, що той, хто говорить, не може ні заперечувати своє ставлення до ситуації, ні піддавати його сумніву. Здатність епістемічних прикметників входити до диктуму має наслідком зниження суб'єктивності висловлювання. Об'єктивованість висловлювань із модальними прикметниками підтверджують приклади, наведені Я. Ньютсом:

A: *It is probable that they have run out of fuel.*

B: *Who says so?*

A: *Probably they have run out of fuel.*

B: **Who says so?*

B': *Do you think so?* (Nuyts, 2001: 71).

З цих прикладів видно, що висловлювання з прислівником має на увазі, що це думка того, хто говорить, на відміну від фрази з прикметником. Фраза *Do you think so?* має суто прагматичну функцію: цією реплікою слухач хоче продемонструвати, що він почув того, хто говорить, сам, швидше за все, не має відомостей про ситуацію і просить того, хто говорить, обґрунтувати свою думку.

ЕК з іменниками мають два варіанти комплементу для іменників *chance, possibility, probability, thought*, що відбивають невисокий рівень упевненості говорить:

– *There + be + N + that clause*;

– *There + be + N + of + Noun / Gerund.*

Висновки. На функціонально-семантичному рівні семантика ЕО відображається у значеннях одиниць морфологічного, лексичного та синтаксичного рівнів мови, здатних виконувати на рівні висловлювання наступні семантичні функції: ступінь впевненості того, хто говорить, ступінь обґрунтованості судження, суб'єктивність та ірреальність. Оскільки об'єднаною загальною функцією всіх засобів вираження ЕО є відображення неповного епістемічного зобов'язання того, хто говорить, що базується на його недостатніх епістемічних гарантіях, ступінь впевненості та ступінь обґрунтованості виступають як базові семантичні функції ЕО. Перша відображає епістемічне зобов'язання, яке приймає мовець, а друга — його епістемічні гарантії. Залежно від якості епістемічних гарантій обґрунтованість може бути високою, середньою, низькою або фактично бути відсутньою у семантиці показника. Обґрунтованість пов'язана з наявними у мовця

знаннями про ситуацію і, зокрема, ступінь обґрунтованості безпосередньо залежить від джерела інформації про ситуацію.

Модальні значення морфологічних показників ЕО включають епістемічну необхідність та епістемічну можливість і відображають міру недійсності пропозиції з погляду того, хто говорить. В оціночних висловлюваннях епістемічна необхідність та епістемічна можливість реінтерпретуються як оціночні значення впевненості та невпевненості відповідно; тобто модальний компонент значення у таких показників зберігається, але на комунікативно-прагматичному рівні на перший план виступає їх оцінне значення, що відображає ступінь упевненості того, хто говорить.

Список літератури

- Halliday M. A. K., Matthiessen C. Halliday's Introduction to Functional Grammar New York : Routledge, 2014. 786p.
Hoye L. F. Adverbs and Modality in English. London & New York : Longman Group (UK) Ltd., 1997. 322 p.
Lang E. Zum Status der Satzadverbiale. *Slovo a slovesnost, ročník* 40 (1979), číslo 3. S. 200–213.
Lyons J. Semantics Vols. 1 and 2. London : Cambridge University Press, 1977. Vol. 1. 371 p. Vol. 2, 897 p.
Nuyts J. Epistemic modality, language and conceptualization: a cognitive-pragmatic perspective. Amsterdam : John Benjamins Publ., 2001. 429 p.

References

- Halliday, M. A. K., Matthiessen, C. (2014). Halliday's Introduction to Functional Grammar New York : Routledge.
Hoye, L. F. (1997). Adverbs and Modality in English. London & New York : Longman Group (UK) Ltd.
Lang, E. (1979). Zum Status der Satzadverbiale. *Slovo a slovesnost, ročník* 40 číslo 3. S. 200–213.
Lyons, J. (1977). Semantics Vols. 1 and 2. London : Cambridge University Press.
Nuyts, J. (2001). Epistemic modality, language and conceptualization: a cognitive-pragmatic perspective. Amsterdam : John Benjamins Publ.

Стаття надійшла до редакції 22.09.2022 року

УДК 811.111'342.9

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268202](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268202)

ЛІНГВО-ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ВВІЧЛИВОСТІ/ НЕВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ НЕФОРМАЛЬНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Пеліван О. К.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
ORCID: <https://orcid.org/0000–0002–2708–9514>

Статтю присвячено аналізу лінгво-просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в неформальних конфліктних діалогах, дібраних із саундтреків до 4 сучасних англійських фільмів методом суцільної вибірки. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дослідження є 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) ввічливість/неввічливість. Згідно з цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифікувалися як неформальні ввічливі і неформальні невічливі. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми. Метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англійському неформальному конфліктному діалогічному дискурсі. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого — бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість невічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки: неформальному конфліктному діалогічному спілкуванню властиве використання тактик вербальної агресії, вживання заниженої, іноді навіть табуованої, лексики; простих синтаксичних конструкцій; еліпсиса; прямих наказових конструкцій. На просодичному рівні такі діалоги характеризуються прискореним темпом (в деяких випадках з тенденцією до нормального), високою гучністю, широким висотним діапазоном, вживанням низхідної шкали з перерваною послідовністю і високого низхідного ядерного тону. Поведінка комунікантів під час конфліктної взаємодії багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, виховання, ввічливості й тактовності.

Ключові слова: ввічливість, невічливість, ввічливий неформальний конфліктний діалогічний дискурс, невічливий неформальний конфліктний діалогічний дискурс.

LINGUO-PROSODIC MEANS OF POLITENESS/
IMPOLITENESS REALIZATION IN ENGLISH INFORMAL
CONFLICT DIALOGICAL DISCOURSE

O. K. Pelivan

candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa I. I. Mechnikov national university

The immediate aim of the article is to define linguo-prosodic means of politeness/impoliteness realization in English informal conflict dialogical discourse.

The article examines the functioning of prosody as a means of implementing politeness/impoliteness in conflict discourse depending on the degree of its formality, which highlights the general relevance of the topic. The analysed informal conflict dialogical units were subdivided into polite and impolite. Thus, in this work we investigate 2 types of informal conflict dialogical units: polite informal and impolite informal.

The basic type of informal conflict situations, touching interlocutors' personal life, their family relations, is a family conflict, developing in three major directions: parents — children; husband — wife; brother/sister — brother/sister.

Conflicts between family members can take different scenarios depending on inner family relations of conflicting sides. Most frequently conflicts occur between children and parents and between married couples.

The main purpose of parents is to make their children change direction of their actions according to their (parents') ideas and interests. Parents do their best to save asymmetrical correlation of their role and their children's role within a family, as such placing of roles gives them advantage in realization of their aims. Parents make ample use of orders, prohibitions, threats, reproaches, etc. Children's communicative strategy in such conflict situations is conditioned by a strong desire to make their family role as important as their parents' one.

The most frequent conflict reasons within a family is violation of both family and social obligations by one or both partners.

The most frequent reason of conflict in siblings' relations is their struggle for personal interests or space; envy; one of the conflict-creating factors is their desire to prove their social importance to each other. On the whole, in impolite informal conflict intercourse the conduct of spouses depends a great deal on their social status and education. Low social status married couples in most cases do not control their emotions, do not think about the conflict consequences, do not try to keep a wife (husband) away from undesirable stresses. In some occasions high social status married couples were characteristic of arrogance, snobbery, scorn, that resulted in aggressive verbal conduct during a conflict.

Impolite informal conflict cooperation between brothers and sisters is also characteristic of high emotionality degree. Collocutors do not hide their negative feelings and emotions, are not afraid to talk unpleasant, rough and abusive things. At prosodic level it is expressed by high volume and quick speech tempo, as communication participants

speak very quickly; although their speech slows down on semantically and emphatically important areas of the dialogue, i. e. semantically and emphatically important remarks are foregrounded via their prolonging.

The conducted research enabled the followings conclusions: English informal conflict dialogical discourse is characteristic of using verbal aggression techniques; foul, sometimes even taboo, language; simple syntactic constructions; ellipsis; direct imperative constructions. At prosodic level distinctive features of informal conflict dialogues can be named rapid tempo (often with a tendency to normal), high volume, wide voice range, use of the broken descending scale and the high-falling nuclear tone. The collocutor's conduct in conflict communication depends a great deal on their social status, education and politeness.

Key words: *politeness, impoliteness, polite informal conflict dialogical discourse, impolite informal conflict dialogical discourse.*

Метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англomовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- узагальнити існуючі визначення поняття «ввічливість», «неввічливість», «конфлікт», «мовленнєвий конфлікт»;
- класифікувати досліджувані неформальні конфліктні діалогічні єдності;
- схарактеризувати лінгвістичні особливості кожної з аналізованих груп неформальних конфліктних діалогічних єдностей з урахуванням результатів аудиторського аналізу.

Об'єктом цього дослідження виступає усний англomовний неформальний конфліктний діалогічний дискурс.

Предметом дослідження є лінгвістичні (лексико-синтаксичні та просодичні) засоби актуалізації ввічливості/неввічливості в англomовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Для проведення лінгвістичного аналізу діалогічного дискурсу використано наступні **методи**: 1) метод теоретичного аналізу, що передбачає: а) аналіз теоретичної літератури з проблематики дослідження; б) відбір і систематизацію фактичного матеріалу; в) лінгвістичну інтерпретацію даних, отриманих унаслідок використання інструментальних методів дослідження; 2) метод наукового спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом, який застосовувався для визначення особливостей сприйняття предмета дослідження; 3) описо-

вий метод, використання якого уможливорює інвентаризацію та подальшу лінгвістичну інтерпретацію матеріалу дослідження; 4) метод акустичного аналізу.

Актуальність роботи зумовлюється загальною скерованістю сучасних фонетичних досліджень на пошук нових шляхів в опрацюванні просодичних форм діалогічного мовлення, насамперед пов'язаних з комплексом його комунікативних стратегій. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми.

Перш ніж приступити до аналізу лінгвістичних засобів вираження категорії ввічливості, необхідно розкрити зміст цього поняття та визначитися з його дефініцією.

Огляд наукової літератури показав, що думки дослідників цієї проблеми розділилися. Представники теорії соціальної норми розглядають поняття ввічливості у рамках поведінки у соціумі та дотримання певних правил спілкування, які вважаються гарними манерами.

Існує також розуміння ввічливості як фону спілкування, комунікативного договору, який комуніканти змінюють залежно від ситуації. Прихильники цього підходу вважають, що ввічливість визначається умовами та вимогами певного комунікативного договору.

Ввічливість також сприймають через розмовні максими. Той, хто говорить, повинен використовувати певні правила, формулюючи свої висловлювання, якщо він бажає досягнення своїх цілей. При цьому необхідно виходити насамперед із інтересів співрозмовника. Прихильники цієї теорії пропонують варіативну кількість та зміст максимумів ввічливості.

Дуже поширеною є теорія збереження особи П. Браун та С. Левінсона (Brown, Levinson, 1978 : 56–289). Суть цієї теорії полягає в тому, що для успішної комунікації комуніканти повинні прагнути зберегти «обличчя» співрозмовника, намагаючись уникати мовних та немовних дій, які можуть зіпсувати його, наприклад, наказів, прохань, погроз.

Розглянемо докладніше ці найпопулярніші трактування поняття ввічливості. Теорія ввічливості як соціальної норми зводиться до того, що у соціумі існують «адекватні» норми поведінки, дотримання яких асоціюється з ввічливістю, а недотримання — з грубістю. Б. Фрейзер (Fraser, 1990 : 219–236) вважає, що ця теорія відображає історичне ро-

зуміння ввічливості, прийняте в англослов'янському світі. Передбачається, що в кожному суспільстві існує певний набір соціальних норм, що складається з більш менш конкретних правил, які визначають якусь поведінку, стан речей, спосіб думок залежно від ситуації. Позитивна оцінка (ввічливість) означає відповідність дії прийнятій нормі, а негативна оцінка (неввічливість = грубість), навпаки, — протилежність нормі. Ввічливість у світлі цього підходу сприймається як хороші манери і, таким чином, тісно пов'язана з етикетом.

Н. І. Формановська, розглядаючи співвідношення таких явищ як етикет і ввічливість, підкреслює, що «етикет і мовний етикет — це прийняті в тому чи іншому суспільстві, колі людей правила, норми поведінки, у тому числі й мовної поведінки (відповідно до розподілу соціальних ролей в офіційному і неофіційному спілкуванні), які, з одного боку, регулюють, а з іншого боку, виявляють, показують відносини членів суспільства за такими напрямками: свій — чужий, вищий — нижчий, старший — молодший, далекий — близький, знайомий — незнайомий і навіть приємний — неприємний» (Формановская, 1989 : 48).

Нечемна поведінка означає, що співрозмовнику відводиться роль нижча за ту, яка належить йому відповідно до його ознак, тобто порушення норм етикету — завжди невічливість. Намагаючись дати визначення ввічливості, Н. І. Формановська звертається до «Словника з етики», де це поняття визначається як «...моральна якість, що характеризує людину, для якої повага до людей стала повсякденною нормою поведінки та звичним способом поводження з оточуючими» (Формановская, 1989 : 49).

Ввічливість може також розглядатися через максими мовного спілкування. Ця теорія ґрунтується на класичній роботі Х. П. Грайса «Логіка і мовленнєве спілкування», в якій було розроблено принцип Співробітництва, сформульований наступним чином: «Ваш внесок у розмову повинен бути таким, який потрібно на даній стадії бесіди, служить досягненню загальної для комунікантів цілі та відповідає певному напрямку обміну репліками» (Грайс, 1985 : 217–236).

Цей загальний принцип Х. П. Грайса представляє у вигляді чотирьох категорій, чи «супермаксим», які поділяються на дрібніші максими — категорії Якості, Кількості, Відповідності і Способу. Категорія Кількості (інформативності) передбачає, що співрозмовник повинен надавати необхідну та достатню кількість інформації. Під Категорією

Якості (ширості) мається на увазі, що інформація не повинна бути хибною, Категорія Відповідності (релевантності) означає, що інформація повинна мати безпосереднє відношення до справи. Категорія Способу (ясності висловлювання) вимагає, щоб комунікант дотримувався лаконічності і уникав неоднозначності. Х. П. Грайс також нагадує про максими естетичного, соціального, морального характеру, наприклад, «Будьте ввічливі», які сприяють досягненню певної мети та яких зазвичай дотримуються комуніканти в розмові (Grice, 1975 : 47).

Робін Лакофф, вивчаючи ввічливість, вперше застосувала Принцип Співробітництва Х. П. Грайса. Але, на відміну від нього, вона поширює поняття граматичного правила та оформленості на прагматику: «Нам потрібні якісь прагматичні правила, які вказують, чи правильно побудовано висловлювання з прагматичної точки зору і наскільки воно відхиляється від норми, якщо це так» (Lakoff, 1975 : 56). Р. Лакофф пропонує два правила прагматичної компетенції:

- 1) Висловлюйся ясно (по суті, максими Х. П. Грайса);
- 2) Будь ввічливий (Lakoff, 1975 : 57).

Дж. Ліч найбільш детально розробив теорію ввічливості з позиції розмовних максим. Суть запропонованого ним Принципу Ввічливості зводиться до того що, спрямовуючи свої висловлювання для досягнення певних цілей, промовець повинен оформити їх так, ніби для нього інтереси співрозмовника найважливіші. Тут має значення розподіл на себе та інших (self та others). Принцип ввічливості також складається з низки максим та 7 субмаксим (Leech, 1983 : 131–139).

П. Браун та С. Левінсон розглядають ввічливість з позицій теорії «збереження особи». Центральним в їхній моделі аналізу мовної поведінки комунікантів є поняття «обличчя» (public self-image, face), до нього досить часто апелюють у соціальної психології. Сукупність потреб особистості в індивідуальній свободі, в невтручанні у свої справи, у затвердженні свого права на самостійні дії розглядається як «негативна особа» особистості (negative face), а потреба у повазі, коханні, дружбі, турботі, гарному ставленні у широкому розумінні — як «позитивне обличчя» (positive face). У процесі спілкування комуніканти, якщо вони прагнуть успішної взаємодії, намагаються «зберегти» своє «обличчя» та «обличчя» партнера. Але деякі акти (мовленнєві та немовленнєві дії) є «пошкоджуючими обличчя» (face threatening acts, FTA), тобто ігнорують потреби позитивної чи негативної особи адре-

сата або адресанта. Пом'якшувальні компенсуючі дії, в залежності від їхньої орієнтації на позитивну чи негативну особу, становлять суть позитивної чи негативної ввічливості. Вони характеризуються двома основними бажаннями: бажанням не відчувати перешкод у своїх діях та бажанням отримати схвалення.

Негативна ввічливість служить задля збереження незалежності особистості та потреб в недоторканності її території та кордонів. Вона передбачає наявність соціальної дистанції та незручності у спілкуванні. Стриманість, офіційність та вираз поваги — приклади негативної ввічливості. На думку П. Браун та С. Левінсона, у західній культурі ввічлива поведінка асоціюється саме з негативною ввічливістю (Brown, Levinson : 1987, 130).

Послідовники теорії комунікативного договору як підходу до вивчення ввічливості (Б. Фрейзер, В. Колін) загалом приймають Принцип Співробітництва Х. П. Грайса та важливість поняття «особи», але їхній підхід відрізняється від підходу П. Браун і С. Левінсона в деяких суттєвих положеннях.

Вступаючи в бесіду, кожен із учасників привносить своє розуміння певних прав та обов'язків, які визначають, як мінімум на початковій стадії спілкування, що очікується від учасників комунікації. У ході спілкування або у зв'язку зі зміною контексту завжди можливо переглянути умови такого «мовного контракту». Статус цих прав і обов'язків неоднаковий: деякі з них передбачені конвенціями, носять загальний характер і їх дотримуються у будь-якому типі мовної взаємодії. Так, наприклад, передбачається, що учасники комунікації вносять свої репліки по черзі, використовують мову, зрозумілу обом співрозмовникам, і говорять досить голосно та чітко, щоб співрозмовник міг почути. Це безперечні умови «договору» (Fraser, 1990 : 203).

Таким чином, Б. Фрейзер і В. Колен стверджують, що ввічливість полягає не в прагненні до того, щоб співрозмовник відчував себе комфортно (як у Р. Лакофф та Дж. Ліча) або не відчував дискомфорту (як у П. Браун та С. Левінсон), а є засобом для досягнення своїх комунікативних цілей (відповідно до вимог комунікативного договору).

При такому розумінні ввічливість розглядається не як одномоментне явище, бо як фон, на якому протікає мовленнєва взаємодія, і ввічливе ставлення не може бути виражене в одному висловлюванні. Ввічливість — це норма, і комуніканти можуть зафіксувати лише її відсутність, тобто неввічливість (грубість).

Оскільки метою даної роботи є вивчення лінгвістичних засобів реалізації ввічливості в англомовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі, доцільно докладніше зупинитися на визначенні конфлікту в цілому і мовного конфлікту зокрема. Слід зазначити, що феномен конфлікту досить глибоко вивчений у психології, але на сучасному етапі дослідження міжособистісної комунікації викликає величезний інтерес й у лінгвістів.

На думку В. С. Третьякової, конфлікт (від латів. *conflictus* — зіткнення) — це ситуація, в якій відбувається: «1) зіткнення 2) двох сторін (учасників конфлікту) 3) з приводу розбіжності інтересів, цілей, поглядів, 4) в результаті якого одна із сторін (S) свідомо та активно завдає шкоди іншій (фізично або вербально), а друга сторона (A), усвідомлюючи, що зазначені дії спрямовані проти її інтересів, вживає дії у відповідь» (Третьякова, 2000, 129). Що ж до мовленнєвого конфлікту, то він має місце тоді, коли одна зі сторін навмисно вдається до мовленнєвих дій, які можуть виражатися відповідними негативними засобами мови та мовлення. Такі мовні дії мовця — суб'єкта мовлення — визначають мовленнєву поведінку іншої сторони — адресата: він, усвідомлюючи, що зазначені мовленнєві дії спрямовані проти його інтересів, вживає у відповідь схожі мовленнєві дії, висловлюючи ставлення до предмета розмови або співрозмовника. Ця протиспрямована інтеракція і є мовленнєвим конфліктом» (Третьякова, 2000 : 131).

На думку М. Я. Димарського, «мовленневокомунікативний конфлікт — це зіткнення, що виникло в ході мовленнєвої комунікації (комунікативного контакту), протистояння двох сторін (партнерів) комунікації, яке проявляється через певні конфліктні комунікативні дії, а саме — завдання адресату комунікативної та/або психологічної шкоди (недовіра, загроза), зниження його статусу (дискредитація, негативна характеристика, образа, висміювання), а також через комунікативні дії, в яких поряд з тим чи іншим неконфліктним завданням міститься конфліктний потенціал за рахунок вживання особливих засобів, таких як директивний мовленнєвий акт як потенційна конфліктна комунікативна дія» (Димарский, 1996 : 29).

Матеріалом цього дослідження є саундтреки до 4 англомовних фільмів. Загальний обсяг матеріалу становив 120 сторінок стандартного тексту А-4 (254 діалогу, 228 хвилин звучання тексту), з якого був відібраний експериментальний матеріал для аудиторського

аналізу (34 хвилини звучання тексту, 52 формальних конфліктних діалогів).

Досліджувані неформальні конфліктні діалогічні єдності поділялися на ввічливі та неввічливі. Таким чином, у цій роботі ми досліджуємо 2 типи неформальних конфліктних діалогічних єдностей: ввічливі неформальні та неввічливі неформальні.

Для досягнення поставленої мети було проведено **аудиторський аналіз** матеріалу дослідження, завданням якого було виявлення лінгвістичних параметрів, що служать для реалізації ввічливості/неввічливості в англомовному неформальному конфліктному діалогічному дискурсі.

Основним типом неформальних конфліктних ситуацій, що стосуються особистого життя учасників комунікації, їх сімейних взаємин, можна назвати *сімейний конфлікт*, що розвивається, на наш погляд, за трьома основними напрямками: батьки — діти; чоловік — дружина; брат/сестра — брат/сестра.

Конфлікти між членами однієї сім'ї можуть розвиватися за різними сценаріями залежно від характеру сімейних відносин конфліктуючих сторін. Найчастішими можна назвати конфлікти між дітьми та батьками та між подружжям.

Особистісні характеристики комунікантів (характер, темперамент, вік, освіта та ін.) та властива їм роль в ієрархії сімейних відносин впливають на перебіг конфліктної ситуації. Основна мета батьків — змусити дітей змінити напрямок їхніх дій відповідно до уявлень та інтересів батьків. Щосили батьки намагаються зберегти несиметричне співвідношення їхньої ролі та ролі дітей, оскільки це дає їм перевагу у реалізації своїх цілей. Для цього типу конфліктної ситуації типовими вербальними засобами впливу батьків на дітей є наказ, заборона, звинувачення, загроза та інші. Комунікативна стратегія дітей в подібних конфліктних ситуаціях зумовлена бажанням зробити свою роль у сім'ї такою ж вагомою, як і роль батьків.

У прикладі 1 Роберт Браун — люблячий батько дорослої дочки Дженніфер — вкотре намагається заборонити їй спілкуватися з хлопцем. У свою чергу Дженніфер відмовляється підкорятися волі батька, висловлюючи своє невдоволення його постійним контролем і недовірою, їй не подобається його домінуючий тон; донька щосили намагається переконати батька в тому, що вона доросла і може приймати рішення самостійно.

(1) Daughter: Dad, we're just sitting. People sit.

Father: Look, honey, I'm not trying to give you guys a hard time but we have discussed this, you know? Technically, you're under my roof still and I don't feel comfortable with the two of you in here.

Daughter: Stop. Have you seen the size of this boat? Don't you think we could find a zillion places to do that thing you think we wanna do if we wanted?

Father: Jennifer, I'm simply saying...

Daughter: I'm over your patronizing tone, okay? I'm really over it. (Poseidon)

Приклад 1 демонструє невічливу конфліктну взаємодію між батьком та донькою. Надмірна опіка і обережність батька, його постійний тиск і поради (Technically, you're under my roof still and I don't feel comfortable with the two of you in here), його домінуючий тон дратує доньку (I'm over your patronizing tone, okay? I'm really over it). Коли в черговий раз батько намагається переконати її, що вона не права, Дженніфер не бажає слухати те, про що він багато разів їй вже говорив (Jennifer, I'm simply saying...). Питання, які вона ставить, не чекаючи на них відповіді, демонструють її обурення і протест (Have you seen the size of this boat? Don't you think we could find a zillion places to do that thing you think we wanna do if we wanted?). Незважаючи на те, що конфлікт досить серйозний та обидва комуніканти налаштовані рішуче і не хочуть поступитися, розмова ведеться спокійно, не на підвищених тонах, ніхто не кричить, проте темп під час розмови змінюється з нормального на початку взаємодії на прискорений в кінці.

Причиною конфліктів усередині сім'ї найчастіше виступає порушення одним / обома членами подружжя зобов'язань як внутрішньо-сімейних, так і громадських. Так, дружина Олівера Берретта Дженніфер Кавалері (приклад 2) робить спробу примирити чоловіка зі свекром. Багаторічна сварка двох близьких людей — батька і сина — вкрай неприємна Дженніфер, яка вважає, що саме вона повинна примирити їх. Однак Дженніфер зустрічає сильний опір з боку Олівера, всі її аргументи марні, навпаки, вони все сильніше і сильніше дратують її чоловіка. Переживаючи сильний емоційний стрес, Дженніфер ображає чоловіка, а він у відповідь на це просто виганяє її з дому.

(2) Wife: Your father loves you like you'll love Bozo, but you Barretts are so proud that you'll always think you hate each other.

Husband: If it weren't for you?

Wife: Yes.

Husband: The case is closed.

Wife: Oliver, please talk to him, just say hello.

Husband: I will never talk to him.

Wife: Can't you just do it for me? I've never asked to do anything in my whole life. Just for me.

Husband: No.

Wife: You're a heartless bastard!

Husband: Get the hell out of my life! (Love Story)

Вже на початку діалогу зрозуміло, що ця розмова Оліверу не до душі, він усіляко намагається її припинити, залишаючись при цьому наполегливим, але досить спокійним. Фраза The case is closed сказана їм чітко та категорично. Однак Дженніфер хоче продовжити розмову, спочатку вона ласкаво просить Олівера поговорити з батьком (Oliver, please talk to him, just say hello / Can't you just do it for me? Just for me). Олівер невблаганний, він навідріз відмовляється розмовляти з батьком, його репліки короткі та однозначні (I will never talk to him / No). Дженніфер не витримує напруги і ображає чоловіка (You're a heartless bastard!). Вона вже не контролює своїх емоцій так само, як і Олівер, який в стані афекту виганяє дружину зі свого життя (Get the hell out of my life!). Останні репліки подружжя характеризуються наявністю заниженої лексики (bastard, hell), що властиво неформальному спілкуванню, особливо між близькими людьми.

У взаємовідносинах брат/сестра — брат/сестра частою причиною конфлікту є їхня боротьба за особисті інтереси чи простір; заздрість; конфліктогенеруючим є також чинник бажання довести один одному свою соціальну вагомість. У прикладі 3 наводиться діалог між братами Діланом і Саймоном, який демонструє невічливе конфліктне спілкування. Саймон відверто заздрить братові, висловлює своє невдоволення тим, що Ділану дістається в житті все найкраще — чудова робота, красуня-дружина, тощо. Ділан доволі агресивно реагує на відвертість брата, він роздратований і навіть не намагається стримувати свої емоції.

(3) Simon: You've got it made, you bastard. Made in the shade. Snug as a bug in the rug.

Dylan: Cut the crap.

Simon: Working for Jonas and Marsh, pulling in the coin.

Dylan: Shut up, damn it!

Simon: I can't help it. Married to "Foul Mouth Angelface". Why should you, Dylan, have all the luck?

Dylan: Listen you, bastard, I will total you right now if you don't shut up! (Poseidon)

Досить часто у спілкуванні між братами і сестрами (і між членами сім'ї) зустрічається ненормативна лексика. У цьому сенсі брати Саймон і Ділан — не виняток (You bastard / damn it!). Заздрість Саймона не дає йому спокою (Snug as a bug in the rug / Why should you, Dylan, have all the luck?). Реакція Ділана очікувана: він у відповідь ображає Саймона (Cut the crap/Shut up, damn it!), він не має наміру більше його слухати і в грубо загрожує йому (Listen you, bastard, I will total you right now if you don't shut up!). Саймон спілкується емоційно, його мовленню притаманні швидкий темп та підвищена гучність, а Ділан, навпаки, говорить повільно.

У взаємодії батьки — діти та чоловік — дружина, і батьки, і діти, і подружжя, намагаючись залишатися ввічливими, думають, перш ніж вербалізувати власну точку зору щодо вирішення існуючої проблеми. Це призводить до уповільнення загального темпу розмови, однак, на тих дільницях діалогу, які несуть найбільше семантичне навантаження, на думку аудиторів, комуніканти значно прискорюють темп мовлення, що загалом створює динамічну картину спілкування. Слід зазначити, що, збільшуючи швидкість виголошення семантично насичених реплік, у 36 % випадків комуніканти підвищують гучність мови. Це свідчить про емоційність та експресивність мови, які властиві саме неформальному спілкуванню.

Взаємини брат/сестра — брат/сестра у ввічливих неформальних конфліктних діалогах, на думку аудиторів, залежать від віку комунікантив. Спілкування підлітків (навіть ввічливе) характеризується більшою емоційністю, ніж спілкування дорослих братів і сестер. Емоційність промови підлітків відбивається, насамперед, у підвищенні гучності промови (72 %), іноді у зміні висоти (16 %) та тембрального забарвлення голосу (12 %) під час виголошення семантично значущих відрізків діалогу. Аудитори відзначають часте вживання шкали з перерваною послідовністю у ввічливому неформальному спілкуванні (26,3 % випадків) загалом та у спілкуванні братів та сестер різного віку (59 %) зокрема. Часте поєднання шкали з перерваною послідовністю з низьким низхідним ядерним тоном свідчить про певну емоційність, природність і спонтанність мови; комуніканти обмірковують, що і як

сказати, щоб залишитися ввічливими і водночас переконати близьку людину у правильності особистої позиції.

На думку аудиторів, неввічливій неформальній конфліктній взаємодії властиві прискорений темп (58,4 %) з тенденцією до нормального (41 %), широкий висотний діапазон, вживання шкали з перерваною послідовністю та високого низхідного ядерного тону, що в цілому свідчить про надзвичайну емоційність, експресивність та спонтанність мови. Комуніканти не роблять жодних зусиль, щоб уникнути або припинити конфлікт, навпаки, вони, піддаючись емоціям і бажанню досягти бажаного результату, вдаються до необдуманих та образливих слів, які часто супроводжуються агресивними жестами.

Неввічливі конфлікти між батьками та дітьми, як правило, проходять доволі емоційно, оскільки батьки, не бажаючи миритися з тим, що їхні діти вже дорослі, намагаються чинити тиск на них, щоб звернути на себе увагу та досягти своєї мети.

У неввічливих конфліктах між чоловіком та дружиною застосування тактик вербальної агресії, на думку аудиторів, відбувається рідше (24 % випадків), ніж у спілкуванні між батьками та дітьми (46 %). Неввічливість у спілкуванні між подружжям на просодичному рівні виражається прискореним темпом, підвищеною гучністю, широким висотним діапазоном. Аудитори зазначили, що у спілкуванні між подружжям зміна висоти голосу від середньої до високої відбувається частіше (67 % випадків), ніж у спілкуванні між батьками та дітьми (39 %). Більш того, на тих дільницях діалогу, де змінювалася висота голосу, підвищувалася гучність і прискорювався темп промови, що створює «потрійний» ефект і свідчить про надзвичайну емоційність таких взаємодій.

Загалом варто відзначити, що у неввічливому неформальному конфліктному спілкуванні поведінка подружжя багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, освіти та виховання. Подружжя, що має невисокий соціальний статус, не має вищої освіти і належного виховання, як правило, (88 % випадків) не контролює свої емоції, не думає про наслідки конфлікту, не намагається захистити дружину (чоловіка) від небажаних стресів. Необхідно відзначити, що в деяких випадках (7 % випадків) подружжя, які мають якісну освіту і займають гідне соціальне становище в суспільстві, демонструють за розумілість, снобізм, зневагу, нетактовність, що обумовлювало агресивну вербальну поведінку в ході конфлікту.

Неввічлива неформальна конфліктна взаємодія між братами та сестрами також характеризується високим ступенем емоційності. Комуниканти не приховують своїх негативних почуттів та емоцій, не відмовляються від неприємних, грубих та образливих слів. На просодичному рівні, на думку аудиторів, це проявляється у високій гучності і прискореному темпі промови, оскільки комуниканти у процесі конфліктної взаємодії розмовляють дуже швидко, хоча на семантично і емфатично важливих ділянках діалогу їхній темп уповільнюється, тобто, семантично та емфатично важливі репліки виділяються за рахунок їх пролонгування.

Проведене дослідження дозволило зробити такі **висновки**: неформальному конфліктному діалогічному спілкуванню властиве використання тактик вербальної агресії, вживання заниженої, іноді навіть табуйованої лексики; простих синтаксичних конструкцій; еліпсису; прямих наказових конструкцій. На просодичному рівні такі діалоги характеризуються прискореним темпом (у деяких випадках з тенденцією до нормального), високою гучністю, широким висотним діапазоном, вживанням шкали з перерваною послідовністю та високого низхідного ядерного тону. Поведінка комуникантів у ході конфліктної взаємодії багато в чому залежить від їхнього соціального статусу, виховання, освіти та тактовності.

Перспективним вважаємо електроакустичний аналіз мелодійних, динамічних і темпоральних параметрів інтонації, а також спектральний аналіз промови дикторів-ініціаторів конфлікту та дикторів-суб'єктів, залучених у конфлікт.

Список літератури

- Грайс Г. П. Логика и речевое общение // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика. М.: Прогресс, 1985. Вып. XVI. С. 217–236.
- Дымарский М. Я. Где находится порог языкового конфликта? // Аспекты речевой конфликтологии: Сб.ст. под ред. чл.-корр. Российской Академии образования, проф. Ильенко. СПб., 1996. С. 25–34.
- Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста // Юрислингвистика-2: русский язык в его естественном и юридическом бытии. Барнаул, 2000. С. 127–140.
- Формановская Н. И. Речевой этикет и культура общения / Н. И. Формановская. М.: Высшая школа, 1989. 234 с.
- Brown P., Levinson S. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge / P. Brown, S. Levinson. UK: Cambridge University Press, 1987. 352p.

- Brown P., Levinson S. Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and politeness: Strategies in social interaction // Eds. Goody E. N. Cambridge: Cambridge University Press, 1978. PP. 56–289.
- Fraser B. Perspectives on Politeness / B. Fraser // Journal of Pragmatics. 1990. № 14. PP. 219–236.
- Grice G. H. Logic and conversation / G. H. Grice // Eds. Cole & Morgan. 1975. PP. 41–58.
- Lakoff R. Language and Women's Place / R. Lakoff. New York: Harper & Row, 1975. PP. 45–79.
- Leech G. Principles of Pragmatics / G. Leech. London: Longman Publishing Group, 1983. PP. 131–139.
- Matsumoto, Y. Politeness and Conversational Universals Observations from Japanese / Y. Matsumoto // Multilingua. 1989. № 8. PP. 207–221.
- Meier A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness / A. J. Meier // Languages Sciences. Oxford, 1995. Vol. 17. № 4. PP. 245–356.
- Mills, S. Gender and Politeness [Текст] / S. Mills. Cambridge University Press, 2003. 278 p.
- Sifianou M. Politeness Phenomena in England and Greece [Текст] / Sifianou. Oxford: Clarendon Press, 1992. 268 p.

References

- Grays G. P. (1985) Logika i rechevoye obshcheniye [Logic and speech communication].
- Novoye v zarubezhnoy lingvistike. Lingvisticheskaya pragmatika — New in foreign linguistics.
- Linguistic pragmatics, 16, 217–236 [in Russian].
- Dymarskiy M. YA. (1996). Gde nakhoditsya porog yazykovogo konflikta? [Where is the threshold of language conflict?]. Aspekty rechevoy konfliktologii — Aspects of speech conflictology, 25–34 [in Russian].
- Tret'yakova V. S. (2000). Konflikt glazami lingvиста [Conflict through the eyes of a linguist]. Yurilingvistika-2 — Jurilinguistics-2, 127–140 [in Russian].
- Formanovskaya N. I. (1989). Rechevoy etiket i kul'tura obshcheniya [Speech etiquette and culture of communication]. Vysshaya shkola — Higher school, 40–234.
- Brown P., Levinson S. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge / P. Brown, S. Levinson. — UK: Cambridge University Press, 1987. — 352p.
- Brown P., Levinson S. Universals in language usage: Politeness phenomena / P. Brown, S. Levinson // Questions and politeness: Strategies in social interaction // Eds. Goody E. N. — Cambridge: Cambridge University Press, 1978. — PP. 56–289.
- Fraser, B. Perspectives on Politeness / B. Fraser // Journal of Pragmatics, 1990. № 14. — PP. 219–236.
- Grice, G. H. Logic and conversation / G. H. Grice // Eds. Cole & Morgan. — 1975. — PP. 41–58.

- Lakoff, R. Language and Women's Place / R. Lakoff. — New York: Harper & Row, 1975. — PP. 45–79.
- Leech, G. Principles of Pragmatics / G. Leech. — London: Longman Publishing Group, 1983. — PP. 131–139.
- Matsumoto, Y. Politeness and Conversational Universals Observations from Japanese / Y. Matsumoto // Multilingua. — 1989. — № 8. — PP. 207–221.
- Meier, A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness / A. J. Meier // Languages Sciences. — Oxford, 1995. — Vol. 17. — № 4. — PP. 245–356.
- Mills, S. Gender and Politeness [Текст] / S. Mills. — Cambridge University Press, 2003. — 278 p.
- Sifianou, M. Politeness Phenomena in England and Greece [Текст] / Sifianou. — Oxford: Clarendon Press, 1992. — 268 p.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2022 року

УДК 811.111'37:159.925.8

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268203](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268203)

**СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОЇ ОПОВІДІ
У РОМАНІ М. ХЕДДОНА «THE CURIOUS INCIDENT
OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME»**

Попік І. П.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000–0001–6191–2298>

Тхор Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000–0003–4306–4242>

Стаття присвячена дослідженню лінгвістичних графічних засобів та авторського нарративу у романі М. Хеддона «The Curious Incident of the Dog in the Night-Time». Предметом дослідження виступає полікодовий художній текст, об'єктом є функції графічних засобів зображення реальності та особливості авторського нарративу у досліджуваному романі. Актуальність даної роботи зумовлена зростаючою частотністю використання полікодових елементів у творах сучасної літератури, а також відносно малою кількістю досліджень, присвячених даній темі. Основним методом дослідження виступав контекстуально-інтерпретаційний, сутність якого полягає в дослідженні тексту у різних типах контексту на основі інтерпретації дослідником текстових категорій та компонентів. У тексті використовуються іконічні та параграфемні елементи. До параграфемних належать шрифт, кегль, відступи, розкладка тексту на сторінці, великий чи малий розмір літер. Згідно з дослідженням, параграфемні елементи зустрічаються з високою частотністю, виражають суб'єктивне відношення персонажа до висловлювання, вказують на тип зв'язків виділеного тексту з сюжетом твору, дають уявлення про місце такого тексту у загальному текстуальному просторі. Іконічний елемент — схеми, малюнки, креслення — слугують доповненням до основного текстового опису реалій роману. Без текстового супроводу іконічні елементи лишаються незрозумілими. Вони, як і параграфемні елементи, слугують для привертання уваги адресата, полегшують сприйняття тексту та в деяких випадках слугують для подальшого розкриття характеру основного персонажа. Репрезентація персонажної мови знаходиться на децю примітивному рівні, що слугує для кращої імплементації авторського задуму. Серед основних стилістичних прийомів слід назвати полісиндетон, різні види повтору, паралельні конструкції. Всі зазначені прийоми додають логічності, конкретності викладу, що іноді

є гротескним, за допомогою чого створюється автентичний та дуже характерний образ наратора.

Ключові слова: лінгвістика тексту, полікодовий текст, наратор.

STYLISTIC FEATURES OF THE AUTHOR'S NARRATIVE IN THE NOVEL BY M. HADDON «THE CURIOUS INCIDENT OF THE DOG IN THE NIGHT-TIME»

Popik I. P.

candidate of philological sciences, associate professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

Tkhor N. M.

candidate of philological sciences, associate professor
Odesa I. I. Mechnikov National University

The article is devoted to the study of linguistic graphic means and the author's narrative in M. Haddon's novel «The Curious Incident of the Dog in the Night-Time». The subject of the research is a polycode artistic text, the object is the functions of graphic means of depicting reality and the features of the author's narrative in the novel under study. The relevance of this work is determined by the increasing frequency of the use of polycode elements in works of modern literature, as well as the relatively small number of studies devoted to this topic. The main research method was contextual-interpretative, the essence of which is to study the text in different types of context based on the researcher's interpretation of text categories and components. Iconic and paragraphemic elements are used in the text. Paragraphemic ones include font, indents, layout of the text on the page, uppercase or lowercase letters. According to the research, paragraphemic elements occur with a high frequency, express the subjective attitude of the character to the statement, indicate the type of connections of the selected text with the plot of the work, give an idea of the place of such a text in the general textual space. The iconic element — diagrams, drawings, pictures — serve as a supplement to the main textual description of the realities of the novel. Iconic elements remain incomprehensible without textual support. They, like paragraphemic elements, serve to attract the attention of the addressee, facilitate the perception of the text, and in some cases serve to further reveal the character of the protagonist. The representation of character language is at a somewhat primitive level, which serves for better implementation of the author's idea. Polysyndeton, various types of repetition, parallel constructions should be mentioned among the main stylistic devices. All these methods add logic and concreteness to the presentation, which is sometimes grotesque, with the help of which an authentic and very characteristic image of the narrator is created.

Key words: text linguistics, polycode text, narrator.

Вступ. Завдяки тотальній комп'ютеризації та модернізації поліграфічних пристроїв нового графічного оформлення набуває постмодерністське текстотворення художнього тексту. Це знаходить свій вияв у плюралістичності його змісту та особливому графіко-зображальному оформленні (графічні засоби зорової виразності друкованого художнього тексту, шрифти, види набору, засоби сегментації тексту, інтонаційно-пунктуаційні засоби). У результаті такої візуалізації не лише буквено-словесні, але й будь-які інші графічні знаки стають композиційними одиницями зображення (Степанюк 2002).

Метою нашого дослідження є аналіз лінгвістичних графічних засобів та авторського нарративу у романі М. Хеддона (M. Haddon) «The Curious Incident of the Dog in the Night-Time». Предметом дослідження виступає полікодовий художній текст, об'єктом є функції графічних засобів зображення реальності та особливості авторського нарративу у досліджуваному романі. Актуальність даної роботи зумовлена зростаючою частотністю використання полікодових елементів у творах сучасної англійської літератури, а також відносно малою кількістю досліджень, присвячених даній темі. Основним методом дослідження виступав контекстуально-інтерпретаційний, сутність якого полягає в дослідженні тексту у різних типах контексту на основі інтерпретації дослідником текстових категорій та компонентів (Бехта 2004).

Дослідження проводилося у рамках лінгвістики тексту — розділу загального мовознавства, який розглядає текст як систему найвищого рангу, як складну єдність, структурно-семантичне утворення, відмінне від простої послідовності речень, яке посилює увагу до акту комунікації, і коло інтересів якого з кожним роком збільшується. Структура тексту складається із різнорівневих одиниць, системна взаємодія яких складається та направляється автором. Саме його позиція, його точка зору є визначальною у художньому творі. Проте вираження власне авторської позиції розподіляється у тексті неоднорідно та нерівномірно, оскільки авторське мовлення чергується із персонажним мовленням. Подібна багатосторонність точок зору робить текст поліфонічним та багатограним (Кухаренко, 2002: 155).

Результати і обговорення. При дослідженні невербального компонента полікодового художнього тексту слід розмежовувати іконічний, або зображальний компонент, та параграфемний. До засобів параграфеміки, які використовуються в тексті для додаткового по-

силення лексичних одиниць, відносяться форма і кегель шрифту, його колір, тло, капіталізація, підкреслення, сегментація тексту, його розміщення на папері, довжина рядка, пробіли, розбивка, формат паперу, ширина полів, незвичайне написання, абзац, декоративні елементи. Спочатку розглянемо параграфематику в тексті твору.

Роман «The Curious Incident of the Dog in the Night-Time» містить 233 розділи. Однак насправді їх лише 51. На початку книги автор пояснює, що розділи нумеруються лише простими числами (2, 3, 5, 7, 11, 13,...), що зумовлено розумовим відхиленням головного персонажа. Таким чином автор дає читачеві змогу краще зрозуміти хід думок Крістофера Буна.

Фіксуємо впродовж всього роману використання різного розміру основного шрифту та варіацію шрифтів. Наприклад, текст, написаний меншим кеглем, не відноситься до основної розповіді і є цитатою. Використовується менший розмір та фраза наводиться з абзацу, щоб, по-перше, привернути увагу читача, а по-друге, показати її малозначимість для головного персонажа, що позиціонує її як незрозумілу та непотрібну. Далі наводимо уривки з напівжирним шрифтом та капіталізацією.

*Then Mrs. Shears came over and cooked supper for us. And she was wearing sandals and jeans and a T-shirt which had the words **WINDSURF** and **CORFU** and a picture of a windsurfer on it.*

*Or you see a sign which says **KEEP OFF THE GRASS** but it should say **KEEP OFF THE GRASSAROUND THIS SIGN** or **KEEP OFF ALL THE GRASS IN THIS PARK** because there is lots of grass you are allowed to walk on.*

Вищенаведені капіталізовані слова позначають написи на об'єктах, що оточують персонажа (одяг, знак з написами у парку). В реальності ці написи зазвичай одразу привертають увагу великим розміром шрифту та яскравістю. Саме це й передає автор на письмі: читач отримує краще візуальне уявлення про описуваний предмет. В деяких випадках бачимо відступи від лівого поля. Наприклад:

And then I did some reasoning. I reasoned that Father had only made me do a promise about five things, which were:

Not to mention Mr. Shears's name in our house

Not to go asking Mrs. Shears about who killed that bloody dog

Not to go asking anyone about who killed that bloody dog

*Not to go trespassing in other people's gardens
To stop this ridiculous bloody detective game.*

Автор вдало подає у формі списку деякі обіцянки Крістофера Буна. Одразу привертається увага читача до структурованості думки персонажа, що є важливим елементом сюжету. Є й інші випадки використання відступів: переписка персонажів подана з додатковими відступами. Таким чином досягається ефект ілюстрації аркушу паперу — поштового листа — на сторінці книги. Доволі часто зустрічаються довгі одноманітні діалоги. Наприклад:

And he said, "What are you doing here?"

And I said, "I needed to sit down and be quiet and think."

And he said, "OK, let's keep it simple. What are you doing at the railway station?"

And I said, "I'm going to see Mother."

And he said, "Mother?"

And I said, "Yes, Mother."

And he said, "When's your train?"

And I said, "I don't know. She lives in London. I don't know when there's a train to London."

And he said, "So, you don't live with your mother?"

And I said, "No. But I'm going to."

And then he sat down next to me and said, "So, where does your mother live?"

And I said, "In London."

And he said, "Yes, but where in London?"

And I said, "451c Chapter Road, London NW2 5NG."

Кожна нова репліка — це нова думка, наступна дія. Знов-таки, робиться акцент на структурованості свідомості головного героя, в читача виникає асоціація з усталеним порядком завдяки чіткому розташуванню коротких реплік з однаковою вступною авторською ремаркою.

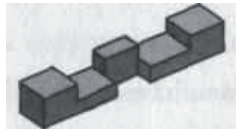
Далі розглянемо уривок, в якому зустрічаються разом іконічний та параграфемний компоненти.

The sergeant behind the desk had very hairy hands and he had bitten his nails so much that they had bled. This is what I had in my pockets:

1. A Swiss Army knife with 15 attachments including a wire stripper and a saw and a toothpick and tweezers

2. A piece of string

3. A piece of a wooden puzzle which looked like this

4. 3 pellets of rat food for Toby, my rat

5. J1.47 (this was made up of a J1 coin, a 20p coin, two 10p coins, a 5p coin and a 2p coin)

6. A red paper clip

7. A key for the front door.

По-перше, увагу привертає розташування тексту методом списку — з відступами з лівого боку. Але не менш важливим тут є іконічний елемент — схематичне зображення іграшки. У даному фрагменті наводиться список детально описаних речей, що мав при собі протагоніст. Автор використовує оригінальний підхід — схематичне зображення для доповнення словесного опису. Те ж саме спостерігається в інших уривках, наприклад:

Eight years ago, when I first met Siobhan, she showed me this picture

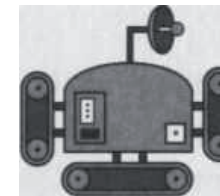
and I knew that it meant “sad,” which is what I felt when I found the dead dog. Then she showed me this picture

and I knew that it meant “happy,” like when I’m reading about the Apollo space missions, or when I am still awake at 3 a.m. or 4 a.m. in the morning and I can walk up and down the street and pretend that I am the only person in the whole world. (30, с. 50)

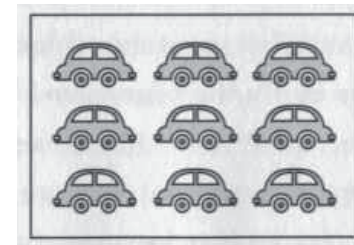
Зв’язок вербального і іконічного компонентів проявляється в семантичних зв’язках, що існують між ними. Між вербальною і образотворчою частинами художнього полікодового тексту можуть встановлюватися зв’язки взаємодоповнення і взаємозалежності. При відносинах взаємозалежності зображення залежить від вербального коментаря, який визначає його інтерпретацію. Без коментаря сенс зображення незрозумілий або може бути невірно витлумачений. Вербальний коментар в цьому випадку виконує первинну, основну функцію. Це можна простежити на такому прикладі:

Then, after lunch, I spent the afternoon doing art with Mrs. Peters and I painted some pictures of aliens which looked like this:

Або ж:

The card had pictures of cars on the front. It looked like this: (30, с. 36)

Без належного вербального тлумачення іконічний елемент в даному прикладі залишається незрозумілим.

Слід зазначити, що репрезентація персонажної мови знаходиться на дещо примітивному рівні. По-перше, це пояснюється особливостями персонажа-наратора: він використовує тільки інтродуктивне дієслово “said”, тому що не розрізняє емоції людей. Для нього не мають значення відтінки значення інтродуктивних слів. Такий прийом,

у свою чергу, дозволяє авторові відійти від власної оцінки висловлювань персонажів та дозволити читачеві робити свої суб'єктивні висновки щодо сюжету твору. По-друге, сучасна література має тенденцію до відходу від розгорнутих описів та більше концентрується навколо безпосередньої дії, що й обумовлює знижену увагу до синонімічних рядів лексем. Знижена лексика в першому уривку додає автентичності висловлюванню.

За кількістю словоформ речення не є однорідними. Збалансована структура речень, як було зазначено, є характерною для даного роману, оскільки така структура дозволяє зробити наголос на логічності та аргументованості викладу, що й є фінальною метою автора твору, що аналізується. Але зустрічаються також вільна та періодична (рідше) структури.

Висновки. У розглянутому романі використовуються іконічні та параграфемні елементи. До параграфемних належать шрифт, кегль, відступи, розкладка тексту на сторінці, великий чи малий розмір літер. Згідно з дослідженням, параграфемні елементи зустрічаються з високою частотністю, виражають суб'єктивне відношення персонажа до висловлювання, вказують на тип зв'язків виділеного тексту з сюжетом твору, дають уявлення про місце такого тексту у загальному текстуальному просторі. Іконічний елемент — схеми, малюнки, креслення — слугують доповненням до основного текстового опису реалій роману. Без текстового супроводу іконічні елементи лишаються незрозумілими. Вони, як і параграфемні елементи, слугують для привертання уваги адресата, полегшують сприйняття тексту та в деяких випадках слугують для подальшого розкриття характеру основного персонажа.

Щодо стилістичних особливостей авторської оповіді у романі М. Хеддона (M. Haddon) «*The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*», було зроблено наступні висновки: структура твору не є однорідною, роман написаний уривками, що не є хронологічно зв'язаними між собою, але логічно доповнюють розповідь та є необхідними для цілісного розуміння та сприйняття тексту. За кількістю словоформ речення не є однорідними. Збалансована структура речень є характерною для даного роману, оскільки така структура дозволяє зробити наголос на логічності та аргументованості викладу, що й є фінальною метою автора твору, що аналізується. Конструкції, використані для передачі основної дії, є неінвертизованими та зберігають формаль-

ну логіку викладу. Репрезентація персонажної мови знаходиться на дещо примітивному рівні, що слугує для кращої імплементації авторського задуму. Серед основних стилістичних прийомів слід назвати полісиндетон, різні види повтору, паралельні конструкції. Всі зазначені прийоми додають логічності, конкретності викладу, що іноді є гротесковою, за допомогою чого створюється автентичний та дуже характерний образ наратора — головного героя.

Список літератури

- Бехта І. А. Дискурс наратора в англійській прозі. К.: Грамота, 2004. 304 с.
 Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. Одеса: Латстар, 2002. 292 с.
 Степанюк Н. В. Способи інтеграції инокодових повідомлень в текст (на матеріалі наукової та художественної прози): Дис. канд. філол. наук:10.02.04. Одеса, 2002. 258 с.
 Haddon M. *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*. London: Jonathan Cape, 2003. 272p.

References

- Bekhta, I. A. (2004). *Diskurs naratora v anglo-movnii prozi*. K.: Gramota.
 Kukharenyko, V. A. (2002). *Interpretatsiya teksta*. Odessa: Latstar.
 Stepanyuk, N. V. (2002). *Sposoby integratsii inokodovykh soobshcheniy v tekst (na materiale nauchnoy i khudozhestvennoy prozy)*. Dis. kand. filol. nauk:10.02.04. Odesa.
 Haddon, M. (2003). *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*. London: Jonathan Cape.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2022 року

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОГО КОНСОНАНТИЗМУ

Постнікова Е.

аспірантка, старший викладач

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID ID 0000–0002–8569–4122

У статті розглядаються основні процеси, які пов'язані з формуванням та розвитком писемності у давньовірхньонімецькому періоді становлення німецької мови. Давньовірхньонімецький період — це перш за все період формування німецької народності, спочатку в межах Франкської держави, а згодом Східнофранкської держави і завершується проголошенням у 962 р. Німецької імперії. Власне писемна традиція німецької мови пов'язана з церковним життям. У монастирських келіях перекладалися теологічні трактати, молитви, псалми німецькою мовою, писалися історичні твори, склалися біблійські коментарі для школи та для освіти священників. Монастирі стали центрами освіти, духовного життя ранньофеодального суспільства. У цей час і складається нова форма існування німецької мови у вигляді сукупності територіальних діалектів. У статті відмічається, що давньовірхньонімецькі діалекти відрізняються один від одного в фонетичному, морфологічному, лексичному і, навіть, в синтаксичному аспектах. Інакше кажучи, майже кожний діалект мав свою орфографію і свої фонетичні особливості. Проте єдність німецької мови всеодно забезпечувалася спорідненістю діалектів, загальними тенденціями розвитку їх фонетичної та граматичної будови та взаємодією при особливо великому впливі франкського діалекту на інші. Становлення графічної системи в цей період має складний характер через адаптацію латинського алфавіту до німецької вимови. На той час не існувало не тільки єдиної орфографічної норми для німецької мови взагалі, а й єдиного напису тих чи інших слів або морфем в рамках однієї писемної пам'ятки. Проведено дослідження основних писемних пам'яток того часу, враховуючи діалектні особливості кожної з них. З'ясовано, що під впливом латини німецька писемність давньовірхньонімецького періоду зазнає значних змін, проте зберігає свою мовну незалежність, особливо у системі консонантизму.

Ключові слова: Давньовірхньонімецький період, Перший та Другий Пересуви приголосних, давньовірхньонімецький консонантизм, давньовірхньонімецькі діалекти, німецька писемність.

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF THE OLD HIGH GERMAN CONSONANTISM

Postnikova E.

PhD student, senior lecturer

Odesa I. I. Mechnikov National University

ORCID ID0000–0002–85693

The article examines the main processes associated with the formation and development of writing in the Old High German period of the formation of the German language. The Old High German period is primarily the period of the formation of the German nation, first within the Frankish state, and later the East Frankish state, ending with the proclamation of the German Empire in 962. Actually, the written tradition of the German language is connected with church life. In the monastery cells, theological treatises, prayers, and psalms were translated into German, historical works were written, and biblical commentaries were compiled for the school and for the education of priests. Monasteries became the centers of education and spiritual life of the early feudal society. At this time, a new form of existence of the German language was formed in the form of a set of territorial dialects. The article notes that The Old High German dialects differ from each other in phonetic, morphological, lexical, and even syntactic aspects. In other words, almost every dialect had its own spelling and phonetic features. However, the unity of the German language was always ensured by the kinship of the dialects, the general trends in the development of their phonetic and grammatical structure, and interaction with a particularly strong influence of the Frankish dialect on others. The development of the graphic system in this period is complex due to the adaptation of the Latin alphabet to German pronunciation. At that time, there was not only a single orthographic norm for the German language in general, but also a single spelling of certain words or morphemes within the framework of a single written document. The main written works of that time are analysed, taking into account the dialectal features of each of them. It has been found that under the influence of Latin, the German script undergoes significant changes, but retains its linguistic independence, particularly in the consonant system.

Key words: The Old High German period, the First and the Second consonant Shifts, consonant system of the Old High German period, the Old High German dialects, German literacy.

На сьогоднішній день доволі детально вивчено систему консонантизму у сучасній німецькій мові. Про це свідчать дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених як Е.-М. Крех, Л. І. Прокопова, О. І. Стеріополо, В. Г. Таранець та ін. При цьому, історична сторона питання, як наголошує В. В. Левицький, до кінця ще не вичерпана.

Незважаючи на те, що існує чимало праць, в яких розглядається розвиток консонантизму у германських мовах (Г. Вольф, В. М. Жир-

мунський, Л. Р. Зіндер, П. Ернст, В. В. Левицький, Т. В. Строева, В. Г. Таранець, В. Шмідт та ін.), вважаємо, що питання, пов'язане з розвитком приголосних в історичній площині німецької мови недостатньо висвітлено і потребує додаткових досліджень, в цьому визнається **актуальність** даного дослідження.

Мета цієї праці полягає у дослідженні давньверхньонімецьких приголосних і у визначенні їхніх особливостей у цей період розвитку німецької мови.

Матеріалом дослідження слугували давньверхньонімецькі тексти та словники. Загалом було досліджено 8 текстів, вибірка з яких склала 5 230 лексичних одиниць.

В роботі було використано **метод** спостереження, дескриптивний та порівняльно — історичний методи дослідження.

Писемну історію німецької мови прийнято розділяти на декілька періодів: давньверхньонімецький період (VIII–XI ст.), середньверхньонімецький період (XI–XIV ст.), ранньверхньонімецький період (XIV–XVII ст.) та нововверхньонімецький період (з середини XVII ст. до сьогодення) (Шмідт, 2007: 56, Левицький, 2008: 48, Жирмунський, 1956: 36; Москальська, 2003: 13). Ця загальноприйнята періодизація німецької мови вперше встановлена Якобом Грімом в його «Німецькій граматиці» і була зумовлена певними змінами, що відбувалися на всіх мовних рівнях: лексичному, граматичному, фонетичному. Головною ознакою переходу від загальногерманського до давньверхньонімецького періоду, на думку таких лінгвістів як Е. Арндт, Г. Брандт, С. Зондереггер, В. Шмідт є Другий Пересув приголосних, який відбувався неодноразово і мав різні результати пересуви у давньверхньонімецьких діалектах.

Відомо, що давньверхньонімецький період (двн.) — це період формування німецької народності та її мови спочатку в межах Франкської держави (до середини IX ст.), а згодом Східнофранкської держави. Формування німецької народності завершується проголошенням у 962 р. Німецької імперії, а протягом давньверхньонімецького періоду складається нова форма існування мови у вигляді сукупності територіальних діалектів (Левицький, 2008: 54, Голубенко, Кулина, 2019: 12, Шмідт, 2007: 47).

При цьому давньверхньонімецька мова (Althochdeutsch) поділяється за географічним положенням на дві групи діалектів: верхня німецька мова (Oberdeutsch) та середня німецька мова (Mitteldeutsch).

Традиційно вважається, що до першої групи належать алеманський, баварський, південнорейнськофранкський, східнофранкський діалекти; до другої групи — рейнськофранкський, середньфранкський та тюрингський діалекти. Зазначені німецькі області неоднаково приймали участь у процесі формування німецької мови.

При розгляді двн. писемних пам'яток, нами було відмічено, що давньверхньонімецькі діалекти відрізняються один від одного в фонетичному, морфологічному, лексичному і, навіть, в синтаксичному аспектах. Інакше кажучи, майже кожний діалект мав свою орфографію і свої фонетичні особливості. Проте єдність німецької мови всеодно забезпечувалася сукупністю наступних факторів: 1) спорідненістю діалектів, за допомогою чого уможливується взаєморозуміння між людьми; 2) загальними тенденціями розвитку фонетичної та граматичної будови діалектів; 3) взаємодією діалектів при особливо великому впливі франкського діалекту на інші (Бублик, 2004: 29–30, Голубенко, Кулина, 2019: 57).

Більшість пам'яток давньверхньонімецького періоду мали клерикальний характер і були перекладами з латинської мови або переказами англо-сакських та латинських джерел. С. Зондереггер зауважує, що особливе значення для аналізу будови німецької мови має відхилення від оригіналу, що зустрічається в давньверхньонімецьких перекладах з латинської (Зондереггер, 2003: 73). Що стосується давньверхньонімецьких писемних пам'яток з хронологічної точки зору, то вони розподілялися наступним чином: VIII століття представлене лише деякими писемними пам'ятками (госарії та Ісидор), на IX століття припадає найбільша кількість літературних джерел, X століття нараховує невелику кількість пам'яток, зокрема твори Ноткера. Власне писемна традиція німецької мови починається з 770 року, і пов'язана з церковним життям. Але монастирська культура отримала в Німеччині більш динамічний розвиток лише в VIII столітті. У монастирських келіях перекладалися теологічні трактати, молитви, псалми німецькою мовою, писалися історичні твори, склалися біблейські коментарі для школи та для освіти священників. Монастирі стали центрами освіти, духовного життя ранньфеодального суспільства. Отже, і пам'ятки давньверхньонімецького періоду мають переважно клерикальний характер. Найдавнішою німецькою писемною пам'яткою вважається Аброганс. Цей твір був створений у 770 році. Він належить до так званих тлумачень (Глоси), що є списком латин-

ських слів з їхнім перекладом. Також збереглися багаточисельні молитви, обряди хрещення, сповіді. За часи правління Карла Великого (кінець VIII ст. початок IX ст.) з'явилися переклади найважливіших молитов: “Отче наш”, “Символ віри”, “Формула хрещення”. У розпалі так званих “темних віків” з'являються перші записи германських епічних поем “Пісня про Гільдебранта”, написана у 815 столітті, та є єдиною давньогерманською пам'яткою героїчного епосу і відтворює типові риси мови германської героїчної пісні (Бублик, 2004: 33). У віршованій формі на баварському діалекті зберігся опис страшного суду під назвою «Муспіллі», що датується приблизно 830 роком. Серед прозових творів збереглися переклади латинського теологічного трактату єпископа Ісидора “Про католицьку віру” (останнє десятиліття VIII ст., франкський діалект), переклад Євангелія християнина Татіана з Сирії (830 рік, східнофранкський діалект), на південному рейнськофранкському діалекті створено віршований переказ “Євангеліє від Отфріда” (863–870 рр.). Нецерковний характер має твір “Пісня про Людвіга” (881–882 роки, рейнськофранкський діалект). З одного боку, цей твір знаходиться під впливом нової християнської поезії, з іншого боку, підтримує традицію хвалебної пісні (Бублик, 2004: 29). Особлива заслуга у розвитку давньонімецької писемності належить Ноткеру Лабео (950–1022), який переклав філософські твори з латинської мови на давньонімецький алеманський діалект, твір “Про втіху філософії” давньоримського філософа Боєція і наукові праці Арістотеля, при цьому Ноткер створив значну кількість філософських термінів. Якщо не брати до уваги глоси та вокабуляри, то майже всі тексти давньовірхньонімецького періоду були перекладами або обробками латинських християнських оригіналів. Отже, відносно невелика кількість див. писемних пам'яток суттєво ускладнює встановлення усіх закономірностей будови давньовірхньонімецької мови, особливо розмовної.

Аналізуючи давньовірхньонімецьку писемність, треба перш за все звернути увагу на два аспекти — алфавіт і графіку. Див. писемність прийнято розглядати як фонологічне письмо, яке передає не звуки у відриві від їхнього значення, а фонемі; основним принципом цього письма є відповідність «буква — фонема» (Зіндер, Строева, 1965: 27). Становлення графічної системи в цей період має складний характер, при цьому, дуже важливою була адаптація латинського алфавіту до німецької вимови. На той час не існувало не тільки єдиної орфогра-

фічної норми для німецької мови взагалі, а й єдиного правопису тих чи інших слів або морфем в рамках однієї писемної пам'ятки. При розгляді таких творів як «Муспіллі», трактат Ісидора «Про католицьку віру», «Євангеліє від Отфріда», «Давньовірхньонімецький Татіан», «Пісня про Гільдебранта» та «Переклади з Боєція» Ноткера нами було виявлено, що в одному і тому ж творі знаходяться однакові за змістом, але різні за правописом слова. Про це свідчать дублетні написи у Ісидора: *araughtit — araugit, chind — chindh, anghila — angil*; у Отфріда: *uuirhdhit — uuirdit; zide — ziide, scal — skal, craft — kreffti, frenkiskon — frenkisgon, chuani — kuani*; в „Муспіллі“: *fuir — vuir, finstri — vinstri*; у Ноткера: *fleisg — fleisk — fleisch*; у “Пісні про Гільдебранта”: *ik — ih; liubi -liob- liop- leob ;bist — pist; tu- Юu- dhu;goth — god — kot; tuou — thuon — tuoan — tuoen — tuen*. Було також зафіксовано три варіанти написання імені Христа: *Christ* (Татіан та Ісидор), *Crist* (Муспіллі), *Krist* (Отфрід), а також чотири варіанти написання слова *König*: *khuninc — khuninge* (Муспіллі), *cuning* (Татіан), *kuning* (Отфрід), *chuning* (Ноткер). Вірогідно ці твори перекладали або переписували писці, які дотримувалися різних діалектальних особливостей.

Класичний латинський алфавіт мав наступний вигляд: **a, b, c, d, e, f, g, h, i (j), k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u (v), w, x, y, z** (Левицький, 2008: 46) При створенні давньовірхньонімецького письма в класичний латинський алфавіт були внесені деякі зміни, і навіть декілька букв залишились без використання: до «d» дорівнюється «th» *du — thu; that — dhaz, thas — daz, dez — das — dat*; «v» — до «f» *varan — faran*; «c» (перед a, o, u) — до «k» *chuninc — cuninc — kuning — kuninc*; «c» (перед e, i) — до «z». Напівголосні **j** та **w** вживаються досить обмежено: в кінці слова не зустрічаються взагалі і нерідко **j** позначається як **i**, а **w** як **u (v)**. Аналізуючи “Євангеліє від Отфріда” нами було виявлено, що позначення **w** може бути подвоєним **uu** або **vu**: *uuesan* (нвн. *sein* — бути), *uuuna* (нвн. *Wonne* — благодать), *uuarun* (нвн. *waren* — були), *frovuun* — (нвн. *Frau* — жінка), але зафіксовано також слова, які записувалися лише з **w**, наприклад: *was* (нвн. *was* — що) та *won* (нвн. *von* — від). У перекладах трактату Ісидора також є приклади названих позначень: *freuuui* (нвн. *Freunde* — друзі), *suuebul* (нвн. *Schwefel* — сірка), *uuard* (нвн. *wurde* — стало), *iung* (нвн. *jung* — молодий), *ieze* (нвн. *jetzt* — зараз), *iuch* (нвн. *euch* — вам), *varan, uaran* (нвн. *fahren* — їхати). Таким чином, основні знаки-дублети використовувалися при позначенні наступних звуків: **f** — варіанти: *ff, u, v*; **w** — варіанти: *u, uu; pf* — варіанти:

pf, ph; z — варіанти: *zz, s* (щілинний); *th* — варіанти: *th, dh; tz* (африката) — *zz, z; k* — варіанти: *k, c; ch* — варіанти: *ch* (щілинний) — *h, hh; kh* (африката) — варіанти: *kch, ch, cch*.

Відомо, що німецька мова, як одна з індоєвропейських мов, успадкувала від індоєвропейської прамови основні риси її фонетичної й граматичної будови (Левицький, 2008: 64). Однак, вона зазнала цілого ряду змін, які торкнулися насамперед наголосу, системи консонантизму та вокалізму. Консонантизм давньовірхньонімецького періоду суттєво відрізнявся від загальногерманського. Інша система приголосних виникла в результаті Першого Пересуву приголосних, що є фонетико-морфологічним процесом у розвитку германських мов і полягає у зміні індоєвропейських проривних приголосних. Перший Пересув приголосних стосується наступних індоєвропейських зімкнених приголосних — велярних (*k, g, gh*), дентальних (*t, d, dh*), лабіальних (*p, b, bh*). Окремі закономірності розвитку германських приголосних були відкриті ще Расмусом Раском (1818), проте Якоб Грімм представив їх як систему взаємопов'язаних фактів (1822). Датування Першого Пересуву приголосних має значні труднощі. Вважається, що цей процес відбувся не пізніше ніж I ст. н.е. Його закінчення більшість вчених датують кінцем V — поч. VI ст. н.е. (Левицький, 2008: 49). З точністю відомо лише, що Перший Пересув приголосних представлений в усіх германських мовах і є, перш за все, історичною зміною артикуляції групи приголосних одного способу творення. Згідно Першого Пересуву приголосних дзвінки приголосні зазнали оглушення, а дзвінки з придихом зазнали спірантизації. Фонетична сутність цього процесу полягає в характерному для носіїв германських мов запізненої дії голосових зв'язок (Левицький, 2008: 50). Оскільки запізнюється і змикання і вібрація голосових зв'язок, то глухий зімкнений опиняється в умовах, що сприяють його перетворенню в глухий щілинний, а дзвінкий зімкнений — перетворенню у глухий зімкнений.

На основі нашого дослідження двн. текстів та словників виявлено наступне:

I. Індоєвропейські зімкнені дзвінки перетворилися на германські спіранти *b, p, g, g^w*, а потім розвинулися у відповідні проривні *b, d, g*. Наприклад: скр. *bhrātā*, лат. *frāter* — двн. *brojar*; скр. *mādhyas*, лат. *medius* — двн. *midjis*; і.-е. *ghostis*, лат. *hostis* — двн. *gast*; і.-е. *senjwh* — двн. *singan* та ін.

II. Індоєвропейські дзвінки неаспіровані *b, d, g, g^w* перейшли в германські глухі зімкнені *p, t, k*. Наприклад: лат. *slābnas* — двн. *slēpan*; скр. *védmi*, лат. *video* — двн. *witan*, лат. *ego* — двн. *ik*; і.-е. *gadāti* — двн. *quedan* та ін.

III. Індоєвропейські зімкнені глухі *p, t, k, k^w* перетворилися в германських мовах на глухі щілинні *f, ю, h, h^w*: скр. *aparam* — двн. *afar*; і.-е. *klep*, лат. *clepo* — двн. *hlifan*; і.-е. *kas*, лат. *quis* — двн. *hwer* та ін.

В результаті аналізу давньовірхньонімецьких текстів виявлено також, що не всі індоєвропейські зімкнені перетворилися на щілинні. Наприклад, якщо перед ними стоїть зімкнений *s: st>st* лат. *est* — двн. *ist* (Ноткер); лат. *sto* — двн. *stantan* (Ісидор); *sp>sp* лат. *spuere* — двн. *speiwan* (Ісидор); лат. *spicio* — двн. *sprehon* (Муспіллі); *sk>sk* лат. *scindere* — двн. *skaidan* (Татіан). Були також зафіксовані приклади, коли у сполученні двох зімкнених, перший зімкнений стає щілинним, а другий залишається зімкненим: *pt>ft* лат. *captus* — двн. *haftis* (Ісидор), лат. *neptis* — двн. *nift* (Татіан); *t* залишається незмінним після *p* та *k*: лат. *octo* — двн. *ahtau* (Ісидор та Отфрід).

Наше дослідження також показало, що Перший Пересув приголосних у деяких діалектах давньовірхньонімецької мови так і не відбувся, про це свідчать наступні приклади: дгерм. *septm* — двн. *sipun* (Муспіллі), дгерм. *haftaz* — двн. *haft*, дгерм. *korn* — двн. *corn* (Татіан), дгерм. *jung* — двн. *iung* (Ісидор). Вірогідно це пов'язано з тим, що автори цих творів, більшість з яких залишалися невідомими, ще дотримувалися старого написання зазначених слів, бо в ті далекі часи латина мала великий вплив на орфографічний, лексичний та інші рівні німецької мови того часу. Цей факт можна частково пояснити Законом Вернера, де якість приголосного (дзвінкість/глухість) залежить від наголосу. Але, оскільки Перший Пересув приголосних не відбувався не тільки у двоскладових словах, а також в однокладових (лат. *noctis* — двн. *nact* (Ісидор), дгерм. *duo* — двн. *duo*, лат. *mord* — двн. *mord* (Муспіллі), лат. *scrip* — двн. *scrip* лат. *lant* — двн. *lant* (Пісня про Гільдебрандта), то неможливо стверджувати про те, що Закон Грімма повністю відображений в усіх давньовірхньонімецьких творах.

Що стосується Другого Пересуву приголосних, то він почався приблизно у V–VI ст. н.е. і завершився у VIII ст. (Левицький, 2008: 38). Цей процес поширювався нерівномірно з півдня на північ та повністю відбувся в південнонімецьких діалектах (баварському та

алеманському). При цьому, зміни стосувалися лише шести глухих і дзвінкх зімкнених приголосних.

На основі отриманих прикладів із двн. текстів та словників було виявлено наступне:

I. Германські глухі зімкнені *t, p, k*, після голосних перетворилися на відповідні глухі спіранти *zz, ff, h(h)*: гот. *itan*, да. *etan* — двн. *ezzan*; гот. *greipan* — двн. *groffan*; дс. *slepan* — двн. *sleffan*, гот. *brikan*, да. *brekan* — двн. *brehhan* та ін.

II. Глухі германські *t, p, k* на початку слова, після сонорних приголосних (*l, m, n, r*) або при наявності подвоєння (довготи) перейшли у відповідні африкати *z (zz), pf (ph), (k)ch, (k)χ*: гот. *twai*, да. *twē*, дфр. *twēne* — двн. *zwei*; гот. *hilpan*, да. *helpan*, дфр. *helpa* — двн. *helphan, helpfan*; гот. *drigkan*, да. *drinkan* — двн. (південні діалекти) *trinchan* та ін.

III. Дзвінки зімкнені *d, b, g* перейшли у відповідні глухі *t, p, k* тільки в баварському та алеманському діалектах. Наприклад: гот. *dauhtar*, да. *dohtar*, дфр. *dochter* — двн. *tohtar*; гот. *bairan* — двн. *peran*; гот. *gast*, да. *gast* — двн. *cast* та ін.

Виключення з Другого Пересуву приголосних становлять наступні сполучення: *sk, sp, st, tr, ht, ft*, в яких глухі зімкнені *t, p, k* залишилися без змін: *skeppen, skinan, fisk, stritan, tragan, stark* (Ісидор).

В результаті дослідження прояву Другого Пересуву приголосних у двн. текстах ми дійшли висновку, що він відбувався не в усіх діалектах давньверхньонімецької мови однаково повно й інтенсивно. У більшій мірі здійснилась зміна *p, t, k > ff, zz, hh*; перехід *p > pf, k > kh, ch; g > k*, здійснився тільки в південнонімецьких діалектах, що підтверджується прикладами: у перекладах Татіана (східнофранкський діалект) *gab, geban, bin, gast, pfluog, skepfen, kraft, folgen, folkes, korn, tag, kind, kalb; g > k* розрізнялись і від їх зміни залежало значення слова: *gras — calt, got — corn*; у перекладах Ноткера (алеманський діалект) *gab — kab, gehalt — kehalt, geban — kepan, bin- pin, gast — kast* (наявність обох варіантів), *pluog, skepfen, tag, folken*. Африката *cch* була відображена тільки в баварському та алеманському діалектах: *cchorn, cchind, cchalb, chraft*. У “Пісні про Гільдебранта” (франкський та давньосаксонський діалекти) маємо наступні зміни: *ik — ih, sik — sih, dat — daz, gap — gibu, Theotrihhe — Deotrihhe, bist — pist, do — to*. У рейнськофранкському перекладі Ісидора виявлені такі протиставлення як *g* та *k*. Оскільки вони вживаються у різних за значенням словах, то їх

неможливо вважати варіантами однієї фонемі, наприклад: *gart — kreis, gras — chalb, gut — kan, chraft*. Проте, у давньверхньонімецьких пам’ятках, незалежно від їхньої діалектної основи, широко використовується подвоєне написання приголосних. Вважаємо, що ця графічна особливість не може бути позбавлена фонетичного змісту і є відображенням протиставлення довгих приголосних коротким. Треба також відмітити, що подвоєні приголосні зустрічалися у давньверхньонімецькому періоді тільки в інтервокальному положенні в межах однієї морфемі, тому не має підстави вважати їх за дві окремі фонемі, наприклад в “Євангеліє від Отфріда” зафіксовано: *wolla, rinnan, swimman, loccon, ezzan, offen, mahhon*; а у перекладах Ноткера виявлені дублетні написання: *lazzan — lazan, slaffan — slafan, breitta — breita, notta — nota, herro — hero*.

В результаті проведеного дослідження, можна стверджувати, що писемна система німецької мови почала своє відокремлення та стрімкий розвиток саме з давньверхньонімецького періоду і є якісно новим явищем у порівнянні з загальноіндоевропейською мовою, оскільки в своїй основі вона має зовсім інший, притаманний саме їй, набір фонологічних одиниць. Отримані дані про розвиток писемності давньверхньонімецької мови, зокрема її консонантизму, мають певне значення для подальших теоретичних розробок не тільки в межах діакронії, але й також у синхронічних дослідженнях сучасної німецької мови.

Список літератури

- Бублик В. Н. Історія німецької мови: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / В. Н. Бублик. Вінниця: Нова книга, 2004. 272с.
 Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Березіна Ю. О. Історія німецької мови. Практикум з курсу. Одеса: Фенікс, 2017, Ч. 11, 36 с.
 Голубенко Л. М., Кулина І. Г., Козак Т. Б. Вступ до германської філології. Практикум з курсу. Одеса: Фенікс, 2019, 152 с.
 Жирмунский В. М. История немецкого языка / В. М. Жирмунский. 5-е изд. М.: Высшая школа, 1965, 408 с.
 Зиндер Л. Р., Строева Т. В. Историческая фонетика немецкого языка. М.: Просвещение, 1965, 191с.
 Левицкий В. В. Основы германистики. Вінниця: Нова книга, 2008, 520 с.
 Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков / Виктор Васильевич Левицкий. Вінниця: Нова Книга, 2010. Т. 1, 616 с., Т. 2, 368 с.
 Москальская О. И. История немецкого языка. М.: Академия, 2003. 288с.

ISSN 2307–4604. Записки з романо-германської філології. Випуск 2 (49). 2022

- Прокопова Л. І. Лексичні та фонетичні особливості німецької мови в єдиному стилістичному полі / Л. Прокопова. *Мовознавство: Науковотeorетичний журнал*, 2007. № 6, с. 44–47.
- Таранець В. Г. Діахронія мови: Збірка статей. Одеса: Друкарський дім, 2008. 232 с.
- Arndt E., Brandt G. Einführung in die Geschichte der deutschen Sprache und in die historische Grammatik. Teil 1, 2. Berlin, 1978, 172 S.
- Ernst P. Deutsche Sprachgeschichte. Wien: WUV, 2006, 254 S.
- Krech E.-M., Stock E. Deutsches Aussprachewörterbuch. De Gruyter, 2010, 1176 S.
- Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. S. Hirzel Verlag Stuttgart, 2007, 10. Aufl., 489 S.
- Schützeichel R. Althochdeutsches Wörterbuch / R. Schützeichel. 4., erg. Aufl. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag, 1989, 309 S.
- Sonderregger S. Althochdeutsche Sprache und Literatur. Walter de Gruyter, 2003, 390 S.
- Steriopolo O. Kodifizierte Aussprachenorm und Sprachrealität. Germanistik in der Ukraine. Bozen Bolzano Universitz Press, 2015. Bd. 2.2. S. 93–108.
- Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009, 330 S.

References

- Bublik, V. N. (2004). *Istoriia nimetskoi movy*. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Holubenko, L. M., Kulyna, I. H., Berezina, Yu.O. (2017) *Istoriia nimetskoi movi. Praktikum z kursu*. Odesa: Feniks.
- Holubenko, L. M., Kulyna, I. H., Kozak, T. B. (2019) *Vstup do hermanskoi filolohii Praktikum z kursu*. Odesa: Feniks.
- Zhyrmunskyi, V. M. (1965). *Ystoriya nemetskoho yazyka*. M.: Vysshaya shkola.
- Zinder, L. R., Stroeva, T. V. (1965) *Ystoritsheskaya fonetika nemetskogo yazika*. M.: Prosvescheniye.
- Levytskyi, V. V., (2008) *Osnovy hermanistyky*. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Levytskyi, V. V., (2010) *Etymolohycheskyi slovar hermanskykh yazikov*. Vinnytsia: Nova Knyha.
- Moskalskaya, O. I., (2003) *Ystoriya nemetskoho yazyka*. M.: Akademiya.
- Prokopova, L. I., (2007) *Leksychni ta fonetychni osoblyvosti nimetskoi movy v edynomu stylistychnomu poli*. *Movoznavstvo: Naukovoteoretychnyi zhurnal*.
- Taranets, V. H., (2008) *Diakhroniia movy: zbirka statej*, Odesa: Drukarskij dim.
- Arndt, E., Brandt, G., (1978) *Einführung in die Geschichte der deutschen Sprache und in die historische Grammatik*. Teil 1, 2. Berlin.
- Ernst, P., (2006) *Deutsche Sprachgeschichte*. Wien: WUV.
- Krech, E.-M., Stock, E., (2010) *Deutsches Aussprachewörterbuch*. De Gruyter.
- Schmidt, W., (2007) *Geschichte der deutschen Sprache*. S. Hirzel Verlag Stuttgart, 10. Aufl.

ISSN 2307–4604. Записки з романо-германської філології. Випуск 2 (49). 2022

- Schützeichel, R., (1989) *Althochdeutsches Wörterbuch* / R. Schützeichel. 4., erg. Aufl. Tübingen: Max. Niemeyer Verlag.
- Sonderregger, S., (2003) *Althochdeutsche Sprache und Literatur*. Walter de Gruyter.
- Steriopolo, O., (2015) *Kodifizierte Aussprachenorm und Sprachrealität. Germanistik in der Ukraine*. Bozen Bolzano Universitz Press.
- Wolff, G., (2009) *Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. A. Francke Verlag Tübingen und Basel.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2022 року

ЕМОЦІЙНІСТЬ У РОМАНАХ-ТРИЛЕРАХ

Приходченко О. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
Запорізький національний університет
ORCID 0000–0002–8468–2453

Стаття присвячена дослідженню емоцій та емоційних станів героїв у романах-трилерах. Емоції відіграють одну з найважливіших ролей у житті кожної людини, вони відображають внутрішній стан, переживання, ставлення до оточуючого середовища та багато інших речей. Негативні емоції, в свою чергу, допомагають пережити страшенні моменти життя, оскільки вони є відображенням всього незвіданого та незрозумілого, з чим стикається людина. Найбільш ґрунтовно та яскраво емоційна сфера відображається в художніх творах. Саме в романах-трилерах атмосфера незвіданого та незрозумілого відображена яскраво та всебічно, оскільки їх головною метою є здивувати читача, викликати в нього негативні та моторошні відчуття. Метою нашої розвідки є визначення засобів створення атмосфери у романах-трилерах невідомого та моторошного. В результаті аналізу було встановлено, що основними способами досягнення поставленої мети, а саме створення моторошної атмосфери, залякування читача та несподівана кінцівка твору, виступають різні стилістичні засоби та фігури, такі як епітети, метафори, антитези, персоніфікації. Вони посилюють ефект від прочитання твору, малюють яскраву картинку в уявленні читача. Загальна атмосфера також відіграє важливу роль у створенні потрібного емоційного стану. Її створення досягається за допомогою загальної моторошної картини, описів оточуючого середовища, постійні нагадування про боротьбу добра і зла, світла і темряви. Перемога світла завжди закріплена в семантиці лексем із позитивним значенням та порівняннях, завдяки яким репрезентовано надію на гарне майбутнє. Було визначено, що основним засобом створення загального негативного емоційного стану в романах-трилерах є антитези та персоніфікації, які оживляють страшенні та моторошні поняття, роблять їх активними учасниками загальної картини твору.

Ключові слова: емоційний стан, емоційність, метафора, епітет, антитеза.

EMOTIONALITY IN THRILLERS

Prykhodchenko O.

candidate of philological sciences, associate professor,
Zaporizhzhia national university

The article is dedicated to the studying of emotions and emotional states of thrillers' heroes. Emotions play one of the main roles in the life of every person; show the inner state, emotional experiences, attitude towards the surrounding and other things. Negative emotions, in their turn, help to go through the horrific moments in life, as far as they are the reflection of everything unknown and uncertain, what the person can encounter during the lifetime. The most profound and vivid representations of the emotional sphere of obscure and strange are given in works of fiction. Namely in thrillers the atmosphere of unknown and incomprehensible is represented fully and thoroughly, because the main aim of these novels is to surprise the reader, to cause negative and terrific feelings. The purpose of this thesis is to denote means of creation of terrific and obscure atmosphere in thrillers. Based on the analysis it was determined that the main means of the achieving the goal, which lies in the intimidation of the reader and the unexpected ending of the novel, are different stylistic means and devices, such as epithet, metaphor, antithesis, personification. They intensify the effect of the reading of the novel, present the bright picture in the reader's imagination. The general atmosphere also plays an important role in the establishing of the necessary emotional state. Its creation is accomplished with the help of the general terrific images, descriptions of the outer world, constant reminders about the battle between good and evil, light and darkness. The triumph of the light is always determined in the semantics of lexemes with positive meaning, with the help of which the hope for the better future is represented. It was identified that the main means of creation of the general horrifying emotional state in thrillers are antithesis and personifications, which give life to the scary and dreadful notions, make them active participants of the general picture of the novel.

Key words: emotional state, emotionality, metaphor, epithet, antithesis.

Вступ. Емоції відіграють важливу роль у розумінні та осмисленні оточуючого світу. Вони ще не є формою пізнання, але викликають певні переживання у свідомості людини, які вказують на її відношення до навколишньої дійсності, до процесу пізнання як такого, до діяльності та до самої себе.

Емоційність наповнює усю мовленнєву діяльність людини і закріплюється в семантиці слова в якості специфікаторів різноманітних емоційний станів людини. Саме вони вказують на ставлення людини до оточуючих явищ, подій, що відбуваються в світі та, найважливіше, визначають місце та роль індивіда в ньому.

Об'єктом дослідження було обрано емоції, оскільки вони є специфічною, своєрідною формою когніції, відображення та оцінки оточуючого середовища. **Предметом** дослідження — лексичні та стилістичні засоби вираження емоцій та емоційних станів людини в романах-трилерах.

Людські переживання відбиваються в мові та культурі соціуму, у кожній мовній особистості, наче у дзеркалі. Однак, відображення знаходять лише ті факти зовнішнього світу, які мають певне значення для людини, які є цінними у цей момент. Завдяки емоціям, людина отримує специфічний досвід, який закріплюється у свідомості, мисленні та мові, вербально позначаючи об'єкти світу, явища, ситуації та їх емоційні оцінки. Слова заміщають їх у розумінні людини, стають важливими для неї та можуть бути носіями цих переживань, як і об'єкти, ситуації, явища, які були заміщені за допомогою лексем.

Індивідуальні розбіжності між індивідуумами також найбільш яскраво проявляються саме в емоційній царині. Цьому сприяє той факт, що кожна особистість характеризується своїм неповторним спектром емоцій та почуттів, які по-різному проявляються як реакція на певні події, відображаючи всі сторони людини, її характер, інтелект, сфери інтересів та ставлення до інших людей.

Важливу роль в емоційному розвитку особистості відіграє картина світу. Відповідаючи конкретній епосі та певному соціуму, вона містить в собі ціннісні орієнтири, важливі для людства у той чи той проміжок часу, і впливає на формування емоційного ставлення до оточуючого середовища.

Ціннісні орієнтації розподіляються за опозиціями: багатство — бідність, честь — безчестя, краса — потворність, труд — безділля, безпека — небезпека, добро — зло, життя — смерть та ін. Ці опозиції відображають основні фактори, які впливають на людину, є важливими для неї та викликають певні емоції. Один із членів опозиції завжди є негативним, другий — позитивним і відповідно емоційно забарвленим.

Найбільш ґрунтовно та яскраво емоційна сфера відображається в художніх творах. Художня література сьогодні покликана допомогти читачам пережити певні емоції, які неможливо відчутти насправді. За допомогою різних стилістичних засобів та уяви, автори створюють примарний світ, який, подекуди, дуже схожий на наш, вигадують героїв та антигероїв, виконують певні дії і переносять читачів у цей фантазійний світ. Кожен літературний жанр спрямований на форму-

вання певного емоційного фону, оскільки має на меті певну категорію читачів.

Метою нашої розвідки є визначення засобів створення атмосфери непізнаного та моторошного у романах-трилерах. **Матеріалом** дослідження було обрано роман-трилер Дж. Ролінса “Subterranean”, оскільки в ньому автор демонструє примарний світ незрозумілого та непізнаного, емоції головних героїв, яких переслідують злі сили.

Зазвичай, натяки на наявність зла присутні протягом усього оповідання (вони подаються в описах навколишнього середовища, дія героїв), та відіграють важливу роль у створенні емоційного стану, ними пронизаний увесь роман-трилер, однак, ці натяки спрямовані на читача, створення у нього відчуття небезпеки та переживання. Щодо героїв, то для них ці натяки залишаються невідомими, а відтак, сприяють підсилению вже наявної моторошної атмосфери через незрозуміння того, що відбувається навкруги. Не дивлячись на це, романи-трилери тримають читача у напрузі до самого кінця, оскільки розв'язка, зазвичай, є дуже несподіваною та неочікуваною.

Вирішення поставленої мети передбачає використання наступних **методів дослідження**: *описовий аналітичний метод*, який уможливорює встановлення лінгвальних засобів номінації емоцій та емоційних станів; *метод контекстуального аналізу* слугує для інтерпретації емоцій та емоційних станів, які репрезентовані за допомогою різних мовних конструкцій.

Результати та обговорення. У романах трилерах основною є атмосфера таємничості, невизначеності та жаху, саме тому поверхня навкруги описується як така, де нічого не живе “*Nothing lived on the surface*” (Rollins, 2007 : 1) — використання займенника ‘nothing’ — “not anything; no single thing” (Oxford dictionary, 2022) вказує на відсутність будь-чого. Опис ландшафту як ‘frozen landscape’ — замороженого та такого, де постійно присутній дуже сильний вітер ‘gale-force’, який розриває лід на маленькі шматочки (‘ripping shards’), робить цей опис ще більш неприємним та моторошним — “*gale-force winds ripping shards across the frozen landscape*” (Rollins, 2007 : 1).

Саме місцезнаходження бази вказує на моторошну атмосферу, таку, яка не є прийнятною для нормального існування людини: “... *icy wall of rock. The slopes of Mount Erebus filled the entire starboard view, seemingly an endless series of snowy cliffs and black chasms climbing to heaven.*” (Rollins, 2007 : 44) — стіна з льоду та каменю, яка знаходилася-

ся перед героями, охарактеризовано як таку, що має безкінечну кількість обривів вкритих снігом — *'endless'* — “being seeming to be without an end or limit” (Farlex, 2022). Використання антитези “*snowy cliffs and black chasms*” — вказує на поєднання двох протилежностей — білого та чорного, скель та обривів, що викликає ще більше змішаних та невизначених почуттів. Персоніфікація “*climbing to heaven*” підсилює враження про те, що герої знаходяться внизу, дуже близько до незвіданого пекла, а вулкан Еребус намагається дістатися небес.

Загальна атмосфера темряви та незвіданого підсилюється тим, що події роману відбуваються у льодяних печерах Антарктики, які пронизані холодом та дуже вузькими тунелями (червоточинами — *'wormholes'*), в яких людина може ледве поміститися та повинна повзти (*'crawl'* — *'to move slowly on the hands and knees'* (Farlex, 2022), щоб дістатися до кінцевого пункту (*'diameters so small that a man could barely crawl through them'*), якими робітники станції повинні переміщатися задля виконання своєї роботи — “*wormholes*”, *as the troop had nicknamed the smooth undulating passages, with diameters so small that a man could barely crawl through them.*” (Rollins, 2007 : 2). Ці тунелі ведуть у різних напрямках, але через свій розмір та направленість, здебільшого, вниз, складається враження, що вони ведуть прямо до пекла, яке у більшості культур знаходиться внизу та асоціюється із страхами, невизначеністю та смертю — “*It seemed to go straight to the bottom of the world. He shivered, wondering if hell had a doorway*” (Rollins, 2007 : 2). Використання дієслова *'shiver'* — *'to shake slightly because you are cold, frightened etc.'* (Oxford dictionary, 2022), дієслова *'wonder'* — *'think about something and try to decide what is true'* (Oxford dictionary, 2022) та фрази *'hell had a doorway'* допомагає читачу зрозуміти емоційний стан героя, а саме — його невизначеність та намагання встановити істинність його побоювань.

Порівняння печери, в якій знаходиться основне місце роботи археологів, із ротом, який видихає “*Snow blew from the opening as if the gaping mouth were exhaling.*” (Rollins, 2007 : 45) — *'exhale'* — “to breathe out” (Farlex, 2022), а тим самим намагається не дати їм потрапити в середину, видається дуже химерним попередженням, натякаючи на майбутню небезпеку.

Використання персоніфікації “*The shadows kept jumping in the lantern light*” (Rollins, 2007 : 3) вказує на збільшення емоційного тиску, оскільки тень *'shadow'* має негативне забарвлення та пов'язана із темними та

страшними речами — *'darkness in a place or on something, especially so that you cannot easily see who or what is there'* (Oxford dictionary, 2022). Наявність повторів займенника *'a lot'* разом із прикметниками *'colder'* і *'darker'*, використаних у порівняльному ступені вказує на інтенсифікацію негативних емоцій: “*All at once, it seemed a lot colder and a lot darker*” (Rollins, 2007 : 3).

Перше враження від місця майбутньої роботи — станції, що знаходиться в середині льодовик, було не дуже приємним: “*a group of low metal buildings clinging to the surface of a gray glacier. A satellite array sprouted like a bizarre spider from the rooftops*” (Rollins, 2007: 22). Це була металева конструкція, яка, наче, чіплялася за поверхню, емоційний вплив якої на оточуючих підсилюється порівнянням із павуком — *'satellite array sprouted like a bizarre spider'*, вказуючи на її відлякуючий зовнішній вигляд, оскільки павуки, зазвичай, викликають негативні емоції та відразу.

Наявність вітру на самій станції знову викладає негативні емоції та передчуття, та нагадує про той факт, що станція знаходиться у холодному та не дуже привітному місці, хоча і захищена товщею льоду: “*He leaned into a gust of wind as he crossed the base.*” (Rollins, 2007 : 41).

Місцезнаходження головної печери, з якої починалася вся робота, як і всього, що розташовано під землею, викликає страх та невпевненість, бо наближується до серця землі, де за певними повір'ями знаходиться пекло. А печера знаходиться у двох милях під поверхнею континенту “*two miles below the surface of the continent.*” (Rollins, 2007 : 221). Уточнення автора про той факт, що ця глибина є втричі більшою ніж та, на яку спускалася людина “*Almost three times deeper than man has ever stepped foot*” (Rollins, 2007 : 22) та є еквівалентом двомстам поверхам — “*We'll travel about the equivalent of two hundred floors*” (Rollins, 2007 : 48) робить цей опис ще більш моторошним.

Чим більше заглиблювалися головні герої у печеру, тим менше природного світла там було, а єдиним джерелом освітлення ставали лампи, які пронизували темряву, освітлюючи шлях вперед: “*Only the headlamps broke the darkness ahead*” (Rollins, 2007 : 60); “*As the Cat ground around a curve, daylight vanished; the lamps remained the only illumination.*” (Rollins, 2007 : 46). Епітет “*uncomfortable silence*” (Rollins, 2007 : 48) вказує на незручну та невизначену тишу, яка супроводжувала спуск до самої бази. Порівняння печери із банкою, а ліхтариків із світляками, тільки підсилює атмосферу темряви та замкненості простору, оскільки

ки самі члени експедиції також знаходяться у тій самій банці: “*Beams of hand lanterns and helmet lamps criss-crossed the blackness like fireflies in a jar.*” (Rollins, 2007 : 86). Однак, щойно вони досягли самої печери, враження достеменно змінилось: “*Just then a breeze rushed into the cage, blowing back her parka hood. A warm breeze! At the same time, light burst up from below.*” (Rollins, 2007 : 49) — теплий вітерець, який увірвався у ліфт (“*warm breeze rushed*” — ‘a gentle warm wind which flew rapidly’ (Oxford dictionary, 2022), та яскраве світло, яке з’явилося несподівано (“*light burst up*” — ‘emerge suddenly’ (Farlex, 2022), та надходили з низу, змінили враження від печери та замінили погані та моторошні передчуття. Темряву схарактеризовано за допомогою епітету ‘inky’ (‘black like ink’ (Oxford dictionary, 2022) і описано за допомогою метафори контейнеру, в який можна поринути “*... dig deeper into the inky blackness*” (Rollins, 2007 : 129).

Порівняння, використане автором для опису головного “холу” бази, стає зрозумілим трохи згодом, однак указує на його умовний розподіл на дві половинки, два світи — “*cut the base in two*” (за допомогою глибокої прірви “*deep chasm*”) — один, який ще поєднано із світлим, відомим та тим, що має доступ до верхнього, звичного світу, а інший — темний та невідомий, відрізний від нього, який є їх остаточним пунктом призначення — “*their destination*”. Єдиною ланкою, яка їх поєднує — “*linking the two halves*” є яскраво освітлений міст — “*lighted bridge*”, прокладений над прірвою: “*A deep chasm, like a black wound, cut the base in two. A lighted bridge crossed the gap, linking the two halves. It was their destination.*” (Rollins, 2007 : 50). Використання епітетів ‘deep’ та ‘black’ натякає на щось невідоме та трагічне, однак використання антитези “*black wound — light bridge*” на певний час знімає напругу та вселяє віру у хороший хід подій.

Темрява описується як така, що буде існувати вічно ‘perpetual’ — ‘lasting forever’, і цей факт видається страшним та не викладає жодної надії на щось світле та добре: “*... in perpetual darkness*” (Rollins, 2007 : 183).

Протистояння світла і темряви досягається автором за допомогою персоніфікації. Темрява (‘blackness’, ‘darkness’), описана в якості живої істоти, яка відновила свої права на територію раніше освітлену ліхтариком (‘reclaiming its lost territory’), а потім взагалі ‘проковтнула’ (‘swallowed’) територію табору, лише загострює загальну картину страху та нерозуміння і викликає ще більше побоювань: “*The blackness*

quickly filled the void of his flashlight, greedily reclaiming its lost territory.” (Rollins, 2007 : 111); “*The camp was swallowed up by darkness*” (Rollins, 2007 : 112); “*... blackness tried to swallow him up...*” (Rollins, 2007 : 160).

Тим часом світло, яке у глибині печер асоціюється лише зі сяянням ліхтарика (‘flaring lanterns’), значення якого посилено використанням епітету ‘flaring’ (‘very bright’ (Farlex, 2022), відображає у темряві місце, ефект чого досягається завдяки уживанню пасивної конструкції ‘was beaten back’ та антитези темрява — світло: “*The darkness was beaten back by the flaring lanterns.*” (Rollins, 2007 : 112). Темрява порівнюється із цунамі, яке охоплює та топить все на своєму шляху: “*A tidal wave of blackness washed over him, drowning him*” (Rollins, 2007 : 140), та зі стіною, повз яку не можливо ані пройти, ані щось побачити: “*...to pierce the wall of blackness*” (Rollins, 2007 : 146). Епітет ‘darkened’ разом із лексемою ‘cave’ на позначення печери, тобто замкненого простору, указує на інтенсифікацію напруженості емоційного стану героїв, оскільки потемніння означає зменшення кількості світла і збільшення небезпеки, яка, зазвичай, ховається у темряві “*...the darkened cave...*” (Rollins, 2007 : 144).

Темрява відступає лише перед чимось, що має колір, ясність та визначається розумінням та пізнанням (у випадку головного героя — усвідомленням його подальшої долі та розмови із старійшиною клану). Використання антитези ‘blackness blossomed into full color — images dissolve, leaving blackness’ вказує на той факт, що знання, розуміння оточуючого середовища та пізнання відіграють важливу роль у боротьбі із темрявою, у співвіднесенні себе та оточуючого середовища: “*The blackness behind his eyelids blossomed into full color <...> The images dissolved away, leaving Ben in blackness*” (Rollins, 2007 : 334–335).

Однак, в кінці роману присутня антитеза “*through darkness toward the distant glow*”, яка демонструє рятівний шлях (освітлений та спрямований до порятунку), між далекою печерою, що існує в темряві, та вже відомим місцем — їх табором: “*Within moments, they were racing through darkness toward the distant glow of the base.*” (Rollins, 2007 : 404).

Персоніфікація тиші (‘silence’), що використана паралельно із наданням рис живих істот темряві та світлу, та епітету (‘dead’), є моторошною та ніби переслідує (‘follow’) героїв: “*Dead silence followed.*” (Rollins, 2007 : 134).

Головний спуск до печери, розробка якого зайняла три роки, оснащено ліфтом, який дуже добре підтримується та охороняється. Для

вказівки на важливість та незамінність цього механізму, що є “життєвим шляхом” — “*lifeline*” усієї бази, оскільки виявляється єдиним способом піднятися на гору — до відомого та зрозумілого світу, використано порівняння із дорогим швейцарським годинником та прикрасами королівської родини — “*This is the lifeline of Alpha Base. It’s maintained like an expensive Swiss watch and guarded like the crown jewels.*” (Rollins, 2007 : 48). Однак, не дивлячись на це, сам ліфт порівнюється із гігантської кліткою для птахів із червоного заліза та з товстими ґратами, натякаючи на замкненість простору та мимовільне ув’язнення всіх, хто спускається вниз — “... *elevator. The ceiling and floor were sheets of solid red iron, but the walls were just one-inch-thick iron bars. Like a gigantic birdcage*” (Rollins, 2007 : 48). Таке порівняння робить уявлення про це місце ще більш дивним та лякаючим.

Загальна атмосфера на території бази здається спокійною, однак, поодинокі натяки автора — використання: антитези “*regular diurnal pattern of darkness and light*” (чергування темного та світлого, відомого та незвіданого, зрозумілого та незрозумілого); епітетів ‘*fake sunset*’, ‘*black fingers*’, які вказують на щось вигадане, несправжнє та темне; лексем ‘*shadow*’ — ‘a dark area or shape’ (Oxford dictionary, 2022), ‘*cloak*’ — ‘something that covers or conceals’ (Oxford dictionary, 2022) та прислівника ‘*down*’ — ‘beneath’ (Oxford dictionary, 2022); повторів лексеми ‘*darkened*’ — ‘make gloomy; render vague or uncertain’ (Farlex, 2022) — вказують на щось недобре та невизначене, що очікує на головних героїв: “... *fake sunset in the darkened cave. The importance of circadian rhythms in a darkened environment had been explained earlier by Blakely. Peak performance required tuning the environment to a regular diurnal pattern of darkness and light. <...> Shadows wove a fine cloak. <...> stalactites, black fingers pointing down.*” (Rollins, 2007 : 57).

Небезпека, незрозумілість та невизначеність атмосфери навкруги підсилюється дивними та підозрілими діями одного з героїв, який прибув на станцію, коли все, начебто, стало зрозумілим та відомим: він намагався триматися у тіні, так, щоб його не побачили — ‘*strayed from the shadow*’ (‘to move away from the hidden place’ (Farlex, 2022), однак, у той самий час, поведив себе так, начебто нічого не сталося — ‘*kept his gait casual*’ (‘try to maintain in an ordinary way’ (Farlex, 2022); його пунктом призначення (‘*destination*’) був ліфт, а перешкодою (‘*obstacle*’) на шляху став міст, який охороняла одна (‘*single*’) людина без форми, однак із рушницею. Коли охоронець його помітив (‘*took note*’), одна не

виявив жодних однак хвилювання з приводу його дій (‘*didn’t even raise an eyebrow at such threatening move*’), герой заспокоївся та почав досліджувати місцевість, щоб виконати своє таємниче завдання.

“... *Khalid seldom strayed from the shadows. Yet he kept his gait casual in case any eyes spied him. <...> His destination, the elevator, was located within that distant encampment. His only obstacle: the bridge over the chasm. <...> earlier today, he had noted it was guarded. <...> he spied the bridge <...> A single uniformed man leaned against a light pole, a rifle over his shoulder. A quick survey indicated the area was clear. <...> Khalid stepped into the island of light <...> The guard took note of his approach, pushed off the post, and unslung his rifle. <...> Khalid reached into his jacket’s breast pocket, noting the guard didn’t even raise an eyebrow at such a threatening move.*” (Rollins, 2007 : 57–58).

Наступною його дією стало холоднокривне вбивство охоронця, використання епітету ‘*silent*’ підсилює тривожність та незвідність ситуації, її таємничість та незрозумілість: “*Khalid whipped out the knife and slashed deeply into the Marine’s neck, making sure to slice below the larynx to ensure a silent death*”. (Rollins, 2007 : 58). Після всіх своїх злочинних вчинків він просто розчинився у темряві, не залишивши жодного натяку на свої дії: “*After a final check, he fled into the dark.*” (Rollins, 2007 : 59).

Ще більшою таємницею видається загадкова поведінка керівника станції, замовчування певних фактів та секрети, які він береже. Вживання негативної частки ‘*no*’, словосполучення ‘*the other team*’ як вказівки на наявність певної іншої (‘*other*’) команди, та використання числівника ‘*four*’ разом із лексемою ‘*months*’ для уточнення тривалості їх відсутності (‘*four months*’), вказує на певну таємницю, яку приховують: “*And there’s still no word from the other team. It’s been four months.*” (Rollins, 2007 : 77). Повторення словосполучення ‘*this time*’, вжите у розмовах керівниками експедиції, також натякає на певні моторошні події, які мали місце раніше, але були приховані від інших: “*We’re much better prepared this time. Don’t worry. We won’t lose this team*” (Rollins, 2007 : 25); “*This time it’ll be different*” (Rollins, 2007 : 77); “*This time we’re proceeding with foreknowledge of the risks.*” (Rollins, 2007 : 78). У той же час, за допомогою використання вищого ступеня порівняння прикметника *good*, разом із дієслівним зворотом ‘*to be prepared*’ — ‘*we’re much better prepared*’, словосполучення ‘*won’t lose*’, вжитого у майбутньому часі, прикметника ‘*different*’, та іменника ‘*foreknowledge*’, який

позначає певне попереднє знання, виражається сподівання на краще майбутнє для цієї команди дослідників.

Повторення лексеми 'lose' у різних її формах ('loss', 'losing', 'lost'), та словосполучення 'original team' та 'first team' демонструє емоційний стан керуючого експедицією, його біль, переживання та занепокоєння через зникнення першої групи дослідників, та їх невідому долю, що підсилюється іменником 'fate': "They could meet the same **fate** as the **original team**. I took their **loss** personally. I could not risk **losing** any others. We **lost** the **first team**..." (Rollins, 2007 : 83).

Опис почуттів членів експедиції також відіграє важливу роль у сприйнятті навколишнього середовища в цілому, та кожного окремого її етапу. Так, опинившись у печерах і розуміючи, що вони мають не лише провести свою власну наукову експедицію, а й врятувати людей з попередньої, голова експедиції починає замислюватися над тим, як почувалася б вона на їх місці. Повтори лексем 'darkness', 'blackness' та використання з ними дієслова 'to envelope' — 'to wrap or cover completely somebody or something' (Farlex, 2022) і епітета 'eternal' — 'existing or continuing forever' (Farlex, 2022) підсилює темну та незаптишну атмосферу навкруги. За допомогою словосполучення 'cold embrace' на позначення холодного та недружного середовища, яке начебто хоче поглинути, та дієслова 'shiver', яке підсилює таке враження, загальне гнітюче враження від експедиції стає лише гіршим: "She imagined being stranded in this Stygian **blackness**, watching the **last** of her **batteries drain away** while the **darkness enveloped** her in a **cold embrace**. She **shivered** <...> How did they survive in this **eternal darkness**?" [p. 88]. Реакція на ситуацію, яка викликає переляк та острах, ще раз підкреслюється за допомогою словосполучення 'widen in terror': "...eyes **widened in terror**" (Rollins, 2007 : 139).

З плином часу емоції стають менш сильними, страхи стихають та герої заспокоюються. Використання лексеми 'terror' разом із епітетом 'initial' вказує на той факт, що спочатку був дуже сильний переляк, який пізніше притупився, зменшився ('dulled') та перетворився на хвилювання ('worry'), ступінь якого зменшується за допомогою використання епітету 'mere' ('used to emphasize how small, unimportant sth is'): "...the **initial terror** of their escape yesterday had **dulled** to a **mere worry**." (Rollins, 2007 : 193).

Під час перших днів вивчення печер члени експедиції натрапили на багато дивних жителів цього світу, які натякали їм на щось по-

гане та моторошне. Перша знахідка — доісторична мушля — виявилася не просто мушлею, а істотою, яка зненацька з'явилася і була дуже великою, на що вказує використання вищого ступеня порівняння ('larger than the first'), мала величезну силу, описану за допомогою епітету 'fierce' — 'angry and aggressive' (Farlex, 2022) ('strength was fierce') та намагалася покалічити одного з героїв ('clamped tightly to the flesh'): "<...>a shell **larger than the first one** <...> suddenly, from the shell, a flurry of thrashing tentacles sprouted <...> latched onto Khalid's arm <...> The creature's appendages **clamped tightly to the flesh** of Khalid's arm. <...> The monster's **strength was fierce**." (Rollins, 2007 : 96–97). Ще одна істота, з якою довелося зустрітися членам експедиції — це створіння, яке вмilo плавати та мало три футовий спинний плавник білого кольору ('three-foot-tall dorsal fin, albino-white'): "A three-foot-tall dorsal fin, albino-white, crested the churning waters" (Rollins, 2007 : 114). Почуття героїв після зустрічі описані за допомогою іменника 'monster' та словосполучення 'made his flesh crawl', які підкреслюють реальність їх побоювань, страх, який вони відчувають та небажання іти далі: "...now this **monster**... The sight of that fin had **made his flesh crawl**." (Rollins, 2007 : 118).

Для опису істот, з якими зустрілися герої, автор декілька разів використовує прикметник 'black' та лексему 'obsidian' ('usually black, hard volcanic glass' (Farlex, 2022) із епітетом 'polished' ('smooth' (Farlex, 2022) для того, щоб підкреслити моторошність істоти, страх та нерозуміння, яке вона викликала, оскільки чорний колір, зазвичай, асоціюється із чимось незвіданим, незрозумілим та смертельно небезпечним. Повторення лексеми 'claws' ('sharp, curved, horny structure at the end of a toe of a vertebrate animal' (Farlex, 2022) разом із епітетами 'articulated' ('vividly seen'), 'razor-ended' ('with sharp ending') та дієсловом 'scramble' ('scrape or grope' (Farlex, 2022) роблять опис ще більш страхітливим та таким, що викликає жах: "Oily **black skin** ... rolling a lidless **black eye**, like a chunk of polished **obsidian** <...> Its arms <...> ended in **articulated claws** ... He could see the **claws, razor-edged**, extending and retracting as it **scrambled** at the boulder's surface." (Rollins, 2007 : 136).

Для підсилення загальної моторошності атмосфери, автор послуговується персоніфікацією "The fungus was **trying to kill them**." (Rollins, 2007 : 189). Звуки, які видають істоти, також викликають страх та переживання, оскільки асоціюються із певними хижими тваринами ('to hiss', 'to snort', 'to sniff', 'to scratch', 'to rear'), так само як і лексеми

та епітети, використані для опису самих істот ('predator', 'reptilian', 'beast', 'monster', 'monstrosity', 'carnivorous', 'whale-sized', 'jaw', 'claws'), їх ставлення до оточуючих ('prey'). Намагання порівняти їх із відомими істотами ('like a crocodile') ставить на меті встановити розуміння всього того страху та невідворотності ситуації, які вони викликають. Еволюційний процес, який призвів до створення таких моторошних створінь, також викликає побоювання та невизначеність. Все це робить емоційний стан переляку, побоювання за своє життя та небажання зустрічі з цими істотами постійними та підкріплює атмосферу невизначеності та страху — "*The predator hissed at its escaping prey...*" (Rollins, 2007 : 201); "*...a massive snouted head, reptilian, like a crocodile*" (Rollins, 2007 : 136); "*...continued to point the gun at the monster.*" (Rollins, 2007 : 143); "*...what evolutionary pressures created this monstrosity*" (Rollins, 2007 : 147); "*Carnivorous snails, whale-sized sharks, and now marsupial predators*" (Rollins, 2007 : 171); "*...the rope clamped in its jaws...*" (Rollins, 2007 : 202); "*...it snorting and sniffing... claws tentatively scratching at rock*" (Rollins, 2007 : 202); "*The beast reared...*" (Rollins, 2007 : 252).

Наступним натяком на невідоме стало зникнення одного із членів експедиції та дивний крик. Повторення лексеми 'scream' ('loud, high shout' (Oxford dictionary, 2022), використання дієслова на позначення певної несподіваної дії ('erupted' — 'start happening suddenly' (Oxford dictionary, 2022) та прислівника 'abruptly' ('in a sudden, unexpected and often unpleasant way' (Oxford dictionary, 2022) для визначення неочікуваного та неприємного відчуття, спрямовано на посилення неприємності, гнітючості та незрозумілості ситуації: "*A scream pierced the roar of the river <...> a second scream erupted. It cut off abruptly.*" (Rollins, 2007 : 109). Страшна знахідка — голова одного із членів експедиції, стала результатом пошуку. Використання прикметника 'small' разом із дієсловом 'bounce' ('move quickly away from surface' (Oxford dictionary, 2022) вказує на розмір голови по відношенню до самих печер; уточнення того факту, що голова була окремо від тулуба, за допомогою епітету 'decapitated' ('cut off from the body' (Oxford dictionary, 2022) та використання дієслова 'bump' ('to hit something' (Oxford dictionary, 2022) збільшує емоційну напругу, посилює страх та нерозуміння: "*Then something small bounced out <...> It was Halloway. His head. The decapitated head of the former SEAL bumped to a stop a yard away...*" (Rollins, 2007 : 129).

Епітети, за допомогою яких схарактеризовано небезпеку ('danger') протягом всього роману, підтримують гнітючу атмосферу страху, моторошності, невизначеності ('undetermined' — 'not known or discovered') та невідворотності чогось дуже лихого: "*...an undetermined danger down there*" (Rollins, 2007 : 133).

Уживання заперечного займенника 'nothing', разом із епітетом 'absolutely' вказує на той факт, що на базі не було нічого живого, нічого, що б нагадувало про минуле життя. Персоніфікації 'base was dead' та 'base was silent' ще раз підтверджує факт сприйняття бази як живої істоти, яка тепер була мертвою, підсилюючи емоційний ефект відчаю, страху та невідворотності смерті: "*Worst of all, nothing, absolutely nothing moved. The base was dead.*" (Rollins, 2007 : 343); "*The base was silent around them ...*" (Rollins, 2007 : 349).

Навіть у такому моторошному місці можна знайти моменти для подиву та милування. Використання лексеми 'wonderland' — 'marvelous imaginary realm' (Oxford dictionary, 2022) викликає позитивні емоції, хоча й тимчасово, а лексема 'splendor' ('magnificent appearance or display' (Oxford dictionary, 2022) використана разом із епітетом 'natural', натякає на намагання самої середі замінити погані та страшні емоції добрими та світлими: "*... a natural wonderland... <...> the natural splendor*" (Rollins, 2007 : 169).

Висновки. Отже, проведений аналіз свідчить про той факт, що емоційна атмосфера страху, невизначеності та моторошності у романах-трилерах досягається завдяки використанню *антитези* добра і зла, світла і темряви, *персоніфікації* тиші та темряви, які відіграють ключову роль у створенні вищезгаданої атмосфери. Важливими також є *енімети* та *метафори*, які посилюють загальний моторошний настрій роману та допомагають глибше зануритися у страхи головних героїв, їх нерозуміння того, що відбувається навкруги. Ще одним дуже потужним інструментом створення загального настрою стає опис природного середовища (печер, темних проходів, спусків до низу, наявність великої кількості льоду або взагалі непридатних для людини умов життя). Однак, перемога світла, закріплена в семантиці лексем із позитивним значенням та порівняннях, завдяки яким репрезентовано надію на гарне майбутнє. Перспективним є дослідження мовних та мовленнєвих засобів актуалізації добра і зла в романах-трилерах інших авторів.

Список літератури

Farlex. (n.d.). *Dictionary, encyclopedia and thesaurus*. The Free Dictionary. Retrieved September 2, 2022, from <https://www.thefreedictionary.com/>
Oxford Learner's dictionaries: Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's dictionaries. Oxford Learner's Dictionaries | Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries. (n.d.). Retrieved September 2, 2022, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
Rollins, J. (2007). *Subterranean*. Harper Collins : New-York. 410 p.

References

Farlex. (n.d.). *Dictionary, encyclopedia and thesaurus*. The Free Dictionary. Retrieved September 2, 2022, from <https://www.thefreedictionary.com/>
Oxford Learner's dictionaries: Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's dictionaries. Oxford Learner's Dictionaries | Find definitions, translations, and grammar explanations at Oxford Learner's Dictionaries. (n.d.). Retrieved September 2, 2022, from <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>
Rollins, J. (2007). *Subterranean*. Harper Collins : New-York. 410 p.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2022 року

УДК 821.133.1–1Віньї

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268207](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268207)

ТЕМА ГОРДОЇ СМЕРТІ ГЕРОЯ-ОДИНАКА У КОНТЕКСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО РОМАНТИЗМУ (А. ДЕ ВІНЬІ «СМЕРТЬ ВОВКА»)

Романець В. М.

кандидат педагогічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ORCID 0000–0001–9980–6482

Подковирофф Н. Т.

кандидат педагогічних наук

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, доцент

ORCID 0000–0001–8766–8588

Пропонована стаття присвячена дослідженню поеми французького романтика А. де Віньї «Смерть вовка». Автор дослідження аналізує образи тварин в поемі, художні засоби їх втілення. Розглядається основна тематика та проблематика твору як в контексті творчості А. де Віньї, так і в контексті європейського романтизму. Наголошується на тому, що поезія Віньї за своєю суттю глибоко особиста та лірична, а за зовнішньою формою підкреслено епічна та філософічна. Сам Віньї стверджував, що якщо й випередив у чомусь сучасників, то це у здатності створювати філософську поезію. Такі проблеми як: фатальна самотність генія, безсилля людини перед жорстоким і сліпим божеством, страждання невинних, поет одягає у форму міфологічної чи історичної притчі, античного сюжету. Таким чином, проявляється й інша особливість його поезії — вона далека від злободенності. Поет з'ясовує стосунки не зі своїм віком, але з історією взагалі, і з Богом, з долею. У пізнішому періоді його творчості часто звучить тема «поет та суспільство». Поема «Смерть вовка» (1843) увійшла до посмертної збірки віршів та поем Віньї «Доли», що вийшла 1864 р. Так, наприклад, до нього увійшли такі поеми як: «Гетсиманський сад», «Гнів Самсона», «Чистий дух». Саме завдяки публікації цієї збірки французькій літературі відкрилися тексти величезної поетичної сили. Літературознавці справедливо відносять їх до кращого, що було написано Віньї і що взагалі створено французькими поетами-романтиками. Саме твори цієї збірки демонструють «пошуки та вираження ідеальної правди, високої моральності та духовності, ідеологічної активності тощо». Збірка «Доли» та поема «Смерть вовка» є яскравим зразком філософської поезії. Сам поет вважав, що філософська поезія — вершина мистецтва, вираження найважливіших підсумків поетичної думки. Відомим є порівняння самим поетом філософської поезії з великим органом, інструментом, підкреслював Віньї, який не має собі рівних

за великою кількістю виразних засобів, багатства та повноти звучання. Над своїм філософсько-поетичним циклом поет працював близько 30 років і зробив його вершиною своєї творчості.

Ключові слова: романтизм, символіка, образ, трагічне світосприйняття, песимізм, метафора, антитеза.

THE THEME OF A LOANER HERO'S PROUD DEATH IN THE CONTEXT OF THE FRENCH ROMANTICISM (A. DE VIGNY "THE DEATH OF A WOLF")

Valenyina Romanets

candidate of sciences pedagogics, associate professor
Odesa I. I. Mechnikov University,

Tetiana Podkoviroff

candidate of sciences pedagogics, associate professor
Odesa I. I. Mechnikov University

The given article deals with investigation of the poem of a French poet-romantic, A. de Vinji «The Death of a Wolf». The author of the article analyses the images of the animals in the poem and artistic devices of their realization. The main topics and problematics of this literary work are viewed both in the context of A. de Vinji's creative work and in the context of European Romanticism. The given article deals with investigation of the poem of a French poet-romantic, A. de Vigny 'The Death of a Wolf'. The author of the article analyses animal images in the poem and the means of artistic embodiment of the latter. The main topics and problematics of this literary work are considered both in the context of A. de Vigny's creative work and in the context of European Romanticism. The poetic work of A. de Vigny begins in 1816 and continues throughout his life. It should be noted that the distinctive peculiarity of de Vigny's poetry is its all-pervading disbelief both in bourgeois society and in the Restoration Regime, which was trying to save the remnants of the feudal system. The poet has in mind the whole ephemerality of the desire of the nobility to drag out the course of history and return the pre-revolutionary socio-political system. That is why Vigny's poetry is imbued with the utmost skepticism and pessimism. Hence, from this rejection of modernity, the character of de Vigny's plots and images derives. As the literary critic T. V. Bovsunevskaya emphasizes: "Romantics had to synthesize a new, Renaissance type of person, but in such a way that he reflected the features of a new era and professed a new spirit." De Vigny was looking for such a hero all his creative life; however, his hero will always be a lonely, misunderstood person, in a state of deepest conflict both with society and often with himself. It should be noted that de Vigny's poetry is inherently deeply personal and lyrical, and in its external form it is emphatically epic and philosophical. Vigny himself argued that if he was ahead of his contemporaries in some way, it was in the ability to create philosophical poetry. The poet wraps in the form of a mythological or historical parable, an ancient plot such

problems as the fatal loneliness of a genius, the impotence of a person in front of a cruel and blind deity, the suffering of the innocent. Thus, another feature of his poetry is also manifested — its being alien to topicality. The poet finds out the relationship not with his age, but with history in general, with God, with fate. In the later period of his work, the theme 'poet and society' often sounds.

Key words: romanticism, symbolics, image, tragic world outlook, pessimism, metaphor, antithesis.

Вступ. Протягом більше ніж двох століть творчість А. де Вінї є об'єктом дослідження фахівців як вітчизняних так і закордонних. Так, наприклад, літературознавці Т. Бовсунівська, Е. Дмитрієва, Д. Наливайко, В. Рибалко, Т. Теперик, М. Гот, А. Деко та інші зробили вагомий внесок у дослідження творчості видатного поета.

Творчість А. де Вінї (1787–1863) займає значне місце в історії французького романтизму. У 20-ті роки XIX ст. з'являються твори романтиків другого покоління, а до кінця 20-х років лідерство в романтичному русі Франції належить однаково двом поетам, яких пов'язували тісні дружні стосунки та творчі контакти: Вінї та Гюго. Однак, на початку 30-х років Вінї переживає моральну та інтелектуальну кризу, тоді ж розпадається його дружба з Гюго, оскільки Вінї вважав за неможливе поєднати творчість з політичною боротьбою.

Аристократ за походженням, гвардійський офіцер протягом 14 років, Вінї був поетом, драматургом, прозаїком. Сам письменник відносив себе до «аристократів духу» або «аристократів думки»: це були, на його думку, люди мистецтва, художники, поети, люди, спрямовані до високого. «На відміну від старої «аристократії крові» та нової «аристократії багатства» — вони безкорисливі та аполітичні — у цьому їхня духовна сила і велич — вважав Вінї».

У середині 30-х років навколо Вінї збираються письменники та поети, які бачать у ньому свого метра. Його відвідують такі друзі, як А. де Мюссе, О. Барб'є, Г. Берліоз, О. де Бальзак, Г. Гейне, Ч. Альф'єрі, Ф. Ліст, Ш. Бодлер. У 1845 р. Вінї стає членом Французької Академії.

Метою даної статті є виявлення основних засобів зображення абсолютно нової теми у межах західноєвропейського романтизму в поемі Вінї «Смерть вовка». Згідно з метою автор ставить такі завдання:

1) дослідити фольклорно-історичні витоки образів, що втілені в поемі;

2) проаналізувати новий тип романтичного героя в контексті до морально-філософської проблематики.

Методи дослідження. Для досягнення головної мети та розв'язання поставлених завдань у роботі використовуються методи порівняльно-історичного та типологічного аналізу. За допомогою цих методів досліджують важливі для творчості А. де Вінї образи «вовка» та «собаки» починаючи з фольклорних джерел та часів Середньовіччя, аналізується типологія образів, мотивів та проблематики твору. Матеріалом дослідження є поема А. де Вінї «Смерть вовка» («*La mort de loup*»).

Результати та обговорення. Поетична творчість Вінї починається з 1816 р. і продовжується протягом усього його життя. Слід зазначити, що характерною рисою поезії Вінї є пронизуюча її зневага як і буржуазне суспільство, сучасне йому, так і в режимі Реставрації, намагається врятувати залишки феодального ладу. Поет розуміє всю ефемерність спроб дворянства затримати хід історії, повернути до революційну соціально-політичну систему. Тому поезія Вінї пронизана граничним скептицизмом та песимізмом. Саме звідси, із цього неприйняття сучасності випливає характер сюжетів та образів творів Вінї. Як наголошує літературознавець Т. В. Бовсунівська: «Романтикам належало синтезувати нову цілісну, ренесансну за типом, людину, але так, щоб вона відображала риси нової епохи, сповідувала новий дух» (Бовсунівська, 89). Пошуками такого героя протягом всього творчого життя і займається Вінї, проте завжди це буде самотня, незрозуміла людина, яка перебуває у стані глибокого конфлікту як із суспільством, так і, найчастіше, із самим собою.

Слід зазначити, що поезія Вінї за своєю суттю глибоко особиста та лірична, а за зовнішньою формою підкреслено епічна та філософська. Сам Вінї стверджував, що якщо й випередив у чомусь сучасників, то це у здатності створювати філософську поезію. Такі проблеми, як фатальна самотність генія, безсилля людини перед жорстоким і сліпим божеством, страждання невинних, поет одягає у форму міфологічної чи історичної притчі, античного сюжету. Таким чином, проявляється й інша особливість його поезії — вона далека від злободенності. Поет з'ясовує стосунки не зі своїм віком, але з історією взагалі, і з Богом, з долею. У пізнішому періоді його творчості часто звучить тема «поет та суспільство».

Поема «Смерть вовка» (1843) увійшла до посмертної збірки віршів та поем Вінї «Долі», що вийшла 1864 р. Так, наприклад, до нього уві-

йшли такі поеми як: «Гетсиманський сад», «Гнів Самсона», «Чистий дух». Саме завдяки публікації цієї збірки французькій літературі відкрилися тексти величезної поетичної сили. Літературознавці справедливо відносять їх до кращого, що було написано Вінї і що взагалі створено французькими поетами-романтиками. Саме твори цієї збірки демонструють «пошуки та вираження «ідеальної правди», високої моральності та духовності, ідеологічної активності тощо».

Збірка «Долі» та поема «Смерть вовка» є яскравим зразком філософської поезії. Сам поет вважав, що філософська поезія — вершина мистецтва, вираження найважливіших підсумків поетичної думки. Відомим є порівняння самим поетом філософської поезії з великим органом, інструментом, підкреслював Вінї, який не має собі рівних за великою кількістю виразних засобів, багатства та повноти звучання. Над своїм філософсько-поетичним циклом поет працював близько 30 років і зробив його вершиною своєї творчості.

У поемі «Смерть вовка» на перший план виходить проблема для найважливіша останнього періоду творчості Вінї проблема — це проблема моральних принципів поведінки людини, свого роду етична програма, що у поемі «Смерть вовка» названа «стоїчної гордістю»:

*«Jusqu'a ce haut degre de stoOque fierté
Oh, naissant dans les bois, j'ai tout d'abord monté.
Gémir, pleurer, prier est également lâche.
Fais énergiquement ta longue et lourde tâche
Dans la voie oh le Sort a voulu t'appeler,
Puis aprus, comme moi, souffre et meurs sans parler.»* (Vin'i, 189).

Так уперше у своїй творчості поет говорить про безстрашність і горду смерть героя-одинака, але вустами не людини, а вовка — прекрасного дикого звіра, який безстрашно дивиться в очі своїм убивцям.

Тема фатальної самотності зустрічається і в інших творах Вінї: у поемі «Мойсей», у поемах «Потоп» (1826), «Елоа» (1824), «Париж» (1831) та в історичному романі «Сен-Мар» (1826), коли відданий королю і коханій, герой гордо йде на смерть.

Однак, знову наголосимо, що наймовірніше яскраво, пронизливо і майстерно Вінї-поет показує останні хвилини життя чудового хороброго гордого звіра, безумовно, маючи на увазі в рамках романтичної символіки людину.

Образ вовка для французької літератури достатньо відомий. Так, наприклад, серед французьких фольклорних казок ми зустрічаємо

різко негативний образ вовка, який з'їв бабусю та онучку, потім був убитий і вони були врятовані. У XVII ст. Ш. Перро використовує цей сюжет, але фінал — сумний, злий вовк їх занастив: «*Ce méchant Loup se jeta sur le petit chaperon rouge, et la mangea*» (Наливайко, с. 76).

Проте, вовк — як романтичний образ — символ для Вінї багатогранний та цікавий. Символіка образу закладалася ще у глибині часів і для різних народів він втілював різні якості.

В античні часи вовк був символом військової хоробрості, вовчі шкури служили одягом воїнам, саме вовки везли в міфології колісницю Марса та Аполлона. У міфах багатьох народів воїни та військової вожді мають здатність перетворюватися на вовків та ведмедів. Середньовічні німецькі хроніки розповідають про зраї воїнів-вовків, які робили набіги. З вовками тісно пов'язані мотиви оборотництва, тобто перетворення людини на звіра. «Однак, у міру того, як військова доблесть витісняється лицарською відданістю і християнською чеснотою, символіка вовка зазнає змін» («*Il était une fois*», 180).

Середньовіччя вносить зовсім інше трактування цього образу — вовк служить уособленням злості, хитрощі, в жадібності та ересі. Вовчиця стала символом хтивості і розпусти, а образ вовчиці, яка вигодувала Ромула і Рема, згодом використовувався протестантами як уособлення «римської блудниці» — папської курії.

У ці ж століття вовку-лиходію протиставлявся собака, зокрема домініканці іменували себе «псами Господніми» (*Domini canes*) і ставили собі в обов'язок винищувати вовків-єретиків. У XVI ст. аналогічну символіку використовували опричники Івана Грозного, котрим собача голова, прикріплена до сідла, служила знаком вірності цареві і готовності «гризти» його ворогів. У російських казках і байках вовк зображений вічно голодним і дурним звіром, який часто стає ошуканим лисицею. Однак у казках також зберігся і давніший образ мудрого вовка, рятувальника та друга Івана Царевича. Тим не менш, вовк сприймався як негативний символ і навіть у трактуваннях снів він вважався провісником чогось поганого — побачити вовка уві сні вважалося до зустрічі з нечистою на руку людиною, а бути укушеним вовком (у сні) — означало щось втратити, зазнати збитків, постраждати від брудних обмов.

Повертаючись до поеми Вінї «Смерть вовка», необхідно поговорити з французьким дослідником Морісом Го, який писав: «*Le symbolisme e'tait au coeur meme du romantisme*» («Саме символіка була серцем романтизму») (Got, 114].

Можна сміливо стверджувати, що Вінї образ вовка в поемі наповнює символікою, прийнятою в античності, коли ця тварина була символом військової доблесті, хоробрості та честі:

*«Hélas ! ai-je pensé, malgré ce grand nom d'Hommes,
Que j'ai honte de nous, débiles que nous sommes !
Comment on doit quitter la vie et tous ses maux,
C'est vous qui le savez, sublimes animaux !*

*A voir ce que l'on fut sur terre et ce qu'on laisse
Seul le silence est grand ; tout le reste est faiblesse.»* (Vin'i, 188).

Поет іронізує порівнюючи людину з вовком і ставить її людині як приклад:

*«- Ah ! je t'ai bien compris, sauvage voyageur,
Et ton dernier regard m'est allé jusqu'au coeur !
Il disait : «Si tu peux, fais que ton vme arrive,
A force de rester studieuse et pensive!»* (Vin'i, 188).

Із захопленням описує Вінї всю вовчу сім'ю — вовчицю, двох вовчат і при цьому сміливо порівнює їх з Ромулом і Ремом, що цілком очевидно звертає нас до античної символіки, але аж ніяк не до середньовічного трактування:

*«Leur forme était semblable et semblable la danse ;
Mais les enfants du loup se jouaient en silence,
Sachant bien qu'a deux pas, ne dormant qu'a demi,
Se couche dans ses murs l'homme, leur ennemi.
Le pure était debout, et plus loin, contre un arbre,
Sa louve reposait comme celle de marbre
Qu'adorait les romains, et dont les flancs velus
Couvaiient les demi-dieux Rémus et Romulus»* (Vin'i, 187).

Вінї наділяє вовчицю практично людськими рисами, показуючи, як вона змушена робити вибір між чоловіком та дітьми — кого рятувати? Вона прекрасна і вибір її зрозумілий для кожної матері:

*«J'ai reposé mon front sur mon fusil sans poudre,
Me prenant a penser, et n'ai pu me résoudre
A poursuivre sa Louve et ses fils qui, tous trois,
Avaient voulu l'attendre, et, comme je le crois,
Sans ses deux louveteaux la belle et sombre veuve
Ne l'eIIIIt pas laissé seul subir la grande épreuve ;
Mais son devoir était de les sauver, afin
De pouvoir leur apprendre a bien souffrir la faim»* (Vin'i, 187).

Вовчиця розуміє, що її коханий загине, але вона врятувала дітей і навчить їх помститися за батька, але кому помститися? По-перше, людям, але є й інший ворог. І ось тут Вінні вводить дивовижний образ. Використовуючи антитезу, поет протиставляє вовку-герою собак, які продали свою свободу господарям. Як правильно зауважив В. В. Ванслов: «Принцип антитези, підкресленого зіставлення різко контрастних образів, що виключають один одного, особливо широко і наполегливо застосовувався... романтиками» (Ванслов, 61).

Це твердження повною мірою підтверджується наступним фрагментом поеми:

*«A ne jamais entrer dans le pacte des villes
Que l'homme a fait avec les animaux serviles
Qui chassent devant lui, pour avoir le coucher,
Les premiers possesseurs du bois et du rocher.»* (Vin'i, 188).

Отже, собаки — повна протилежність вовку. Це жалюгідні холуї, які продали себе за їжу та за дах людям, проте вовка купити неможливо, поет захоплено називає його «господарем скель та лісів». У такого роду негативному трактуванні образу собак простежується давня європейська традиція: з одного боку, собака вважалася символом відданості та вірності, але водночас ритуальної нечистоти та розпусти. У європейських байках, стадо овець служило метафорою держави, пастух — символом правителя, собаки — його слуг, вівці слухняних громадян, а вовки — символом розбійників та бунтівників. Однак пастух не міг обійтися без собак, але ставиться при цьому до них без найменшої поваги, він їх майже не годує, б'є. Звідси пішов вираз «собаче життя». У багатьох народів світу назвати людину собакою означало завдати їй тяжкої образи.

Проте, для Вінні важливе лише одне — це жорстокі тварини, які продали себе людям, їх багато, а вовк один і він їх не боїться, а як справжній боєць бореться до останнього подиху:

*«Le clouaient au gazon tout baigné dans son sang ;
Nos fusils l'entouraient en sinistre croissant.
Il nous regarde encore, ensuite il se recouche,
Tout en léchant le sang répandu sur sa bouche,
Et, sans daigner savoir comment il a péri,
Refermant ses grands yeux, meurt sans jeter un cri.»* (Vin'i, 189).

Песимістичне світосприйняття Вінні поширюється і на зображення природи. Він зневірився в природі, вона не може бути опорою, за-

хистом для його героїв, це лише фон, що створює певний настрій, такий самий трагічний, як і сам сюжет. Про це свідчить початок поеми:

*«Les nuages couraient sur la lune enflammée
Comme sur l'incendie on voit fuir la fumée,
Et les bois étaient noirs jusques a l'horizon.
Nous marchions sans parler, dans l'humide gazon,
Dans la bruyure épaisse et dans les hautes brandes,
Lorsque, sous des sapins pareils a ceux des Landes* (Vin'i, 186).

Висновки. У результаті наданого дослідження ми дійшли висновку, що тема гордої смерті героя-одинака звучала у творчості Вінні та інших творів — поеми «Мойсей», «Дім пастуха», драмі «Чаттертон», романі «Сен-Мар» тощо. Однак, на наш погляд, неймовірно яскраво та талановито вона була розкрита саме в поемі «Смерть вовка». Романтична символіка, антитеза, метафора, героїко-трагічний настрій, незабутні безіменні образи тварин — вся ця творча палітра демонструє віртуозну художню майстерність автора.

Романтичний песимізм Вінні з одного боку близький до байронізму і одночасно протилежний йому. Герої Вінні теж перебувають у розладі з дійсністю. Однак у Байрона цей розлад робить людину повстанцем, а Вінні, вихований у ненависті до революції, показує героя, який є жертвою і страждальцем, але для Вінні важливо, що це героїчна жертва і героїчний мученик, тому що міць людського духу непереможна, саме в цьому був переконаний видатний поет. Поема «Смерть вовка» А. де Вінні належить до творів великої поетичної сили та до одного із найкращих творів французьких поетів-романтиків.

Список літератури

- de Vin'i A. Poésie. — P. : Galimar, 2012. — 205 s.
Бовсунівська Т. В. Феномен українського романтизму. — К. : Слов'янський університет, 2008. — 109 с.
Ванслов В. В. Естетика романтизму. — К. : Кредо, 2010. — 397 с.
Ілюстрована енциклопедія символів. — Харків: ФОР Лисенко, 2003. — 723 с.
Наливайко Д. С. Теорія літератури й компаративістика. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 347 с.
«Il était une fois» Contes littéraires français XII-XX-èmes siècles. — К. : Основи, 1983. — С. 644.
Got Maurice. Théâtre et symbolisme. Paris, Le cercle du livre, 2005. — 343 p.

References

- de Vin'i A. Poésie. — P. : Galimar, 2012. — 205 s.
Bovsuniv's'ka T. V. Fenomen ukraïns'kogo romantizmu. — K. : Slov'jans'kii universitet, 2008. — 109 s.
Vanslov V. V. Estetika romantizmu. — K. : Kredo, 2010. — 397 s.
Ilyustrovana yenciklopedija simboliv. — Harkiv: PhOP LIsenko, 2003. — 723 s.
Nalivaiko D. S. Teorija literaturi i komparativistika. — K. : Kievo-Mogiljans'ka akademija, 2006. — 347 s.
«Il était une fois» Contes littéraires français XII-XX-èmes siècles. — K. : Osnovi, 1983. — 644 p.
Got Maurice. Théâtre et symbolisme. Paris, Le cercle du livre, 2005. — 343 p.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2022 року

УДК 811.111'373'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268208](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268208)

СЕМАНТИЧНІ СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Руда А. В.

старший викладач,

Одеський національний морський університет

<https://orcid.org/0000–0001–7353–3914>

Дане дослідження присвячене етимологічному аналізу англomовних туристичних термінів, а саме — семантичних способів утворення зазначених лексичних одиниць. Туристична галузь та її терміносистема є актуальним об'єктом дослідження в умовах сучасного глобалізованого світу. У роботі використано етимологічний аналіз як основний метод дослідження. Внутрішньомовне запозичення, що супроводжується термінологізацією, спеціалізацією, розширенням, метафоризацією загальноживаного значення слова, метонімічним перенесенням значення загальноживаного слова можна вважати лексико-семантичним способом терміноутворення. Особливу групу серед односкладових термінів утворюють терміни, обсяг значення яких у спеціальній лексиці аналогічний обсягу їх значень у загальноживаній мові. Це терміни, утворені шляхом термінологізації загальноживаного значення слова. Розвиток значення подібних спеціальних лексем відбувалося поступово, в міру збагачення людини досвідом та формування в неї наукових понять. Туристичні терміни, які були утворені на основі семантичних зрушень, що породили значну невідповідність між їхніми старими значеннями та новими поняттями, які вони стали називати, виникли на основі розширення значення існуючих у мові слів. У туристичній термінології досить чітко представлено невелику групу простих спеціальних одиниць, які були утворені за допомогою метафоризації значення загальноживаного слова. Метафоризація значення загальноживаних слів зазвичай відбувається спочатку з урахуванням зовнішнього подібності, а пізніше — з урахуванням подібності функцій званих об'єктів. Деяка кількість термінів утворюється за допомогою звуження, спеціалізації значення, що може бути свідченням того, що відповідна термінологія починає виділятися із загальнопобутової мови та усвідомлюватись як спеціальний пласт лексики.
Ключові слова: туристичні терміни, термінологізація, спеціалізація, розширення значення, метафоризація.

SEMANTIC WAYS OF FORMING TOURISM TERMS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Ruda A. V.

Senior lecturer,

Odessa National Maritime University

This study is devoted to the etymological analysis of English tourism terms, namely, the semantic ways of forming the specified lexical units. The tourism industry and its terminological system are a relevant object of research in the conditions of the modern globalized world. The work uses etymological analysis as the main research method. Intralingual borrowing accompanied by terminologicalization, specialization, expansion, metaphorization of the commonly used meaning of a word, metonymic transfer of the meaning of a commonly used word can be considered a lexical-semantic way of term formation. A special group among monosyllabic terms is made up of terms whose scope of meaning in the special vocabulary is similar to the scope of their meanings in common language. These are terms formed by terminologicalizing the commonly used meaning of the word. The development of the meaning of such special lexemes took place gradually, as the language was enriched with experience and formed scientific concepts. Tourism terms, which were formed on the basis of semantic shifts, which gave rise to a significant discrepancy between their old meanings and the new concepts that they began to name, arose on the basis of the expansion of the meaning of existing words in the language. In tourism terminology, a small group of simple special units, which were formed by metaphorizing the meaning of a commonly used word, is quite clearly presented. Metaphorization of the meaning of commonly used words usually takes place first taking into account the external similarity, and later — taking into account the similarity of the functions of the so-called objects. A certain number of terms is formed by means of narrowing, specialization of the meaning, which may be evidence that the corresponding terminology begins to stand out from the everyday language and is perceived as a special layer of vocabulary.

Key words: *tourist terms, terminology, specialization, expansion of meaning, metaphorization.*

Вступ. Результатом розвитку цивілізації, засобом фіксації фактів її історії та одним із засобів її формування є мова і, насамперед, спеціальна лексика — сукупність лексичних одиниць (термінів) спеціальних областей знань, що утворює особливий пласт словникового складу. Саме цей прошарок лексики найбільш легко піддається свідомому регулюванню та впорядкуванню. У термінології найбільш наочно виявляється зв'язок розвитку мови з історією матеріальної та духовної культури народу [Прима, 2014].

Дане дослідження присвячене етимологічному аналізу англomовних туристичних термінів, а саме — семантичних способів утворення зазначених лексичних одиниць. Туристична галузь та її терміносистема є актуальним об'єктом дослідження в умовах сучасного глобалізованого світу. У роботі використано етимологічний аналіз як основний метод дослідження.

Результати і обговорення. Результати історичного дослідження свідчать, що кілька моноксемних термінів даної області з'явилися в результаті внутрішньомовного запозичення. Внутрішньомовне запозичення, що супроводжується термінологізацією, спеціалізацією, розширенням, метафоризацією загальноновживаного значення слова, метонімічним перенесенням значення загальноновживаного слова можна вважати лексико-семантичним способом терміноутворення. У ході дослідження моноксемних спеціальних одиниць англійської термінології туризму був проведено діахронічний аналіз, який продемонстрував такі результати.

Особливу групу серед односкладових термінів утворюють терміни, обсяг значення яких у спеціальній лексиці аналогічний обсягу їх значень у загальноновживаній мові. Це терміни, утворені шляхом термінологізації загальноновживаного значення слова. Розвиток значення подібних спеціальних лексем відбувалося поступово, в міру збагачення людини досвідом та формування в неї наукових понять.

Як приклад можна навести слово *cancellation*, визначенням якого слугувала наступна дефініція: *the annulling of a legal document (анулювання юридичного документа) (1535) [Oxford English Dictionary]*. Приблизно з 1953 року цей термін поряд із загальноновживаним словом має й більш вузьке значення: *the action or fact of canceling a seat, room, place, etc. that has been reserved (процес або факт скасування місця, номера, кімнати та ін., які були заброньовані)*» [Oxford English Dictionary]. Слід зазначити, що цей термін утворено з урахуванням латинського елемента.

Слово *administrator*, що має латинську основу, вперше було зафіксовано в 1533 зі значенням: «one who administrates, who manages, carries on (той, хто керує, веде справу)» [Oxford English Dictionary]. В результаті термінологізації дана лексема має значення: «деякі особливості, які використовуються в управлінні і організації, компанії, інституті, тощо (той, чия робота пов'язана з керівництвом та організацією компанії, установи тощо)» [Longman Dictionary of Contemporary English].

Цікавим щодо утворення є слово *itinerary*. Тут можна говорити про два способи творення, залежно від значення, яке він відображає. Будучи заснованим на латинському елементі, воно було схильне до термінологізації і приблизно в 1432 було зафіксовано зі значенням «маршрут» («a line or course of travel (шлях або напрямок подорожі)» [Oxford English Dictionary]). Значення «путівник» («a book describing a route by land or sea, or tracing the course of the roads in a region or district, with measurements of distance, accounts of places and objects of interest, and other information for travellers, a road -book, guide-book (книга, що описує маршрут по суші чи морю; або відображає напрям доріг регіону чи району з показниками відстаней, описом визначних пам'яток та іншою інформацією для мандрівників; дорожній довідник, путівник)» [Oxford English Dictionary]) воно придбало пізніше, приблизно 1538 року, внаслідок розширення значення загальноновживаного слова.

Лексема *hostel* року була запозичена в 1250 з французької мови зі значенням *a place of sojourn* (місце тимчасового проживання) [Oxford English Dictionary]. З 1384 року формується значення, яке включає цей термін у досліджувану групу *public house of lodging and entertainment for strangers and travellers; an inn, a hotel* (готель, що включає розміщення та розваги для гостей та мандрівників; заїжджий двір, готель)» [Oxford English Dictionary].

Запозичене з французької мови в 1200 році слово *pilgrim* було піддано процесу термінологізації і дещо змінило своє значення з «one who travels from place to place (той, хто пересувається з місця на місце)» [Oxford English Dictionary] на «one who journeys» (sually a long distance) до певного місця, як *act religious devotion* (той, хто здійснює поїздку (як правило на далекі відстані) до священних місць, як акт релігійного обряду)» (1225) [Oxford English Dictionary].

Лексема *service* запозичена з французької мови зі значенням «the fact of serving a master (факт служіння хазяїнові)» [Oxford English Dictionary] (1320). Через термінологізацію загальноновживаного значення лексема «*service*» стає туристичним терміном зі значенням «the act or manner of serving guests, customers, etc., in shop, hotel, restaurant, etc. (Акт або манера обслуговування гостей, клієнтів тощо в магазині, готелі, ресторані тощо)» [Skeat, 1958]. Датою утворення цього терміна слід вважати кінець XVI століття.

Лексема *suite*, запозичена в 1716 році з французької мови, мала значення «number of rooms forming a set used together by a person, family

or company of persons (ряд кімнат, що утворюють групу, використовувану одноразово однією людиною, сім'єю або компанією людей)» [Oxford English Dictionary]. В результаті термінологізації лексема набула значення, що відноситься до досліджуваного семантичного поля, а саме: «a номер connected rooms in hotel forming one living unit (ряд сполучених кімнат у готелі, що утворюють один житловий осередок)» [Skeat, 1958]. Датою утворення даного терміна слід вважати середину XX століття.

Туристичні терміни, які були утворені на основі семантичних зрушень, що породили значну невідповідність між їхніми старими значеннями та новими поняттями, які вони стали називати, виникли на основі розширення значення існуючих у мові слів.

Як приклад можна навести слово *alpinist*, при запозиченні його з французької мови приблизно в 1881 році значення було наступне «one devoted to Alpine climbing (той, хто захоплюється сходженням в Альпи)» [Oxford English Dictionary]. На сьогоднішній день у досліджуваній термінології це слово має ширше значення, а саме: «a mountaineer who climbs in medium-sized glaciated mountain areas such as the Alps (альпініст, що займається сходженням на середнього розміру вкриті льодами гірські масиви, такі як Альпи)» (початок XX століття) [Oxford English Dictionary].

Слово *cabin*, запозичене з первісним значенням французької мови: «a temporary shelter of slight materials; a tent, booth, temporary hut (тимчасове укриття з тонкого матеріалу: намет, кіоск, тимчасова хатина)» (1382 р.) [Oxford English Dictionary] набуло пізнішого значення, яке і робить його терміном у досліджуваній лексико-семантичній групі: 2) *malenka kimmnata na uzbičchi* в якій ви живете або виїжджаєте (маленька кімната на кораблі, в якій живуть або ночують); 3) *an area inside a plane where the passengers sit or where the pilot works* (зона всередині літака, де сидять пасажери чи працюють пілоти)» (кінець XVI століття) [Oxford English Dictionary].

Спосіб розширення значення загальноновживаного слова також був продуктивним у творенні термінів, заснованих на латинських елементах. Прикладом є термін *excursion*. В 1579 слово «*excursion*» зафіксовано у словнику зі значенням «the action of running out; running for extremes (процес вибігання, прагнення до найвіддаленішого)» [Oxford English Dictionary]. Приблизно через 100 років, 1699 рік, формується нове значення «a journey, expedition, або ramble from one's home, or

from any place with the intention of returning to it (подорож, експедиція чи прогулянка, відхід з місця з наміром повернутися туди)» [Oxford English Dictionary].

У туристичній термінології досить чітко представлено невелику групу простих спеціальних одиниць, які були утворені за допомогою метафоризації значення загальноживаного слова. Метафоризація значення загальноживаних слів зазвичай відбувається спочатку з урахуванням зовнішнього подібності, а пізніше — з урахуванням подібності функцій званих об'єктів.

Слово *track* запозичене з французької мови зі значенням *the mark, або series of marks, left by the passage of anything; a series of footprints* (позначка чи серія позначок, зупинена чимось; серія слідів) (1470 р.) [Oxford English Dictionary]. В результаті метафоризації сформувалося нове значення «*a continuous line of pair of rails and space between them, on which railway vehicles travel* (лінія пари рейок, що триває, а також місце між ними, на яких пересувається залізничний транспорт)» (1805 р.) [Oxford English Dictionary].

Метонімічний перенесення значення передбачає перенесення значення, заснований на суміжності понять. У досліджуваній англійській терміногрупі виявлено декілька таких лексем. Слово «*berth*» утворено від слова «*bear*» (переносити) зі значенням «*a sleeping place in railway carriage or elsewhere* (місце для сну в залізничному вагоні або деінде)» (1806 р.) [Oxford English Dictionary]. У разі використано вид метонімії «процес — знаряддя процесу».

Як приклад можна навести також термін *fare*. Як слово «*fare*» вперше було зафіксовано у 1000 році зі значенням «*a going, journeying; voyage* (ходіння, переміщення; подорож)» [Oxford English Dictionary]. У 1425 було зафіксовано нове значення: «*cost of conveyance* (вартість перевезення)» [Oxford English Dictionary]. Слід зауважити, що первісне значення цього терміну сьогодні використовується лише у текстах стилістично маркованих як поетичні.

Деяка кількість термінів утворюється за допомогою звуження, спеціалізації значення, що може бути свідченням того, що відповідна термінологія починає виділятися із загальнопобутової мови та усвідомлюватись як спеціальний пласт лексики.

Лексема *schedule* є запозиченням з французької мови, датована 1397 роком. Початкове її значення — «*slip or scroll of parchment or paper containing writing; a short note* (листок або сувій пергаменту або папе-

ру, що містить запис; коротка пам'ятка)» [Oxford English Dictionary]. Розвинула своє значення «зміст написаного», саме «*a time-table* (розклад)» (1863 р.) [Oxford English Dictionary].

Слово «*passenger*» було запозичене з французької мови, позначаючи *a traveller, wayfarer* (мандрівник, мандрівник) (1330) [Oxford English Dictionary]. Надалі вже в рамках англійської лексики значення його дещо змінюється — «той, хто подорожує або пересувається на судні або транспортному засобі» (1511 р.) [Oxford English Dictionary].

Висновки. Внутрішньомовне запозичення, що супроводжується термінологізацією, спеціалізацією, розширенням, метафоризацією загальноживаного значення слова, метонімічним перенесенням значення загальноживаного слова можна вважати лексико-семантичним способом терміноутворення. Особливу групу серед односкладових термінів утворюють терміни, обсяг значення яких у спеціальній лексиці аналогічний обсягу їх значень у загальноживаній мові. Це терміни, утворені шляхом термінологізації загальноживаного значення слова. Розвиток значення подібних спеціальних лексем відбувалося поступово, в міру збагачення людини досвідом та формування в неї наукових понять. Туристичні терміни, які були утворені на основі семантичних зрушень, що породили значну невідповідність між їхніми старими значеннями та новими поняттями, які вони стали називати, виникли на основі розширення значення існуючих у мові слів. У туристичній термінології досить чітко представлено невелику групу простих спеціальних одиниць, які були утворені за допомогою метафоризації значення загальноживаного слова. Метафоризація значення загальноживаних слів зазвичай відбувається спочатку з урахуванням зовнішнього подібності, а пізніше — з урахуванням подібності функцій званих об'єктів. Деяка кількість термінів утворюється за допомогою звуження, спеціалізації значення, що може бути свідченням того, що відповідна термінологія починає виділятися із загальнопобутової мови та усвідомлюватись як спеціальний пласт лексики.

Список літератури

- Прима В. В. Функціонування англійської туристичної термінології у північній Україні. *Записки з романо-германської філології*. Одеса, 2014. Випуск 1 (32). С. 127–132.
Oxford English Dictionary. Second Edition / J. A. Simpson and E. S. C. Weiner. Clarendon Press. (Vol. 1–20). Oxford, 1989.

Skeat W. W. An etymological dictionary of English language. Oxford, Clardon Press, 1958. 780 p.

References

- Pryma, V. V. (2014). Funktsionuvannya anhlomovnoyi turystychnoyi terminolohiyi u putivnykakh po Ukraini. *Zapysky z romano-hermans'koyi filolohiyi*. Odesa, Vypusk 1 (32). 127–132.
- Oxford English Dictionary (1989). Second Edition / J. A. Simpson and E. S. C. Weiner. Clarendon Press. (Vol. 1–20). Oxford, 1989.
- Skeat, W. W. (1958). An etymological dictionary of English language. Oxford, Clardon Press.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2022 року

УДК 811.111'373'42:611.781

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268209](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268209)

СЕКТОР ДИСКУРС/ТЕКСТУ НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОМПЛЕКСНОГО КОНЦЕПТУ *WORD/LANGUAGE/SPEECH*

Смаглій В. М.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000–0002–6222–7652>

Стаття присвячена вивченню комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH та його медіальної зони у наївній картині світу в межах нового наукового напрямку — дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії. В роботі аналізується комплексний концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH, представлений номінативними одиницями, виокремленими на матеріалі загальних і фразеологічних словників англійської мови. В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у десятки разів більша і варіативніша, аніж його ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичними компонентами мова, мовлення, комунікація. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство. Сектор медіальної зони вербального поля концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH Дискурс, текст містить номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім засобів письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування.

Ключові слова: концепт, дуальне мовознавство, слово, мова, мовлення, номінативне поле, дискурс, текст.

**SECTOR DISCOURSE/TEXT IN THE NOMINATIVE FIELD
OF THE COMPLEX CONCEPT WORD / LANGUAGE / SPEECH**

Smaglii V.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa National Maritime University

The article is dedicated to the study of the complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH and its medial zone in the nanve picture of the world within a framework of a new scientific direction — dual linguistics: scientific and naïve interpretation of language in the English lexicography. The complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH, which is verbalized by nominative units extracted from English general lexicographic sources, is considered. The nuclear zone of the nanve picture of the world counts three lexemes (which together contain 42 sememes), among which 161 semes have been filtered by means of seme analysis method. The most common semanteme, present in all nuclear lexemes, is the idea of the bilateral nature of any communicative unit. All of the nuclear zone lexemes in the primary dictionary position contain the seme, which emphasizes the unity of content and form of the phenomena under consideration. The medial zone of the nominative field of the verbalized WORD / LANGUAGE / SPEECH complex concept is many times bigger and more variable in comparison with the nuclear zone. It includes more than 700 lexical units with semantic components language, speech, communication. According to the thematic principle, the collected material was divided into 6 sectors: communication; units of language, speech; discourse, text; phonetical, grammatical and stylistic phenomena; language / dialect / slang, speaker; linguistics. The given sector contains nominative units of the English vocabulary to indicate various types of institutionalized discourse, primarily means of written fixation of human communication in public and private spheres. The evolution of verbal communication between people from ancient times to the present is reflected in a diverse palette of nominations of communicative phenomena of religious, artistic, scientific, legal and business, mass media and even everyday communication.

Key words: *concept, dual linguistics, word, language, speech, nominative field, discourse, text*

Вступ. Наше дослідження зосереджено на з'ясуванні того, як усвідомлюють феномен мовного спілкування різні суб'єкти, а саме пересічні мовці, з одного боку, і фахівці лінгвісти — з іншого, тобто якими є знання і уявлення про мову, її склад, її функціонування у кожній із цих спільнот.

Одиницею аналізу в нашому дослідженні виступає словникова стаття в єдності лем (заголовного слова) і дефініції. Розщеплення дефініційної статті на компоненти створює мозаїку дефініційних ознак, із яких відфільтровуються семи, елементарні одиниці значення. У свою

чергу, семи стають об'єктом когнітивного аналізу, який уможливує відтворення цілісної концептуальної структури, вербалізованого комплексного концепту.

Дослідження комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* проводиться у межах нового наукового напрямку, сформульованого як *дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії*.

Матеріал дослідження — тлумачні і фразеологічні словники, із яких методом суцільної вибірки виокремлено номінативні одиниці, в семантиці яких наявні семи *мова, мовлення, слово, спілкування* — таким є принцип формування наївного номінативного поля.

Результати і обговорення. Комплексний концепт *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, що є конгломератом трьох нуклеарних концептів. Він утворений, відповідно, нуклеарним концептом із заголовним словом *word*, нуклеарним концептом із заголовним словом *language* і нуклеарним концептом, у якому заголовком виступає номінатема (Теркулов, 2013) *speech/to speak*. Вивчення вербалізованого концепту передбачає перш за все укладання його номінативного поля, тобто зібрання і структурування в єдине ціле всіх номінативних одиниць, що позначають ядрові концепти, разом із їхніми словниковими дефініціями. Отриманий таким чином фактографічний матеріал дає можливість ретельного аналізу етимології та семантики всіх зібраних лексичних одиниць.

В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* виявляється у багатому різі більшою і варіативнішою у порівнянні з ядровою зоною. В неї входять більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство*.

Третій сектор медіальної зони вербального поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** поєднує лексикографічно зареєстровані номінативні одиниці англійської мови на позначення *дискурсу*, його інституційних різновидів, номінації на позначення різного роду *текстів* і їхніх структурних компонентів. Даний сектор містить номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім засобів письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, масмедійного і навіть повсякденного спілкування. Розглянемо більш детально деякі з них.

Ключовою номінацією є лексема **discourse**, чия основна семема має загальне значення *засіб організації знання, ідей, досвіду, який закоріненний в мовних контекстах*: [a mode of organizing knowledge, ideas or experience that is rooted in language and its concrete contexts (such as institutions)]. Звернімо увагу на дефініційну ознаку [institutions], яка на другому ступені аналізу показує таке: *institution* [a significant practice, relationship or organization in a society or culture]. Соціологічне поняття *інститут* тлумачиться як [організація суспільної діяльності і соціальних відносин, яка втілює норми економічного, політичного, правового, морального життя суспільства]. Таким чином, пересвідчуємось, що дискурс є засобом фіксації передусім суспільного знання, культурно схвалюваних моделей людської поведінки у соціумі. Виходячи із вищесказаного, подальші міркування провадитимемо в напрямку аналізу окремих інституційних типів дискурсу: релігійного, наукового, офіційно-правового і т. п.

Побіжно зауважимо, що лексема **discourse** містить і вужчі за значенням семемі. Серед них семема *discourse*, яка перш за все акцентує сему *зв'язність* [connected speech or writing; a connected series of utterances, a text], інша семема робить наголос на *протяжності* мовленнєвого ланцюга, що перевищує межі речення [a linguistic unit larger than a sentence; a lengthy treatment of a subject; orderly and usually extended expression of thought on a subject], ще одна семема зосереджена на *конверсаційному* характері мовленнєвої взаємодії [verbal interchange of ideas, esp. conversation; discussion of a topic in speech or writing; written or spoken communication or debate].

Одним із найдавніших типів спілкування, як відомо, є релігійне спілкування як наслідок природних законів еволюції людської цивілізації. Українська дослідниця Н. Кравченко пояснює це тим, що “релігія як світогляд та церква як її основний інститут виникли ще до появи всіх суспільних інститутів, що існують і функціонують у сучасному комунікативному просторі” (Кравченко, 2017: 7).

До тематичної групи *релігійний дискурс* входять номінативні одиниці на позначення священних книг цих релігій та їх окремих складових: це перш за все **the Bible, the Torah** та **the Koran**. Цікавим є етимологічний аналіз кожної із лексем, згідно з яким їхня внутрішня форма відсилає до різних образів.

Слово **bible** до середньоанглійської потрапило зі старофранцузької, куди воно було через латину запозичене із грецької: L *biblia* <— Gr *biblion* [book]. Давньогрецьке *biblion* це зменшена форма іменника *biblos* [book, papyrus], інакше кажучи *книжечка із папірису*. Іменник *biblos* є видозміненою формою географічної назви *Bylbos*, так називалось місто в древній Фінікії на північний схід від теперішнього Бейрута. В II тисячолітті до нашої ери це місто було знане своїми папірусами: [It was the chief city of Phoenicia in the second millennium BC and was noted for its papyruses].

Назва священної книги іудаїзму — **Tora**. Англійське слово є запозиченням із іврити *tōrā* [instruction, doctrine, law] <— *yarah* [show, direct, instruct]. Тобто Тора — це *повчання, інструкція, прунис*.

Священна книга ісламу називається **Koran**. Передбачувано, назва є запозиченням із арабської, вона бере початок від іменника *qur'an*, який походить від дієслова *qar'a* [read, recite] (*читати, декламувати*).

Таким чином, етимологічно **Bible** відсилає до образу артефакту із папірису, **Tora** — до комунікативної дії повчання, **Koran** — до декламації, читання вголос.

Священні книги всіх релігій вважаються богонатхненними: religious texts are believed to be *sacred* because of their nature as *divinely* revealed or inspired. На думку Н. Кравченко, сутність сакральної глибинної комунікації є “сокровенне спілкування Осіб Святої Трійці, спілкування людини і Бога, а також спілкування людей між собою ‘про Господа’”, причому “набагато значимішою є так звана ‘вертикальна’ площина релігійної комунікації, а саме спілкування з Богом” (Кравченко, 2017: 39, 26). Показовою в цьому аспекті є номінативна одиниця **message** [a communication from a prophet or preacher believed to be inspired by God].

Своєю чергою звернення людини до Всевишнього відбувається у форматі молитви — *prayer* [a specially worded form used to address God].

Зasadничим для релігійного дискурсу є поняття *Logos*, номіноване в англійській мові *Logos* [the divine wisdom manifest in the creation, government and redemption of the world, identified in the Gospel of John with the second person of Trinity incarnate in Jesus Christ. Also called Word]. І звичайно, що трактування релігійного дискурсу як такого виходить із базового поняття *religia* — *religion* [the belief in and worship of a superhuman controlling power, esp. a personal God; the belief in and reverence for supernatural power regarded as creating and governing the universe]. Віра [belief, worship] у надприродну і надлюдську силу [superhuman, supernatural power], персоніфіковану в іпостасі Бога [a personal God], силу, що створила і керує світом [controlling power, creating and governing the universe] — такою згідно з англомовною картиною світу, відбитою у словниках, є віковична складова людського духовного життя, релігія.

Літературний дискурс — це передусім письмовий дискурс, усталеною і за давненою формою його існування є *письмовий текст*, зокрема у форматі *книги*. На початках існування писемних текстів вони мали форми згортка (scroll) і лише згодом з'явилась сучасна форма книги (book), т. зв. кодексу “тобто книги-зошита зі сторінками, які заповнені з обох боків (на відміну від згортка)”. Англомовна номінативна одиниця *book* першою чергою позначає саме формат книги як матеріального артефакта [a written or printed work consisting of pages glued or sewn together along one side and bound in covers]. Основною, визначальною складовою книги виступає *текст*, що міститься в ній, — *text* [the principal part of a book exclusive of front and back]. У центрі нашої уваги знаходяться книга і текст як дискурсивні, комунікативні феномени. Передусім зосередимось на аналізі їхньої структури.

Дефініція другої семемі лексеми *book* пояснює, що книга є літературним твором, [a long written or printed *literary composition*]. Дефініція другої семемі лексеми *text* своєю чергою пояснює кодову особливість тексту у складі книги [the main body of a book, as *distinct from* other material such as *notes*, *appendices*, and *illustrations*]. Із яких дрібніших структурних компонентів вони складаються і в які крупніші структури включені — відповідь на ці запитання становить ціль нижчевикладеного.

Книга може створюватись і функціонувати як окремий комунікативний феномен або як складова крупнішого формування. В такому разі говорять про такий статус книги, як *том* — *volume* [a book forming

a part of a work or series, e.g. *a biography of G. B. Shaw in three volumes*]. Цілісний літературний твір, що складається із кількох окремих завершених творів, зазвичай називається *дилогією*, *трилогією*, *пенталогією* і т. п. Цікаво, що загальні (не літературознавчі) англомовні словники до свого лексикону включають тільки вокабулу *trilogy* [a group of three literary creative works related in subject or theme], інша можлива кількість складових такої єдності (два, чотири, п'ять творів) словниками не рефлектується.

Публікація літературного твору іноді (завдяки його популярності) викликає появу так званих *сиквелів* і *приквелів*, творів із наративом про попередні чи наступні події, про які йшлося в основному творі. Їхні номінативні одиниці супроводжуються відповідними тлумаченнями: *sequel* [a published work that *continues the story* or develops the theme of an earlier one; a literary, dramatic work whose narrative *continues that of a preexisting work*]; *prequel* [a work (such as a novel or a play) whose story *precedes that of an earlier work*; whose narrative *takes place before that of a preexisting work*].

Інше угруповання літературних текстів утворює *антологію* — *anthology* [a collection of literary pieces, such as poems, short stories or plays].

Сучасні комп'ютерні технології породили принципово новий формат об'єднання окремих текстів у крупнішу, тематично цілісну єдність — *гіпертекст*. Дефініція лексеми *hypertext* пояснює, що це документ, структурований у такий спосіб, який уможливує безкінечну кількість перехресних посилань на окремі тексти, у сукупності утворюючи безмежну текстову структуру: [a document presented on a computer in hypertext, a software system allowing extensive cross-referencing between related sections of text]. Таким чином бачимо, що літературний твір, текст може входити до парадигмальних структур на кшталт дилогій, трилогій сиквелів, приквелів, антологій і гіпертекстів. Водночас сам текст не є структурно гомогенним феноменом.

Висновки. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* у десятки разів більша і варіативніша, ніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова*, *мовлення*, *комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація*; *одиниці мови*, *мовлення*; *дискурс*, *текст*; *фонетичні*, *граматичні* і *стилістичні феномени*; *мова/діалект/жаргон*, *мовець*; *мовознавство*. Сектор медіальної зони вербаль-

ного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** Дискурс, текст містить номінативні одиниці англійського лексику на позначення різних видів інституалізованого дискурсу, передусім засобів письмової фіксації людського спілкування в суспільній і приватній сферах. Еволюція вербальної комунікації між людьми із прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування.

Список літератури

Кравченко Н. О. Синергійність англомовного релігійного дискурсу (теолінгвістичний підхід): монографія. Одеса. 2017. 408 с.
Теркулов В. И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летию юбилею проф. В. И. Карасика*: в 2 частях. Изд-е 2-е испр. Киев: Издат.дом Д. Бурого, 2013. Часть 1. С. 25–31.
Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>
Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

References

Kravchenko, N. O. (2017). Synerhiinist anhlomovnoho relihiinoho dyskursu (teolinhvistychnyi pidkhid): monohrafiia. Odesa.
Terkulov, V. I. (2013) Chasti rechi i tozhdestvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V. I. Karasika: v 2-h chastyah*. Kiev: Izdat. dom D. Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 25–31.
Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>
Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

Стаття надійшла до редакції 23.09.2022 року

УДК 811.111'37

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268210](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268210)

ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО ФАНФІКШЕН

Станко Д. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000–0002–7858–8663>

У статті висвітлюються лінгвальні характеристики англомовного фанфікшен. У роботі викладено історію, основні форми та сучасні тенденції вивчення фанфікшен як жанру мережевої літератури. Актуальність вивчення фанфіку зумовлена, перш за все, тим, що ці твори є яскравим прикладом так званої живої мови. Вони відображають усі сучасні мовні тенденції, виражають музичні, літературні та кіно уподобання суспільства. Крім того, фанфікшен є маловивченим явищем, яке існувало в різних формах, але найбільшого поштовху в розвитку отримало лише в останні десятиліття. Термін «фанфікшен» визначається як вид творчості шанувальників популярних художніх творів, похідний літературний твір на основі будь-якого оригінального твору, що використовує свої уявлення про сюжет і героїв. Це різновид масової літератури, створений на основі художнього твору шанувальниками цього твору, який не переслідує комерційних цілей і призначений для читання іншими шанувальниками. В ході дослідження встановлено, що жанром фанфікшен називається група творів, написана на певну тему: екшн (Action); пригодницький жанр (Adventure); детективний жанр (Detective); романтичний жанр (Romance); флафф (Fluff); гумористичний жанр (Humor); дарк (Dark); дитфік (Deathfic); ангст (Angst); PWP (Plot, What Plot?). Аналіз лінгвальних особливостей номінативної системи англомовного фанфікшен показав, що вона виконує низку важливих функцій: комунікативну, номінативну, емоційно-оцінювальну, експресивну, фатичну, сигнальну/ідентифікаційну. Найбільш значущою якістю/властивістю фанфікшен стає «вторинність» фанатської творчості, у зв'язку з чим однією з ключових дослідницьких завдань є вивчення співвідношення тексту-першоджерела та фанфіків. Цікаво, що фанфікшен з позицій літературознавства/лінгвістики спочатку оцінюється як явище, що належить до найнижчих проявів паралітератури і тому не заслуговує на серйозну увагу. Проте визначення місця та статусу фанфікшен у сучасному мовленнєвому процесі — одне із завдань, вирішення якого є актуальним для дослідників. Перспективою даного дослідження є аналіз структурних, стилістичних та прагматичних особливостей дискурсу фанфікшен.

Ключові слова: номінативна система, жанр, масова література, типологія, фанфікшен.

LINGUAL FEATURES OF ENGLISH FAN FICTION

Stanko D. V.

candidate of philological sciences, associate professor,
Uzhhorod National University

The article highlights lingual features of the English fanfiction. The work offers a brief outline of history, main forms and modern trends in fan fiction studies as a genre of web literature. The relevance of the study of fan fiction is due, above all, to the fact that these works are a bright example of the so called live language. They reflect all modern language trends, express the musical, literary and film preferences of the society. In addition, fan fiction is an understudied phenomenon that has existed in various forms, but has received the greatest impetus in development only in recent decades. The term fan fiction is defined as a kind of creativity of fans of popular works of art, a derivative literary work based on any original work that uses its ideas of the plot and characters. It is the type of mass literature, created on the basis of a work of art by fans of this work, which do not pursue commercial purposes and are intended for reading by other fans. In the course of the research it has been established that the genre of fanfiction is a group of works written on a certain topic: Action; Adventure; Detective; Romance; Fluff; Humour; Dark; Deathfic; Angst; PWP (Plot, What Plot?).

The analysis of the linguistic features of the nominative system of English fanfiction showed that it performs a number of important functions: communicative, nominative, emotional-evaluative, expressive, phatic, signalling/identification. The most significant quality/property of fan fiction is the “secondary nature” of fan creativity, in connection with which one of the key research tasks is the study of the relationship between the original text and fan fiction. It is interesting that fanfiction from the standpoint of literary studies/linguistics is initially evaluated as a phenomenon that belongs to the lowest manifestations of paraliterature and therefore does not deserve serious attention. However, determining the place and status of fan fiction in the modern speech process is one of the tasks, the solution of which is relevant for researchers. The perspective of this study is the analysis of structural, stylistic and pragmatic features of fan fiction discourse.

Key words: *nominative system, genre, mass literature, typology, fan fiction*

Вступ. Виникнення фанфікшн дослідники пов'язують зі зростанням популярності жанру фентезі, появою фанатських/субкультурних спільнот, учасники яких, по-перше, обговорювали між собою тексти фентезі та з розвитком інтернет-технологій перенесли спілкування зі сфери реальної у віртуальну, а по-друге, прагнули створити текст, близький до першоджерела, який повноцінно продовжує/доповнює його.

Для зарубіжних дослідників фанфікшн найбільш значущими були соціологічні аспекти теми: особливості фаната як особистості, іс-

торія становлення фанспільнот, тоді як власне літературознавча та лінгвістична проблематика виявлялася на периферії дослідницького інтересу. Вивчення цього різновиду літератури почалося наприкінці ХХ століття у працях зарубіжних соціологів, культурологів, філологів, психологів (Pugh 2005). Робляться перші спроби створити універсальну класифікацію текстів фанфікшн, незважаючи на їх жанрове різноманіття. Приділяючи основну увагу відмінним ознакам фанфікшн, дослідники визначають природу фанатства як інтерпретативну творчу гру з прецедентним текстом, певну творчу практику.

Мета статті полягає у висвітленні основних лінгвальних характеристик англійського фанфікшн. Релевантність вивчення фанфіку зумовлена, перш за все, тим, що ці твори відображають сучасні мовні тенденції, виражають музичні, літературні та кіноуподобання суспільства. Крім того, фанфік — маловивчене явище, яке існувало в різних формах, але найбільшого поштовху в розвитку отримало лише в останні десятиліття, що також увиразнює актуальність подібних лінгвістичних розвідок. На сьогодні в мережі Інтернет існують численні вебсторінки, присвячені творам фанфікшн, що дозволяє говорити про масовий характер цього явища та його надзвичайну популярність.

Результати і обговорення. Найбільш значущою якістю/властивістю фанфікшн стає «вторинність» фанатської творчості, у зв'язку з чим однією з ключових дослідницьких завдань є вивчення співвідношення тексту-першоджерела та фанфіків. Цікаво, що фанфікшн з позицій літературознавства/лінгвістики виявляється спочатку скомпрометованим, оцінюється як явище, що належить до найнижчих проявів паралітератури і тому не заслуговує на серйозну увагу. Проте визначення місця та статусу фанфікшн у сучасному мовленнєвому процесі — одне із завдань, вирішення якого є актуальним для дослідників.

Система жанрів фанфікшн — ще одна популярна проблема у різноманітних дослідженнях фантекстів. Фанфікшн початку ХХІ століття став окремим унікальним напрямом, що відрізняється від традиційної художньої літератури, у межах якого існує своя специфічна система жанрів та позначень. Безперечно, більшість історій, написаних фікшн-авторами, могли б підійти під визначення того чи іншого загальновідомого жанру: оповідання, повісті, поеми чи роману. Такі жанрові позначення, однак, зовсім не відображають особливості, властиві виключно фанфікам і не зустрічаються в інших літературних напрямках. У зв'язку з цим автори творів фанфікшн відійшли

від традиційних жанрів, замінивши їх принципово новими формами (Rogue, 2018).

Одним із критеріїв класифікації фанфіків є обсяг твору. Особливістю є те, що розмір фанфіка ніяк не впливає на його приналежність до того чи іншого жанру. Автори, які пишуть у певному жанрі, не обмежені кількістю слів чи сторінок. Обсяг твору вказується окремо і тільки після його написання, робиться це, перш за все, для зручності читачів, які мають намір прочитати цю історію (Folterman, 2015).

Оскільки більшість творів фанфікшен публікується на спеціально призначених для цієї мети Інтернет-сайтах, їх розмір часто вказується не в знаках, словах, рядках або сторінках, а в кілобайтах.

Можемо виокремити фанфіки таких розмірів:

- максі (Max) — твір великого обсягу, що нерідко перевищує за розміром середній роман або повість. Приблизно від 70 машинописних сторінок або 200 Кб;

- міді (Midi) — фанфік середній за обсягом: від двадцяти до сімдесяти машинописних сторінок або від 50 Кб до 200 Кб;

- міні (Min) — маленький фанфік, розміром від однієї до двадцяти машинописних сторінок. Іноді такі твори, що складаються з одного розділу, називаються серед фікрайтерів «One-shot»;

- драбл (Drabble) — уривок. Такі твори часто детально описують одну сцену чи персонажа. Драбл може бути доповнений і перетворитися на закінчений твір або залишитися в незавершеному вигляді. Іноді драблом називають коротку історію, що має прихований підтекст або несподівану кінцівку;

- віньетка (Vignette) — невелика історія, що розкриває єдину думку. Часто описує почуття героя у певний момент часу або внутрішній монолог;

- фанфіклет (Ficlet) — короткий фанфік у декілька речень.

Перейдемо безпосередньо до жанрів літератури фанфікшен. Під жанром у літературному середовищі фанфікшен розуміється група творів, об'єднана загальною темою. Ця класифікація багато в чому схожа на розподіл епічних творів на пригодницькі, фантастичні, історичні та ін.

Одним з найпоширеніших жанрів є екшн (Action), такі фанфіки відрізняються динамічним сюжетом, швидкою зміною подій, тоді як думкам, почуттям та відносинам героїв практично не приділяється уваги. Близьким до нього є пригодницький жанр (Adventure), в якому

акцент робиться на розум, кмітливість персонажів, яким необхідно перехитрити «лиходія», анти-героя, з блиском вийти зі складної ситуації. Такі історії зазвичай мають щасливий кінець. Вдале завершення притаманно також жанру романтика (Romance), який розповідає про ніжні, романтичні відносини між персонажами. Різновидом такого жанру є флафф (Fluff) — тепла, світла, нічим не затьмарена історія, що відрізняється простотою, невігядливістю сюжету.

Наступним різновидом є детективні історії (Detective), у яких герої розкривають загадкові злочини та зникнення. Зустрічаються у літературі фанфікшен і гумористичні жанри: гумор (Humour), комедія (Comedy) чи пародія (Parody). Особливістю таких творів є здатність автора іронічно описувати ситуації, помічати у подіях, явищах та героях комічні, кумедні сторони. Часто жарти, що згадуються на сторінках таких історій, зрозумілі виключно фанатам певного оригінального твору та будуть незрозумілі читачеві, який вперше зіткнувся з літературою фанфікшен (Miller, 2017).

Однією з помітних тенденцій літературної традиції фанфікшен є те, що твори пригодницьких, романтичних та гумористичних жанрів значно поступаються за популярністю жанрам похмурим, жорстоким, з негативним емоційним забарвленням. Одним із них є дарк або даркфанфік (Dark, Darkfic) — історія з великою кількістю смертей та жорстокості, що описуються з різним ступенем детальності. Його різновидом вважається детфік (Deathfic) — оповідання, в якому один або кілька героїв помирають. Для романтичних історій із сумним фіналом використовується позначення «драма» (Drama). Часто цей жанр включають в опис фанфіка лише тому, що його кінцівка вважається «нешасливою».

Досить специфічним жанром є ангст (Angst). Цей термін, запозичений фікрайтерами з німецької мови, означає страх, тугу чи тривогу. Подібні історії описують сильні фізичні, але найчастіше духовні страждання персонажа, що зіткнувся з нерозв'язною проблемою або переживає втрату. Такі твори можуть закінчитися трагічно, але найчастіше не мають кінцівки, оскільки автору, який розповідає про муки та переживання персонажа, не важливий сюжет історії та послідовність подій.

Варіацією жанру ангст, для якої характерне щасливе закінчення, є Hurt/comfort — фанфік, в якому один персонаж так чи інакше страждає, а інший приходить йому або їй на допомогу.

Крім любові до похмурих, трагічних подій, особливістю фанфікшен як літературного напрямку є схильність багатьох авторів до опису сексуальних відносин між персонажами та сценами еротичного характеру. Унікальним жанром вважається PWP, аббревіатура, яка може розшифровуватися по-різному: Plot, What Plot? (Дослівно — «Сюжет? Який сюжет?») або Porn Without Plot (порнографія без сюжету). Жанр безсюжетний, основний акцент робиться на опис відвертих сцен (Morrison, 2012).

Крім складної системи жанрів і категорій фікрайтерами створено систему попереджень, що застерігають читача про те, з чим він може зіткнутися, читаючи історію. Попередження найчастіше стосуються наявності у фанфіці нецензурної лексики, сцен сексуального характеру чи сцен загибелі головної дійової особи. З наявністю попереджень тісно пов'язаний рейтинг фанфіка — неформальна система оцінок змісту твору, прийнята авторами для того, щоб дати читачеві попереднє уявлення про те, чого очікувати, а також про те, наскільки зміст фанфіку є придатним для різних вікових груп.

Інтернет породжує та поєднує мережеві спільноти, і, як наслідок, дані процеси дають поштовх розвитку інтернет-мови, що обслуговує ці спільноти, та створенню своєрідної інтернет-культури, яка не має аналогів у минулому. Завдяки активній взаємодії людей, об'єднаних спільними інтересами, у просторі інтернету виникають сленги різних соціальних груп. Аналіз сленгу фікрайтерів показав, що він має низку важливих функцій:

- комунікативну, оскільки сленгові одиниці використовуються для міжособистісного спілкування всередині фанфік-спільноти;
- номінативну, оскільки одиниці сленгу називають нові поняття, які раніше у мові були відсутні, наприклад: *songfic*;
- емоційно-оцінювальну, що забезпечує передачу ставлення того, хто говорить до об'єкта комунікації, наприклад, *peel story*, дослівно 'оповідь-лушпиння', так називають невдалу, беззмістовну фанроботу;
- експресивну, що мотивує створення образного виразу для номінації поняття, що вже має нейтральне мовне вираження, наприклад, *swoon*;
- фатичну, що дозволяє встановлювати та підтримувати контакт між учасниками спільноти;

— сигнальну/ідентифікаційну, що дозволяє робити розмежування на «своїх» та «чужих» та допомагає встановлювати специфічні контакти між членами однієї спільноти.

Різноманітність функцій сленгу фікрайтерів демонструє не тільки важливість створення єдиної мови комунікації для цієї спільноти, але й лексичну систему, що цілком склалася, яка вимагає детального лінгвістичного опису та стратифікації.

Висновки. Аналіз лінгвальних особливостей номінативної системи англomовного фанфікшен показав, що вона виконує низку важливих функцій: комунікативну, номінативну, емоційно-оцінювальну, експресивну, фатичну, сигнальну/ідентифікаційну. Найбільш значущою якістю/властивістю фанфікшен стає «вторинність» фанатської творчості, у зв'язку з чим однією з ключових дослідницьких завдань є вивчення співвідношення тексту-першоджерела та фанфіків. Цікаво, що фанфікшен з позицій літературознавства/лінгвістики спочатку оцінюється як явище, що належить до найнижчих проявів паралітератури і тому не заслуговує на серйозну увагу. Проте визначення місця та статусу фанфікшен у сучасному мовленнєвому процесі — одне із завдань, вирішення якого є актуальним для дослідників.

Перспективою даного дослідження є аналіз структурних, стилістичних та прагматичних особливостей дискурсу англomовного фанфікшен.

Список літератури

- Foltermann C. L. Fanfiction: A Worldwide Phenomenon. URL: <https://fanslashfic.com/2015/11/25/fanfiction-a-worldwide-phenomenon/>
- Miller L. Fan Fiction: The Next Great Literature? URL: <http://www.psmag.com/books-and-culture/fan-fiction-next-great-literature-67706>
- Morrison E. In the beginning, there was fan fiction: from the four gospels to Fifty Shades. URL: <http://www.theguardian.com/books/2012/aug/13/fan-fiction-fifty-shades-grey>
- Pugh S. The democratic genre. Fan fiction in a literary context / S. Pugh. Brigend, UK : Seren Books, 2005. 282 p.
- Rogue L. Fanfiction as a Genre of Literature. URL: <http://www.trickster.org/symposium/symp189.htm>
- The Fanfic Collective. URL: <https://thefanficcollective.com/history-of-fanfiction-1970s/>

References

- Foltermann, C. L. (2015). Fanfiction: A Worldwide Phenomenon. URL: <https://fanslashfic.com/2015/11/25/fanfiction-a-worldwide-phenomenon/>
- Miller, L. (2017). Fan Fiction: The Next Great Literature? URL: <http://www.ps-mag.com/books-and-culture/fan-fiction-next-great-literature-67706>
- Morrison, E. (2012). In the beginning, there was fan fiction: from the four gospels to Fifty Shades. URL: <http://www.theguardian.com/books/2012/aug/13/fan-fiction-fifty-shades-grey>
- Pugh, S. (2005). The democratic genre. Fan fiction in a literary context. Brigend, UK : Seren Books.
- Rogue, L. (2018). Fanfiction as a Genre of Literature. URL: <http://www.trickster.org/symposium/symp189.htm>
- The Fanfic Collective. URL: <https://thefanficcollective.com/history-of-fanfiction-1970s>

Стаття надійшла до редакції 19.09.2022 року

УДК 811.111'37:159.925.8

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268211](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268211)

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ AGE

Шаповал А. С.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000–0001–9718–5002>

Стаття присвячена аналізу лінгвокультурологічного аспекту вербалізації англomовного концепту AGE. Серед напрямів сучасної лінгвокультурології виділяють фразеологічно орієнтований, що вивчає культурно маркований зміст фразеологічних одиниць різних мов, і лексикографічний, що має прикладну спрямованість на укладання різних словників, які несуть культурну інформацію. Наше дослідження виконано в межах першого напряму та ґрунтується на аналізі англomовних фразеологізмів із компонентом age. **Мета** нашого дослідження полягає в аналізі лінгвокультурного аспекту англomовного концепту AGE. Аналіз фразеологічної вибірки показав, що оцінне забарвлення мають в основному одиниці, які вербалізують молодість та старість, створюючи свого роду опозицію між цими віковими періодами життя. Віковий період молодості представлений у досліджених фразеологізмах лексемами *young, baby, children*. Зафіксовані ідіоми, які містять зазначені лексеми, актуалізують у першу чергу такі ознаки як недосвідченість, необізнаність, які, на наш погляд, мають децю негативне забарвлення. Позитивна конотація зафіксована при актуалізації ознак невинності та свіжості поглядів молодих людей. Недосвідченості та необізнаності молодих протиставляється життєвий досвід та мудрість старого покоління. Проте, поряд із позитивною оцінкою досвіду та мудрості старшого покоління зустрічаються і ідіоми, що містять презирливе та іронічне ставлення до його представників, яке вмотивоване нездатністю до змін, буркотливим характером тощо. Таким чином, проведений лінгвокультурологічний аналіз вербалізації досліджуваного концепту в англійській мові на матеріалі фразеологічних зворотів показав, що для англomовної культури стереотипним є протиставлення двох вікових періодів — молодості та старості, причому їм обом притаманні риси, які мають як позитивні, так і негативні оцінки мовців.

Ключові слова: концепт, лінгвокультурологія, фразеологізм, age.

LINGUOCULTURAL ASPECT OF THE ENGLISH CONCEPT AGE

Shapoval A. S.

PhD, assistant professor,
Odesa National Maritime University

The article is devoted to the analysis of the linguistic and cultural aspect of the verbalization of the English concept AGE. Among the directions of modern linguistic and cultural studies, there is a phraseologically oriented one, which studies the culturally marked content of phraseological units of various languages, and a lexicographic one, which has an applied focus on compiling various dictionaries that carry cultural information. Our research is carried out within the first direction and is based on the analysis of English phraseological units with the age component. The purpose of our study is to analyze the linguistic and cultural aspect of the English concept AGE. The analysis of the phraseological sample showed that the evaluative color has mainly units that verbalize youth and old age, creating a kind of opposition between these age periods of life. The age period of youth is represented in the studied phraseology by the lexemes young, baby, children. Recorded idioms that contain the mentioned lexemes actualize, first of all, such signs as inexperience, ignorance, which, in our opinion, have a somewhat negative connotation. A positive connotation is recorded when the signs of innocence and freshness of young people's views are actualized. The inexperience and ignorance of the young is contrasted with the life experience and wisdom of the older generation. However, along with a positive assessment of the experience and wisdom of the older generation, there are also idioms containing a contemptuous and ironic attitude towards its representatives, which is motivated by the inability to change, grumbling character, etc. Thus, the linguistic and cultural analysis of the verbalization of the researched concept in English on the basis of phraseological turns showed that for the English-speaking culture it is stereotypical to oppose two age periods — youth and old age, and both of them have features that have positive and negative assessments of speakers.

Key words: concept, linguistic and cultural studies, phraseological unit, age.

Вступ. Сучасна лінгвоконцептологія має великий доробок праць, присвячених аналізу особливостей вербалізації концептів різного ступеню абстрактності. Якщо лінгвокультурологія займається дослідженням лінгвокультури в цілому, то лінгвоконцептологія вивчає окремі фрагменти лінгвокультури, представлені (лінгвокультурними) концептами (Селіванова 2006). Зв'язок культурно маркованих операційних одиниць мислення із засобами їх вербалізації вивчається у єдності виділених різноякісних складових, а саме — понятійної, об'єктивної та оцінної (Мартинюк 2011).

Мета нашого дослідження полягає в аналізі лінгвокультурного аспекту англійського концепту AGE. Серед напрямів сучасної лінг-

вокультурології виділяють фразеологічно орієнтований, що вивчає культурно маркований зміст фразеологічних одиниць різних мов, і лексикографічний, що має прикладну спрямованість на укладання різних словників, які несуть культурну інформацію. Наше дослідження виконано в межах першого напрямку та ґрунтується на аналізі англійських фразеологізмів із компонентом age.

Результати і обговорення. Загальна кількість вибірки склала понад 200 ідіом. Серед проаналізованих фразеологічних зворотів переважають субстантивні, які складають 70 % від загальної вибірки (140 ідіом), наприклад:

*Child of nature — дитя природи**Fair-haired boy — любимчик**Old salt — бувалий моряк**Tender age — ранній, ніжний вік*

Друге за чисельністю місце займають фразеологічні звороти зі структурою предикації, тобто прислів'я та приказки, які налічують 25 ідіом, або 13 % від загальної вибірки. Наприклад:

*There's many a good tune played on an old fiddle — на старій скрипці можна зіграти гарні мелодії (про немолоду але майстерну у коханні жінку);**Way to a man's heart is through his stomach — шлях до серця чоловіка лежить через його шлунок;**All are good lasses, but whence come the bad wives? — всі дівчата хороші, а звідки ж беруться погані дружини?;**When children stand quiet they have done some harm — якщо діти при тихли, значить вони нашкодили.*

Третю за чисельністю групу складають дієслівні фразеологічні звороти, які налічують 20 ідіом (10 %), наприклад:

*To be no longer in one's first youth — не першої молодості**Rip up old sores — бередити старі рани**Fling smb aside like an old boot — викинути когось як стару рукавичку**Be in one's second childhood — впасти в дитинство*

Найменш чисельними є дві останні групи проаналізованих фразеологізмів, які разом складають лише 7 % вибірки, це прислівникові ідіоми (10 зворотів) та ад'єктивні (5 зворотів). Наведемо декілька прикладів:

*In days of old — в бувалі часи**Just out of one's teens — в 20 років**Merry as the maids — життєрадісний*

Old as the hills — старий як світ

Отже, проведений структурний аналіз виділених фразеологізмів показав, що переважна частина з них є субстантивними, тобто позначає певний об'єкт, явище чи ситуацію.

Ці дані співвідносяться із іншою класифікацією ідіом — згідно із характером функціонування фразеологізмів у мовленні. Тут переважними за чисельністю є номінативні фразеологічні одиниці, тобто ті, які називають предмети, явища, ознаки, наприклад:

Old cock — дружище

With child — вагітна

Innocent as a babe / child unborn — невинний як ненароджене дитя

І тільки декілька із досліджених фразеологічних зворотів виконують функцію посилення мовлення та є номінативно-комунікативними одиницями, наприклад:

As old boots — надзвичайно

Like old gooseberry — з усіх сил, щодуху.

Відносно внутрішньої будови фразеологізмів, тобто ступеня вмотивованості його елементів (виведення значення цілого словосполучення із значень його складових) та ступеня спаяності (можливість або неможливість замінити або змінити окремі елементи словосполучення, не порушуючи його цілості), виділяємо три групи.

Перша з них є найчисельнішою (80 % вибірки) та складається із фразеологічних єдностей, значення яких визначається значенням компонентів і буває зазвичай переносним, метафоричним, наприклад:

Young shaver — юнець

Hold the baby — віддуватися за когось

Менш чисельною є група фразеологічних сполучень, яка налічує 15 % вибірки. Один з компонентів фразеологічних сполучень вживається у своєму прямому значенні. Другий компонент може бути вжитий у переносному значенні або характеризуватися зв'язністю значення, яка притаманна йому лише в обмеженому колі виразів, наприклад:

Be of age — бути повнолітнім

Be under age — бути неповнолітнім

Come of age — досягти повноліття

Решта 5 % із досліджених зворотів припадає на фразеологічні зрощення, смисл яких не витікає зі значення компонентів, тобто компо-

ненти втрачають своє лексичне значення, яке вбирається значенням всього фразеологізму, наприклад:

As old boots — надзвичайно

Like old gooseberry — щодуху

Old Harry — самана

Miss White — туалет

Таким чином, переважна більшість із досліджених фразеологічних одиниць відносяться до фразеологічних єдностей і мотивація їхнього значення може бути простежена зі значення їх складових компонентів.

Фразеологізми розглядаються як знаки вторинної непрямой номінації, а серед типів переосмислення при фразеологічній номінації виділяють метафоричне (просте переосмислення) та метонімічне (складне переосмислення) (Селіванова 2006).

Саме ці два типи переосмислення можна виділити і серед досліджених у нашій роботі фразеологічних зворотів. Серед прикладів метонімічного переосмислення можна виділити наступні номінації, пов'язані із фразеологічним позначенням професій:

Boy in buttons — хлопчик-коридорний

Boys in blue — моряки, поліцейські

Gentleman of the robe — юрист

Як бачимо, перенос значення у даних прикладах відбувається на основі суміжності — особливості одягу коридорного, юриста та моряків лягли в основу даних номінацій.

Серед зафіксованих прикладів метонімічного переосмислення виділяємо також фразеологічні звороти, в основу яких покладені імена певних осіб. Наприклад, фразеологізми *Teddy boy — стильга* та *Teddy girl — стильна дівчина* утворені від імені англійського короля Едварда VII, який відзначався оригінальністю та вишуканістю свого вбрання. Ще одним прикладом подібного метонімічного переносу є фразеологізм *Lady Bountiful — дама-благодійниця*, саме так звали одного з персонажів п'єси Дж. Фаркера, особливості якого і лягли в основу цієї фразеологічної одиниці.

Серед зафіксованих випадків метонімічного переносу значення відзначимо також фразеологізми, які ґрунтуються на суміжності певного місця. Наприклад, католицьку церкву презирливо називають *Lady of Rome — вавилонська блудниця*, оскільки Ватикан знаходиться саме на території Риму, а середньовічне знаряддя катування *Iron Maiden of Nuremberg — залізна діва* отримало свою назву за місцем

свого винайдення та застосування. Ще одним цікавим прикладом метонімічного переносу значення є фразеологізм *Pin-up girl — фото красуні, вирізане із журналу та прикріплене на стіну*.

Слід відзначити, що метафоричний тип переосмислення при фразеологічній номінації представлений у нашому матеріалі набагато ширше, ніж попередній. Так, наприклад, фразеологізми, які позначають певний віковий період життя ґрунтуються на часовій аналогії життя та доби:

Afternoon of life — захід життя

Mourning of life — початок життя, молодість

Цінність такого металу як золото лежить в основі наступної ідіоми:

Golden age — 1) золоте століття, період розквіту в Англії 18 ст;

2) щаслива пора життя

За аналогією цього фразеологізму утворений наступний, який іронічно позначає кінець 19 століття в США, що знаменував собою розквіт промисловості та економіки, тоді як попередній позначає розквіт літератури та мистецтва:

Gilded age — позолочене століття

В снові наступного прикладу лежить оксиморон — поєднання лексеми *green* у значенні *молодий* та *old — старий*:

Green old age — щаслива бадьора старість

Фразеологізми, які містять лексему *maiden* ґрунтуються на метафоричному переосмисленні та актуалізації такої семи як *незайманість*, наприклад:

Maiden horse — кінь, який ніколи не брав приз

Maiden sword — меч, незаплямований кров'ю

Maiden attempt — перша спроба

Такі ознаки як цінність дитини, відповідальність за її долю слугують основою наступних фразеологічних одиниць:

Empty the baby away with the bath water — разом із необхідним викинути головне

Give smb the baby to hold — заставити когось віддуватися

Hold the baby — віддуватися, нянчити чужу дитину

Порівняння жінки зі скрипкою лежить в основі наступного фразеологізму:

There's many a good tune played on an old fiddle — на старій скрипці можна зіграти гарні мелодії (про немолоду але майстерну у коханні жінку);

Ототожнення зими і снігопаду із образом немолодої жінки, яка патрає гусей, від чого в повітрі літає гусяче пір'я, є основою метафоричного переосмислення у даному прикладі:

Old woman is picking her geese — йде сніг

Як вже зазначалося вище, номінативна функція не є основним мовним призначенням фразеологічних одиниць, вони існують переважно для того, щоб виконувати характеризуючу функцію. Пристосованість фразеологізмів до цієї функції обумовлена наявністю в їхній семантичній структурі емотивності, яка несе прагматичне навантаження. Крім того, фразеологічні одиниці відтворюють культурний досвід народу, виконуючи роль культурних стереотипів, тобто їм властива також культурологічна функція.

Аналіз фразеологічної вибірки показав, що оцінне забарвлення мають в основному одиниці, які вербалізують молодість та старість, створюючи свого роду опозицію між цими віковими періодами життя.

Віковий період молодості представлений у досліджених фразеологізмах лексемами *young, baby, children*. Зафіксовані ідіоми, які містять зазначені лексеми, актуалізують у першу чергу такі ознаки як *недосвідченість, необізнаність*, які, на наш погляд, мають дещо негативне забарвлення:

Babe / child in the woods — довірлива, недосвідчена людина

Baby in arms — просто немовля

Babes and sucklings — новачки, недосвідчені люди

Babe unborn — просто немовля, недосвідчена людина

Young shaver — юнець

Позитивна конотація зафіксована при актуалізації ознак *невинності та свіжості поглядів* молодих людей:

Innocent as a babe / child unborn — невинний як дитя

Young blood — молода кров (люди зі свіжими силами, новими поглядами)

Недосвідченості та необізнаності молодих протиставляється життєвий досвід та мудрість старого покоління, що простежується у цілому ряді фразеологічних зворотів:

Old hand — досвідчена людина, знаток

Old soldier — бувала людина, мастак

There's many a good tune played on an old fiddle — на старій скрипці можна зіграти гарні мелодії (про немолоду але майстерну у коханні жінку)

Old bird — досвідчена, бувала людина

Old birds are not to be caught with chaff — старого горобця на м'якущі не спіймаєш

Old campaigner — бувала людина

Old dog barks not in vain — стара собака не гавкає без приводу

Old fox — старий лис, хитрець

Про необхідність передання досвіду від старшого покоління молодшому свідчить наступна ідіома:

As the old cock crows, so doth the young — молодий півень повторює за старим

Позитивну оцінку у проаналізованих фразеологізмах також мають ознаки традиційності, перевіреності часом:

Old friends and old wine are best — нема краще старого вина та перевірених друзів

Old lights — старі, традиційні догми

Проте, поряд із позитивною оцінкою досвіду та мудрості старшого покоління зустрічаються і презирливе та іронічне ставлення до його представників, яке вмотивоване нездатністю до змін, буркотливим характером тощо:

Old dog will learn no new tricks — в старості пізно перевчатися

No fool like an old fool — старого дурня нічим не виправиш

Old duck — старенька

One's old Dutch — дружина, стара

Old geezer — старий хрич

Old wife — кумушка, пліткарка

Old woman — баба (боязливий чоловік)

Old bloke — старикашка

Old boat — розвалина

Old card — старикашка

Таким чином, проведений лінгвокультурологічний аналіз вербалізації досліджуваного концепту в англійській мові на матеріалі фразеологічних зворотів показав, що для англомовної культури стереотипним є протиставлення двох вікових періодів — молодості та старості, причому їм обом притаманні риси, які мають як позитивні, так і негативні оцінки мовців.

Висновки. Згідно із структурною класифікацією серед проаналізованих фразеологічних зворотів переважають субстантивні, які складають 70 % від загальної вибірки (140 ідіом). Друге за чисельністю

місце посідають фразеологічні звороти зі структурою предикації, тобто прислів'я та приказки, які налічують 25 ідіом, або 13 % від загальної вибірки. Далі йдуть дієслівні фразеологічні звороти, які налічують 20 ідіом (10 %), прислівникові ідіоми та ад'єктивні фразеологічні звороти (разом — 7 %). Ці дані співвідносяться із іншою класифікацією ідіом — згідно із характером функціонування фразеологізмів у мовленні. Тут переважаючими за чисельністю є номінативні фразеологічні одиниці, тобто ті, які називають предмети, явища, ознаки, і тільки декілька із досліджених фразеологічних зворотів виконують функцію емотивно-експресивного посилення мовлення та є номінативно-комунікативними одиницями.

Відносно внутрішньої будови фразеологізмів, виділяємо три групи: фразеологічні єдності (80 %), фразеологічні сполучення (15 %) та фразеологічні зрощення (5 %). Серед типів переосмислення при фразеологічній номінації ми виділили метафоричне та метонімічне переосмислення.

Аналіз фразеологічної вибірки показав, що оцінне забарвлення мають в основному одиниці, які вербалізують молодість та старість, створюючи свого роду опозицію між цими віковими періодами життя. Віковий період молодості представлений у досліджених фразеологізмах лексемами *young, baby, children*. Зафіксовані ідіоми, які містять зазначені лексеми, актуалізують у першу чергу такі ознаки як *недосвідченість, необізнаність*, які, на наш погляд, мають дещо негативне забарвлення. Позитивна конотація зафіксована при актуалізації ознак *невинності та свіжості поглядів* молодих людей. Недосвідченості та необізнаності молодих протиставляється життєвий досвід та мудрість старшого покоління. Проте, поряд із позитивною оцінкою досвіду та мудрості старшого покоління зустрічаються і ідіоми, що містять презирливе та іронічне ставлення до його представників, яке вмотивоване нездатністю до змін, буркотливим характером тощо.

Список літератури

- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
 Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
 Idioms. URL: <https://www.theidioms.com/>
 Idioms and phrases. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/>

References

- Martyniuk, A. P. (2011). Slovník osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvoi linhvistyky. Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina.
- Selivanova, O. (2006). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia. Poltava: Dovkillia-K.
- Idioms. URL: <https://www.theidioms.com/>
- Idioms and phrases. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/>

Стаття надійшла до редакції 13.09.2022

УДК 811.111'373'42:611

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2\(49\).268194](https://doi.org/10.18524/2307–4604.2022.2(49).268194)

POLITICAL DISCOURSE: MAIN TRENDS AND APPROACHES

Korneliaieva Y. V.

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Odessa National Maritime University
<https://orcid.org/0000–0001–9516–1963>

The article presents an overview of the main trends and approaches to the study of political discourse. The combination of linguistic and ideological structural approaches to the discourse analysis of specific texts leads to an understanding of discourse as a point of intersection of language and ideology, and discursive analysis as an analysis of ideological aspects of language use and the implementation of a certain ideology in language. Institutional discourse is a discourse determined by the types of social institutions formed in a certain society, characterized by a number of linguistically relevant features determined by such factors as the purpose of communication, the representative communicative function of its participants, and fixed typical circumstances of communication. One of the types of institutional discourse is political discourse, which is a reflection of the socio-political life of the country, contains elements of its culture, and also reflects the features of the national character, general and national-specific cultural values, and aims to gain and maintain political power. The main functions of political discourse are informative, instrumental, prognostic, normative, legitimating, persuasive and political propaganda. In political linguistics, genres related to the functioning of the political system are distinguished (for example, parliamentary debates, political manifestos and programs, reports of party leaders at conferences, political documents), genres related to mass media (for example, political news, political interviews, talk shows, political advertising in the press) and genres related to the public sphere (for example, meetings with citizens, political forums). Emphasizing the special role of the media in the implementation of political discourse, with the help of which it becomes addressed to a large audience, public, there is a tendency to merge the discourse of the mass media and political discourse.

Key words: political discourse, political linguistics, genres.

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ПІДХОДИ**Корнеласва Є. В.**кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет

У статті подано огляд основних тенденцій та підходів до дослідження політичного дискурсу. Поєднання лінгвістичного та ідеологічного структурних підходів до дискурсивного аналізу конкретних текстів призводить до розуміння дискурсу як точки перетину мови та ідеології, а дискурсивного аналізу як аналізу ідеологічних аспектів використання мови та реалізації певної ідеології в мові. Інституційний дискурс зумовлений типами соціальних інститутів, сформованих у певному суспільстві, що характеризується низкою мовно релевантних ознак, зумовлених такими факторами, як мета спілкування, репрезентативна комунікативна функція його учасників, фіксовані типові обставини спілкування. Одним із різновидів інституційного дискурсу є політичний дискурс, який є відображенням суспільно-політичного життя країни, містить елементи її культури, а також відображає риси національного характеру, загальні та національно-специфічні культурні цінності та має на меті отримати та зберегти політичну владу. Основними функціями політичного дискурсу є інформативна, інструментальна, прогностична, нормативна, легітимуюча, персуазивна та політико-пропагандистська. У політичній лінгвістиці виділяють жанри, пов'язані з функціонуванням політичної системи (наприклад, парламентські дебати, політичні маніфести і програми, доповіді лідерів партій на конференціях, політичні документи), жанри, пов'язані із засобами масової інформації (наприклад, політичні новини, політичні інтерв'ю, ток-шоу, політична реклама в пресі) і жанри, пов'язані з публічною сферою (наприклад, зустрічі з громадянами, політичні форуми). Підкреслюючи особливу роль ЗМІ в реалізації політичного дискурсу, за допомогою яких він стає адресованим широкій аудиторії, публіці, спостерігається тенденція до злиття дискурсу ЗМІ та політичного дискурсу.

Ключові слова: політичний дискурс, політична лінгвістика, жанри.

Introduction. Political linguistics was formed at the intersection of different areas sciences: ethnography, cultural studies, psychology, sociology, political science, linguistics and other humanities. To understand and successfully describe the mechanisms of political communication, political linguistics also involves achievements of cognitive linguistics, functional rhetoric, stylistics, sociolinguistics, linguopragmatics, text linguistics.

In recent decades, the study of the relationship between language and political behavior has drawn much attention in the linguistic ground (see e.g., Carver & Pikalo, 2008; Chilton, 2004; Fairclough, 2000; Wilson, 1990).

The aim of the given article is to highlight the main trends and approaches to the study of political discourse.

Results and discussion. Discourse analysis is an interdisciplinary field of knowledge, which is at the intersection of philosophy, stylistics, semiotic direction, literary criticism, ethnography, psychology, sociology, linguistics. Integrating the research paradigms of two scientific fields — political science and linguistics — political linguistics is of a hybrid nature, since it arose at the crossing of linguistics and political science and is engaged in the study of political communication, consideration of the ways and means of the struggle for power in the process of communicative influence on the political consciousness of society (Стрпій 2015).

Different scientific approaches to the study of the phenomenon of discourse focus on its various aspects. In pragmalinguistics, discourse is considered as the interactive activity of communication participants, establishing and maintaining contact, emotional and informational exchange, the influence of speakers on each other, the interweaving of communicative strategies that change instantly, as well as their verbal and non-verbal reflections in the practice of communication, the determination of communicative moves in the unity of their implicit and explicit content. In psycholinguistics, discourse is considered as the unfolding of the transition (switching) from the internal code to external verbalization in the process of speech generation and its interpretation, taking into account socio-psychological types of linguistic personalities, role models of instructions and prescriptions. Psycholinguists are also interested in types of speech errors and violations of communicative competence. Linguistic analysis of discourse is focused on identifying registers of communication, distinguishing between oral and written speech in its genre varieties, determining the functional parameters of communication based on its units (characteristics of functional styles).

The structural-linguistic description of the discourse offers its segmentation and is aimed at highlighting the textual features of communication, which are the content and formal coherence of the discourse, ways of changing the topic, modal limiters, large and small text blocks, discursive polyphony, i.e. communication simultaneously in several text depth levels.

The linguistic and cultural study of discourse is focused on establishing the specifics of communication within a certain ethnic group, on the formulas of etiquette and speech behavior in general, on defining the cultural dominants of the relevant community in the form of concepts as units of the mental sphere, on identifying ways of involving precedent texts of a certain

linguistic culture. As a cognitive-semantic phenomenon, discourse is studied as frames, scenarios, mental schemes, cognitive types, that is, various models of representation of communication in the mind. The sociolinguistic study of discourse is aimed at the analysis of communication participants as representatives of a certain social group and the analysis of the circumstances of communication in a broad sense (Четайкіна, 2019).

Such multifaceted nature of the analyzed scientific direction determines the need to define its object, subject, theory, methodology, status among the number of related disciplines.

Discourse analysis is carried out from different positions, but there are basic principles of analysis. They include:

- the text as a communicative product has several dimensions, the main of which are the interpretation and generation of the text;
- communication includes post-communicative and pre-communicative stages;
- the main role in the situation of communication belongs not to the means of communication, but to people;
- communication is carried out in situations that must be explored in a cultural context;
- a dynamic language model must be based on communication, that is, the joint activity of people trying to express their own feelings, exchange experiences and ideas, or influence each other;
- the statistical language model does not correspond to the nature of the discourse and is considered too simple (Wodak, 2006).

Discourse from the standpoint of sociolinguistics is the communication of people, which is considered according to their belonging to a certain social group or in relation to a certain typical speech behavioral situation, such as political discourse.

The analysis of a political text, as well as the study of its elements, involves studying the level of influence on the political text, its perception by the addressee of various linguistic, social, cultural, economic, political, national and other factors that affect understanding of discourse.

R. Wodak claims that the complex relationship between society and discourse cannot be adequately described without a combination of sociological and linguistic approaches (Wodak 2006: 181).

It follows from the structure of political discourse that the study is connected with an analysis of the content, tasks and form of discourse that is used in certain situations and lies at the intersection of various disciplines

(Bell 1995: 46). Considered a private discursive variety, political discourse as a basic concept has not received an unambiguous definition in linguistics. But it is traditionally viewed as a type of institutional discourse.

The model of institutional discourse is represented by several features. The constitutive features of institutional discourse include: material, methods, organization, conditions and participants in communication, i.e. people who are considered in their situational-communicative and status roles; texts with non-verbal inclusions; genre, style, key, mode and channel communication; division, deployment of communication, strategies, goals and motives; communicative environment and sphere of communication (Стрій, 2015).

The next group of features reflect the type of social institution, which is considered a phenomenon of culture, in its material and spiritual expression, has a blurred periphery and a rigid core.

A public institution can be represented as a complex frame containing people who are engaged in relevant activities, their characteristics, structures typical of this institution, behavioral stereotypes, social rituals, mythologemes of the given institution, and texts kept and conducted in this social formation.

The features of institutionality include the clarification of constitutive discursive signs according to the conditions and goals of communication, along the lines of the participants in communication. Institutional communication, being essentially representative, implements the goal of maintaining social institutions, ensuring stability of public structure. The conditions of institutional communication distinguish the context as actions of a ritual and symbolic nature, typical chronotopes, cliches and stereotyped genres.

Neutral signs are reflected by personality-oriented fragments of communication, building material of discourse, moments of institutional discourse, which are also inherent in other public institutions (Bell, 1995).

The most relevant approach to the analysis of the structure of political discourse is a field approach that allows to determine the scope of its contact with other varieties of non-institutional (everyday and artistic) and institutional discourse (scientific, religious, pedagogical, military, legal, sports, advertising, etc.) In essence, this is a thematic content principle, which is based on the nature of text reference. Emphasizing the special role of the media in the implementation of political discourse, with the help of which it becomes addressed to a large audience, public, scientists talk about a tendency to merge the discourse of the mass media and political discourse.

We can consider the functional features of political discourse according to two criteria, namely, from the standpoint of the system-forming intention of political discourse; from the position of performing common language functions.

The most relevant general linguistic functions of political communication include: the regulatory/incentive function, in particular, its manifestations such as prohibition and encouragement. The marked creativity of the political discourse testifies to the fact of the closure here of the referential and magical language functions.

The functional specificity of the discourse of political communication in relation to other types of discourse is presented in its main function — application as an instrument of political power, realized in the mastery of power, the struggle for it, the preservation of power, the exercise, stabilization and redistribution of power. This provides an opportunity to highlight the key functions of the discourse of political communication, which are considered aspects of the manifestation of the analyzed function: the integration of group political agents and differentiation functions, atonality and harmonization functions, interpretation and orientation, actional and informational function, control function and motives (Fairclough, 2009).

In addition to institutionality, which was discussed above, the system-forming features of political discourse include information content, semantic uncertainty, dynamic, mass media factor, distance, authoritarianism and theatricality. All these features have a certain specificity, due to the intentional component of discourse in the field of political communication.

According to the analyzed sources, we can see that scientists distinguish the following genres of political discourse:

1) institutional political discourse, within which there is a different genre (official speeches of heads of state and its structures, parliamentary debates, pre-election campaigning, interviews of political leaders, etc.);

2) official-business genres of political discourse, within which texts are created for employees of the state apparatus;

3) mass media genres of political discourse, within which texts created by journalists are used, which are distributed through the press, Internet, radio, television;

4) institutional political discourse, within which genres and texts created by ordinary citizens (letters and appeals addressed to politicians or state institutions, letters to mass media, etc.) circulate.

5) «political detective stories», «political poetry» and genres of political memoirs;

6) genres of scientific communication that are devoted to politics

In foreign political linguistics, genres related to the functioning of the political system are distinguished (for example, parliamentary debates, political manifestos and programs, reports of party leaders at conferences, political documents), genres related to mass media (for example, political news, political interviews, talk shows, political advertising in the press) and genres related to the public sphere (for example, meetings with citizens, political forums) (Fairclough, 2009: 294).

Conclusion. The combination of linguistic and ideological structural approaches to the discourse analysis of specific texts leads to an understanding of discourse as a point of intersection of language and ideology, and discursive analysis as an analysis of ideological aspects of language use and the implementation of a certain ideology in language. Institutional discourse is a discourse determined by the types of social institutions formed in a certain society, characterized by a number of linguistically relevant features determined by such factors as the purpose of communication, the representative communicative function of its participants, and fixed typical circumstances of communication. One of the types of institutional discourse is political discourse, which is a reflection of the socio-political life of the country, contains elements of its culture, and also reflects the features of the national character, general and national-specific cultural values, and aims to gain and maintain political power. The main functions of political discourse are informative, instrumental, prognostic, normative, legitimating, persuasive and political propaganda.

Список літератури

- Стрій Л. І. Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лінгвопрагматичний аспекти : дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Одеса, 2015. 190 с.
- Четайкіна В. В. Функції релігійної лексики в американському президентському дискурсі. *Записки з романо-германської філології*. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова: ф-т романо-германської філології. — Одеса: КП «Одеська міська друкарня». 2018. № 2 (41). С. 184–192.
- Bell V. Negotiation in the workplace: The view from a political linguist. *The discourse of negotiation: Studies of language in the workplace*. Oxford etc.: Pergamon, 1995. P. 41–48
- Carver T., Pikalo J. Political Language and Metaphor: Interpreting and Changing the World. 2008.

Chilton P. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge. 2004.

Chilton P., Ilyin M. Metaphor in political discourse: The case of the common European house. *Discourse & Society*. 1993. 4(1), 7–31.

Fairclough N. *Genres in Political Discourse*. Concise Encyclopedia of Pragmatics. Oxford: Elsevier Science Ltd., 2009. P. 293–298.

Wodak R. Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA. *Discourse and society*. 2006. № 8. P. 179–190.

References

Strij, L. I. (2015). Ry'tual'ni zhanry' ukrayins'kogo polity'chnogo dy'skursu: strukturno-semanty'chny'j i lingvopragmaty'chny'j aspekty' : dy's.... kand. filol. nauk : 10.02.01. Odesa.

Chetajkina, V. V. (2018). Funkciyi religijnoyi leksy'ky' v amery'kans'komu prezy'dents'komu dy'skursi. *Zapy'sky' z romano-germans'koyi filologiyi*. Odes'ky'j nacional'ny'j universytet imeni I. I. Mechny'kova: f-t romano-germans'koyi filologiyi. — Odesa: KP «Odes'ka mis'ka drukarnya». 2 (41), 184–192.

Bell, V. (1995). Negotiation in the workplace: The view from a political linguist. *The discourse of negotiation: Studies of language in the workplace*. Oxford etc.: Pergamon. 41–58.

Carver, T. and Pikalo, J. (2008) *Political Language and Metaphor: Interpreting and Changing the World*.

Chilton, P. (2004) *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.

Chilton, P., and Ilyin, M. (1993) 'Metaphor in political discourse: The case of the common European house'. *Discourse & Society* 4(1), 7–31.

Fairclough, N. (2009) *Genres in Political Discourse*. Concise Encyclopedia of Pragmatics. Oxford: Elsevier Science Ltd., 293–298.

Wodak, R. (2006). Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA. *Discourse and society*, 8, 179–190.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2022 року

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання)

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях — Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень — Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань — Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови — українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилалося до розгляду редакціям інших журналів

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лівє, правє — 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кегель (розмір) 14, інтервал — 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лівому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прізвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступінь, посада (по центру)

Місце роботи, E-mail, ORCID та / або ResearcherID автора (по центру)

Анотації та ключові слова українською, англійською мовами (кожна по 1800 знаків (230–250 слів) Ключові слова (5–8 слів чи словосполучень).

Текст статті.

Список літератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття. Перед анотаціями українською, англійською мовами розміщується назва статті, прізвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артідж свого часу запропонував термінопоняття “*culturally and ideologically situated reader*”. Приклади, що складаються більше, ніж з одного речення, виокремлюються у абзац та друкуються із відступом 10–15 мм від лівого берегу. У разі наявності перекладу ілюстративної цитати він друкуються з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на літературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрішньотекстове посилання на літературні джерела подаються відповідно до стилю (APA) з використанням дужок, наприклад: (Залевська 2005). Якщо зазначається сторінка джерела, вона подається через двокрапку (Залевська 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016). Список літератури не нумерується та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється відповідно до міжнародного стандарту APA (*American Psychological Association (APA) Style*), що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)
- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1

Онлайнві транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010) (<http://www.slovyk.ua/services/translit.php>)
- Стандартна російська транслітерація (<http://ru.translit.net/?account=zagranpassport>)

За наявності у цитованих джерелах DOI, даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно паспорту),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада, e-mail.

БАЗИ РЕФЕРУВАННЯ ТА ІНДЕКСУВАННЯ

Наукова періодика України» (НБУВ),

УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal),

«Україніка наукова» (Bibliographic Database

«Ukrainika scientific»),

«Наукова періодика України» (УРАН),

Інституційний репозитарій Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова Українські наукові журнали, Ulrich's Periodicals Directory,

Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2016: 62,95)

Google Scholar,

Base-search,

DOAJ,

Slavic Humanities Index

Всім статтям присвоюється цифровий ідентифікатор DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

Дубровська-Томченко Єлизавета Володимирівна

— телефон: +38 0997640116

— E-mail: lisadubrowskaja@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті

<http://rgnotes.onu.edu.ua>

ЗМІСТ

**КОНОТАТИВНІ ВЛАСНІ НАЗВИ-АФЕКТОНИМИ
В МОВЛЕННІ ФРАНКОФОНІВ**

Божко І., Калініченко А., Сахно І. 4

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ «КІТ»
(НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ, АНГЛІЙСЬКОЇ
ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)**

Коккіна Л. Р., Млинчик А. В., Щетнік І. С. 14

**ОБРАЗИ ГОЛОДУ, СИТОСТІ ТА СПРАГИ У ДЗЕРКАЛІ
АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ. Стаття 3**

Колегаєва І. М. 28

**КОМУНІКАТИВНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ
МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ЖІНКИ-ДЕТЕКТИВА
НА ПІДОЗРЮВАНОВОГО У ЗЛОЧИНІ (на матеріалі сучасного
англомовного детективного дискурсу)**

Косовець М. В. 51

**ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ
ДІАЛЕКТІВ**

Кулина І. Г. 69

**ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕПІСТЕМІЧНОЇ ОЦІНКИ
В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ**

Маслова С. Я. 84

**ЛІНГВО-ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ
ВВІЧЛИВОСТІ/НЕВВІЧЛИВОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ
НЕФОРМАЛЬНОМУ КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ
ДИСКУРСІ**

Пеліван О. К. 93

**СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОЇ ОПОВІДІ У
РОМАНИ М. ХЕДДОНА «THE CURIOUS INCIDENT OF THE
DOG IN THE NIGHT-TIME»**

Попік І. П., Тхор Н. М. 109

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ДАВНЬОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОГО КОНСОНАНТИЗМУ**

Постнікова Е. 118

ЕМОЦІЙНІСТЬ У РОМАНАХ-ТРИЛЕРАХ

Приходченко О. О. 130

ТЕМА ГОРДОЇ СМЕРТІ ГЕРОЯ-ОДИНАКА У КОНТЕКСТІ ФРАНЦУЗЬКОГО РОМАНТИЗМУ (А. ДЕ ВІНЬІ «СМЕРТЬ ВОВКА»)	
Романець В. М., Подковирофф Н. Т.	145
СЕМАНТИЧНІ СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ ТЕРМІНІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	
Руда А. В.	155
СЕКТОР <i>ДИСКУРС/ТЕКСТ</i> У НОМІНАТИВНОМУ ПОЛІ КОМПЛЕКСНОГО КОНЦЕПТУ <i>WORD/LANGUAGE/SPEECH</i>	
Смаглій В. М.	163
ЛІНГВАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АНГЛОМОВНОГО ФАНФІКШЕН	
Станко Д. В.	171
ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ <i>AGE</i>	
Шаповал А. С.	179
POLITICAL DISCOURSE: MAIN TRENDS AND APPROACHES	
Korneliaieva Y. V.	189
ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ	197

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 16374–4846ПР від 17.12.2009 р.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (Категорія
«Б»): Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2), філологічні
спеціальності — 035

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова (*протокол № 3 від 11.10.2022*)

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 3
від 11.10.2022*)

Відповідальний за випуск *Є. В. Дубровська-Томченко*
Макет *Є. В. Дубровська-Томченко*

Тираж 100 прим. Зам. 634 (71).

Адреса редколегії:

65058 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, кімн. 109
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, факультет РГФ

Телефон +38048681284

Факс +380487233515

email:zapysky.rgf.editor@gmail.com

Надруковано у друкарні видавництва «Астропринт»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21

Телефон: (0482) 37–14–25, 33–07–17 (048) 7–855–855

email: astro_print@ukr.net

www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua